

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Evropské kulturní a duchovní dějiny

Bc. Marie Šimsová

Kdo byla vaše matka? Kdo jsou vaši strýcové a tety?

**Pojetí rodinného zázemí a vybraných demografických jevů
v díle Jane Austenové v komparaci s rodinou Austenových
a historickodemografickým výzkumem pro Anglii
přelomu 18. a 19. století**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **doc. Mgr. Lucie Doležalová, M.A., Ph.D.**

Praha 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 14. června 2020

Marie Šimsová

Poděkování

Touto formou bych ráda vyjádřila své poděkování vedoucí mé diplomové práce doc. Mgr. Lucii Doležalové, M.A., Ph.D., za odborné rady, cenné připomínky, ochotu a povzbudivá slova při psaní této práce.

Abstrakt

Předkládaná magisterská práce se zabývá dílem Jane Austenové, které analyzuje z hlediska autorčiny práce s fenoménem rodina, a to jak z literárního, tak z demografického pohledu. Výzkumné otázky se týkají dvou předmětů bádání. Prvním předmětem je rodina jako základní stavební kámen novel Jane Austenové. Snahou práce je analyzovat, do jaké míry rodinné poměry determinují možnosti uplatnění hlavních hrdinů a hrdinek, jakým způsobem z nich hrdinky profitují či z nich naopak chtějí uniknout. Závěry ukazují, že Austenová tuto determinaci uplatnila ve všech studovaných románech. Práce dále zkoumá míru spolupráce a soupeření jednotlivých rodin v románech. V tomto bodě byla zjištěna výrazná rozmanitost mezirodinných vztahů.

Za druhé práce mapuje vybrané demografické jevy v rodině Jane Austenové, v jejích novelách a v historickodemografickém výzkumu, který studoval Anglii přelomu 18. a 19. století. Práce se zabývá počtem a složením jednotlivých rodin, jejich původem, společenským postavením, majetkovými poměry a do jisté míry právními vztahy, souvisejícími především s otázkou dědictví a situací vdov. V rámci zkoumání složení domácností jsou uvedeny příklady soužití s nepřibuznými osobami a taktéž případy adopce. Dále jsou analyzovány tři základní demografické ukazatele: natalita, mortalita a sňatečnost, s přihlédnutím k definitivnímu celibátu a sňatkům příbuzných. Pozornost je věnována možnostem volby povolání, včetně přístupů k povinnostem vlastníků půdy, s důrazem na problematiku primogenitury. Závěry studia uvedených jevů v životě Austenové a v jejím díle jsou pak srovnány s daty historickodemografického výzkumu pro dané období v Anglii. Analýzy a komparace prokázaly, že v mnohých aspektech Austenová popisuje realitu velmi přesně, jiné jevy však vynechává nebo razantně mírní. Činí tak v zájmu autorského záměru, jenž určuje žánr a zápletky, v zájmu „šťastných konců“. Její zkušenosti a autorské směřování tedy ovlivnily to, jakým způsobem a do jaké míry si upravovala skutečnost.

Klíčová slova

Jane Austenová, novely, rodina, domácnost, historická demografie, demografické jevy, Anglie, přelom 18. a 19. století, sňatková politika, vdovství, sociální vrstva, povolání.

Abstract

The presented master thesis deals with the work of Jane Austen. The author's novels are analysed from the perspective of the concept of the family, both from a literary and demographic point of view. These research questions constitutes two subject of the examination. The first subject is the family, as it is the cornerstone of Jane Austen's short stories. The objective of this work is to analyse the extent to which family relationships determine the possibilities of the main characters and heroines; how the heroines benefit from family ties or, on the contrary, want to escape from them. The conclusions show that Austen applied this determination in all studied novels. This work further examines the degree of cooperation and rivalry of the individual families in the novels. At this point, a significant diversity of interfamily relationships was found.

Secondly, this work maps selected demographic idiosyncrasies in Jane Austen's family, in the families from her short stories, and in historical demographic studies of England at the turn of the 18th and 19th centuries. This thesis focuses on the number and composition of individual families, their origin, social status, property relations and to some extent legal relationships, mainly related to the issue of inheritance and the situation of widows in this era. As part of the study of household composition, examples of cohabitation with unrelated persons as well as cases of adoption are provided. Furthermore, three basic demographic indicators are analysed: birth rate, mortality and marriage, taking into account the final celibacy and marriages of relatives. Attention is paid to the possibilities of choosing a profession, including approaches to the obligations of landowners, with emphasis on the issue of primogeniture. The conclusions of the study of these elements from Austen's life and from her work, are then compared with historical demographic research data for the period in England. Analyses and comparisons proofed that in many aspects Austen described reality very accurately, but she omits other aspects or drastically alleviates them. She does that in the interest of the author's intention, which determined the genre and plots, in the interest of "happy endings". Her experience and authorial direction thus influenced how and to which extent she adjusted reality.

Keywords

Jane Austen, novels, family, household, historical demography, demographic phenomena, England, turn of the 18th and 19th centuries, marriage policy, widowhood, social class, profession.

Obsah

1. Úvod	1
1.1 Cíle a struktura práce	1
1.2 Prameny a literatura	3
1.3 Dosavadní výzkum	6
1.4 Metody	8
2. Historická demografie a dějiny rodiny	13
2.1 Základní pojmy	14
2.2 Rodina – vymezení pojmu, kořeny evropské rodiny a starý demografický režim	16
2.2.1 Rodina v antickém Řecku a Římě	18
2.2.2 Křesťanská manželská doktrína	19
2.2.3 Starý demografický režim	19
3. Austenovi	22
3.1 Rodiny	22
3.2 Třída	24
3.3 Povolání	25
3.4 Nepříbuzní členové rodiny, adopce	25
3.5 Natalita, dětská úmrtnost, mortalita	26
3.6 Situace vdov	27
3.7 Sňatková politika	29
3.8 Sňatky příbuzných	30
4. Analýza novel	31
4.1 Mansfieldské panství	32
4.1.1 Rodiny	32
4.1.2 Třída	33
4.1.3 Povolání	34
4.1.4 Dědictví	37
4.1.5 Nepříbuzní členové rodiny, adopce	38
4.1.6 Natalita, dětská úmrtnost, mortalita	38
4.1.7 Situace vdov	39
4.1.8 Sňatková politika	39
4.1.9 Sňatky příbuzných	42
4.1.10 Autorita rodičů	42
4.1.11 Rozdíl mezi Londýnem a venkovem, nechuť některých postav k Londýnu	44
4.2 Emma	46
4.2.1 Rodiny	46
4.2.2 Třída	47
4.2.3 Povolání	49
4.2.4 Dědictví	49
4.2.5 Nepříbuzní členové rodiny, adopce	49
4.2.6 Nemanželské děti	50
4.2.7 Sňatková politika	51
4.2.8 Autorita rodičů, nechuť některých postav k Londýnu	55
4.3 Pýcha a předsudek	57
4.3.1 Rodiny	57
4.3.2 Třída	59
4.3.3 Povolání	59
4.3.4 Dědictví	61
4.3.5 Natalita, dětská úmrtnost, mortalita	61
4.3.6 Sňatková politika	62
4.3.7 Sňatky příbuzných	66
4.3.8 Autorita rodičů	66
4.3.9 Návštěvy	68

4.4	Rozum a cit.....	69
4.4.1	Rodiny.....	69
4.4.2	Povolání.....	71
4.4.3	Dědictví.....	72
4.4.4	Nemanželské děti.....	72
4.4.5	Natalita, dětská úmrtnost, mortalita.....	73
4.4.6	Situace vdov.....	73
4.4.7	Sňatková politika.....	74
4.4.8	Autorita rodičů.....	77
4.4.9	Rozdíl mezi venkovem a Londýnem, nechuť některých postav k Londýnu.....	77
4.5	Northangerské opatství.....	78
4.5.1	Rodiny.....	78
4.5.2	Povolání.....	80
4.5.3	Dědictví.....	80
4.5.4	Nepříbuzní členové rodiny, adopce.....	81
4.5.5	Natalita, dětská úmrtnost, mortalita.....	81
4.5.6	Sňatková politika.....	81
4.5.7	Autorita rodičů.....	83
4.6	Anna Elliotová.....	85
4.6.1	Rodiny.....	85
4.6.2	Třída.....	86
4.6.3	Povolání.....	88
4.6.4	Nepříbuzní členové rodiny, adopce.....	90
4.6.5	Situace vdov.....	90
4.6.6	Sňatková politika.....	91
4.6.7	Sňatky příbuzných.....	94
4.6.8	Autorita rodičů.....	95
5.	Srovnání vybraných demografických jevů v rodině Austenových a v novelách s daty historickodemografického výzkumu pro Anglii přelomu 18. a 19. století.....	96
5.1.1	Rodiny.....	96
5.1.2	Třída.....	98
5.1.3	Povolání.....	99
5.1.4	Dědictví.....	101
5.1.5	Nepříbuzní členové rodiny, adopce.....	101
5.1.6	Nemanželské děti.....	102
5.1.7	Natalita, dětská úmrtnost, mortalita.....	102
5.1.8	Situace vdov.....	103
5.1.9	Sňatková politika.....	104
5.1.10	Sňatky příbuzných.....	106
5.1.11	Autorita rodičů.....	107
6.	Závěr.....	108
7.	Přílohy.....	112
7.1	Příloha 1: Seznam zkratk.....	112
7.2	Příloha 2: Jmenný rejstřík postav.....	113
7.3	Příloha 3: Typologie domácností dle Petera Lasletta.....	117
7.4	Příloha 4: Nákrasy hlavních rodin v jednotlivých novelách.....	118
7.5	Příloha 5: Genealogická tabulka Austenových.....	125
8.	Seznam použitých pramenů a literatury.....	126

1. Úvod

Předkládaná magisterská práce se zabývá dílem Jane Austenové, které analyzuje z hlediska autorčiny práce s fenoménem rodina, a to jak z literárního, tak z demografického pohledu. K tématu práce vede autorku dlouhodobý zájem o tvorbu této spisovatelky, v širším kontextu se autorka zajímá o míru zobrazení reality v dílech krásné literatury. Dále se autorka zabývá kulturními a sociálními dějinami, jejichž část – dějiny rodiny – si vybrala pro analýzu austenovských románů.

1.1 Cíle a struktura práce

Výzkumné otázky se týkají dvou předmětů bádání. Prvním předmětem je rodina jako základní stavební kámen novel Jane Austenové. Její stěžejní díla nejsou postavena na konfliktu jedince a společnosti, nýbrž na interakci celých rodin. Jakkoli jsou ve všech románech přítomni hlavní hrdinové, jejichž sňatek je podmínkou šťastného konce, jsou tyto hrdinové (a zvláště hrdinky) definováni nejen svými individuálními povahovými rysy, ale především rodinným zázemím. Toto zázemí je pak často příčinou překážek, které musí překonávat. Předmětem studia rodin v dílech Jane Austenové je snaha analyzovat, do jaké míry rodinné poměry determinují možnosti uplatnění hlavních hrdinů a hrdinek, jakým způsobem z nich hrdinky profitují či z nich naopak chtějí uniknout. Práce bude dále zkoumat míru spolupráce a soupeření jednotlivých rodin v románech.

Za druhé se práce pokusí zmapovat vybrané demografické jevy v rodině Jane Austenové, v jejích novelách a v historickodemografickém výzkumu, který studoval Anglii přelomu 18. a 19. století. Volba jevů závisí na jejich relevantnosti pro prostředí a žánr novel. Práce se bude zabývat počtem a složením jednotlivých rodin, jejich původem, společenským postavením, majetkovými poměry a do jisté míry právními vztahy, souvisejícími především s otázkou dědictví a situací vdov. V rámci zkoumání složení domácností budou uvedeny příklady soužití s nepřibuznými osobami a taktéž případy adopce. Dále budou analyzovány tři základní demografické ukazatele: natalita, mortalita a sňatečnost, s přihlédnutím k definitivnímu celibátu a sňatkům příbuzných. Pozornost bude věnována možnostem volby povolání, včetně přístupů k povinnostem vlastníků půdy, s důrazem na problematiku primogenitury. Závěry studia uvedených jevů ze života Austenové a z jejího díla pak budou srovnány s daty historickodemografického výzkumu pro Anglii daného období. Cílem je zodpovědět otázku, zda spolu data ze všech tří oblastí souhlasí, či se liší, a pokud ano, tak v čem a proč.

Je potřeba upřesnit, že se práce apriori nebude zabývat citovým životem postav, ani psychologickými rozbory nitra hrdinů. Stranou by mělo zůstat i vykreslení každodenního života rodiny a vztahů panujících mezi jejími členy, až na několik zmínek nezbytných pro studium relevantních jevů. A konečně se práce v rámci studia demografických jevů nebude dopodrobna věnovat společenským pravidlům a zvykům dané doby. V těchto případech je záměrem autorky omezit se na základní informace a statistická data.

Struktura práce odpovídá výzkumným otázkám. Úvod předešle zamýšlené oblasti bádání, obhájí zvolené téma práce, nastíní dosavadní výzkum a předloží a kriticky zhodnotí použité prameny a literaturu. Popíše rovněž zvolené metody práce. Druhá kapitola se bude věnovat základnímu vhledu do problematiky historické demografie a do koncepce starého demografického režimu. Třetí kapitola zevrubně prozkoumá rodinu Jane Austenové se zřetelem ke studovaným demografickým jevům. Následující kapitola analyzuje postupně šest hlavních románů Jane Austenové a to v obou vytyčených oblastech bádání. Poslední kapitola srovná demografické jevy v rodině Jane Austenové, v jejích novelách a ve výzkumech historických demografů pro uvedené období v dané oblasti. Všechny tři hlavní kapitoly práce jsou strukturované stejně, to znamená, že zkoumají a následně srovnávají jednotlivé aspekty se stejnou posloupností, což má usnadnit orientaci. Tato posloupnost je následující:

Rodiny

Třída

Povolání

Dědictví

Nepříbuzní členové rodiny, adopce

Natalita, dětská úmrtnost, mortalita

Nemanželské děti

Situace vdov

Sňatková politika

Sňatky příbuzných

Autorita rodičů

V závěru autorka shrne poznatky vyplývající z jednotlivých kapitol a pokusí se zodpovědět v úvodu položené výzkumné otázky.

1.2 Prameny a literatura

Pro potřeby vzhledu do problematiky historické demografie a dějin rodiny byly v úvodní kapitole využity publikace s touto tematikou. Základní informace byly čerpány z demografického pojmosloví¹ a z dnes již klasických Maurových *Základů historické demografie*.² Další podklady poskytly v oboru ceněné práce Jana Horského a Markéty Seligové *Rodina našich předků*³ a *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy* kolektivu autorů.⁴ Zmínit je třeba ještě studii Ivo Možného *Moderní rodina. Mýty a skutečnosti*.⁵

Pro zkoumání života Jane Austenové byly využity životopis Elsemarie Maletzke z roku 2009⁶, práce Roberta Milese z téhož roku⁷ a dílo synovce Jane Austenové Jamese Edwarda Austena-Leigh *A Memoir of Jane Austen*, které je zpřístupněno v elektronické podobě.⁸ Tento významný pramen doplňuje výbor z dopisů Jane Austenové, který neposkytuje v přílišné míře jednotlivé informace o zkoumaných fenoménech, ale spíše podává ucelený pohled na vztahy mezi členy rodiny a zvyklosti, které se vztahují ku příkladu k organizaci návštěv a přesunů mezi domovy.⁹

Publikace Austena-Leigh je drobné dílo vydané poprvé v roce 1870. Jedná se o jediné memoáry, které byly o Janině životě napsány, proto jsou prakticky povinným pramenem pro austenovské badatele. Dílo je strukturováno do čtrnácti kapitol, které chronologicky popisují život spisovatelky od dětství až po podlehnutí nemoci v červenci 1817. Některé kapitoly se zabývají pouze popisem povahy a zvyků Austenové, jiné se věnují výhradně její spisovatelské dráze a přijetí jejího díla čtenáři, včetně těch amerických. Pro tuto práci byly stěžejní ty pasáže, které pojednávají o jménech a životních datech rodinných příslušníků a rodinných přátel, zejména o sňatcích a porodech. V tomto bodě lze považovat knihu za cennou a důvěryhodnou. Pro kapitolu o vdovství byly využity i informace o majetkové situaci a stěhování Austenových po smrti reverenda Austena. Limity paměti jsou dány samotným názvem: jedná se o vzpomínání, které je jen málo podloženo korespondencí samotné Jane.

Vzniklo padesát tři let po její smrti, v době, kdy nežil již ani jeden z jejích sourozenců. Dílo je

1 Kalibová, Pavlík, Vodáková, *Demografie (nejen) pro demografy. Sociologické pojmosloví*, Praha: SLON, 2009.

2 Maur, Eduard, *Základy historické demografie*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

3 Horský, Jan, Seligová, Markéta, *Rodina našich předků*, Praha: Lidové noviny, 1997.

4 Horská, Pavla, Kučera, Milan, Maur, Eduard, Stloukal, Milan, *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, Praha: Panorama světových dějin, 1990.

5 Možný, Ivo, *Moderní rodina. Mýty a skutečnosti*, Brno: Blok, 1990.

6 Maletzke, Elsemarie, *Jane Austenová: životopis*, Jinočany: H&H Vyšehradská, 2009.

7 Miles, Robert, *Jane Austenová*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009.

8 Austen-Leigh, James Edward, *A Memoir of Jane Austen*, 1871, The Project Gutenberg e-Book, <https://www.gutenberg.org/files/17797/17797-h/17797-h.htm>. James Edward Austen Leigh (1798-1874) byl synem nejstaršího Janina bratra Jamese Austena a jeho druhé ženy Mary Lloydové.

9 *Jane Austen's Letters. Collected and edited by Deirdre Le Faye*, Oxford University Press, 2011.

tedy nepochybně zkreslené nejen vlivem časového odstupu, ale i z důvodů snahy podat obraz „tety Jane“ tak, jak bylo v době vzniku díla zřejmě zapotřebí. Pokud panuje u některých biografů Austenové názor, že je dílko lehce kontroverzní, neboť nepřesně a účelově vykresluje Austenovou jako tichou „tetu Jane“, laskavě hledící na svět, která byla prosta jakýchkoli neřestí a ostrých komentářů, nelze toto tvrzení vyvrátit ani podpořit, avšak především tento spor není pro práci relevantní, protože se na povahu Jane Austenové nezaměřuje.

V případě knihy Elsemarie Maletzke se jedná o detailní životopis, jenž postupuje taktéž chronologicky. Autorka práce z něj čerpala především základní informace o členech rodiny a dobových zvycích týkajících se vzájemné pomoci. Dále zde autorka našla mnoho informací o povolání členů rodiny a o životních peripetiích dam Austenových v dobách Janiny dospělosti. Maletzke sama vycházela, kromě mnoha sekundární literatury, i ze zachované rodinné korespondence a výše uvedeného díla Austena-Leigh. K tomu je třeba uvést, že dopisy Jane Austenové byly až na malou část spáleny její sestrou Cassandrou, která nejspíš z touhy po zachování jistého obrazu své sestry vyřadila ty listy, které by tento obraz narušovaly.¹⁰ Tyto dva životopisy, doplněné výběrem z dopisů, byly zvoleny pro jejich přístupnost a přehlednost. Jsou dostačující pro potřeby této práce, která nezkoumá různé pohledy na povahu a dílo Jane Austenové, ani se nevěnuje jednomu období v jejím životě, ke kterému by bylo potřeba nalézt co nejdetailejší informace. Základní poznatky, vyplývající z těchto knih, se v obou případech shodují. Autorka práce se na základě prostudování jiných zdrojů domnívá, že analýza dalších životopisů, kterých existuje velké množství v mnoha jazycích¹¹, by nepřinesla přesnější informace, potřebné pro danou kapitolu, a suma faktů získaných z použitých prací je adekvátní pro ilustraci zkoumaných demografických jevů.

Robert Miles se Austenové věnuje z literárního hlediska. Rozebírá klíčové aspekty jejího díla, studuje je z hlediska žánru, pojetí osobnosti nebo nacionalismu. Pro předkládanou práci byly podnětné zejména kapitoly o třídě a genderu, a dále zkoumání komických zápletek a pastorálních motivů v novelách. Tyto poznatky pomohly pochopit pojetí třídy a společenské hierarchie, stejně tak jako posílily předpoklady o narativních klišé. Ačkoliv se nejedná o zdroj životopisných dat Janiny rodiny a i její díla jsou zkoumána z jiného úhlu, než je téma této práce, přece jen má Milesova publikace mezi použitou literaturou důležité místo.

10 Z odhadovaného počtu tří tisíc dopisů se zachovalo pouze 160.

11 Namátkou lze uvést například obsáhlá díla Deirdre Le Faye, která upravila a obohatila knihu Williama Austena-Leigh a Richarda Arthura Austena-Leigh, *Jane Austen. A Family Record*, London: The British Library, 1989. Kromě toho je autorkou obsáhlé publikace *A Chronology of Jane Austen and Her Family 1600-2000*, Cambridge University Press, 2006, kde najde čtenář detailní záznam událostí v uvedených letech ve dnech, které byly dohledatelné. Dalším životopisem, přeloženým i do českého jazyka, je: Worsleyová, Lucy, *Jane Austenová. Biografie*, Praha: Sloart, 2018.

Pro analýzu novel bylo použito šest hlavních románů. Tento výběr je dán předepsaným rozsahem práce, který by analýza celého díla jistě překročila. Mimoto je vybraný vzorek novel pro potřeby práce zcela dostačující. Jane Austenová napsala tato díla v průběhu let 1795 až 1815, přičemž roky sepsání jednotlivých děl a jejich vydání se liší.¹² Obecně jsou austenovské novely řazeny v literární historiografii k žánru tzv. *domestic novel*, tedy k novelám z domácího života. Mohou být označovány také jako *komedie mravů*. Termín *komedie* je zde velice důležitý, neboť je to především jemná ironie, která často přechází v ironii břitkou, co charakterizuje dílo Austenové, jakkoli jsou stále patrné tendence čtenářské obce řadit její příběhy k monotematickým romantickým dramatům. Autorka práce studovala jak české překlady, tak originály děl. V případě českých edicí čerpala autorka z překladů Evy Kondryšové, uznávané překladatelky anglické a americké literatury 19. a 20. století. Pouze v případě *Anny Elliotové* byl použit překlad Evy Ruxové, která se kromě angličtiny věnuje i francouzštině a italštině. Pro anglické originály byly využity knihy v elektronické podobě zapojené do britského projektu The Gutenberg project E-book.¹³ Všechny úryvky literárních děl jsou v textu uvedeny v překladech, v poznámce pod čarou jsou pak i v anglickém jazyce. Jelikož jsou e-knihy nestránkovány, není u úryvků uvedena stránka, pouze číslo kapitoly. Při komparaci závěrů získaných z analýzy demografických jevů v rodině Jane Austenové a v rodinách vykreslených v románech s daty historickodemografického výzkumu pro Anglii přelomu 18. a 19. století se autorka opřela zejména o obsáhlou studii britských autorů sira Edwarda Anthony Wrigleyho a Rogera Snowdena Schofielda, která vyčerpávajícím způsobem pojednává o vývoji anglické populace v novověké historii.¹⁴ Tuto publikaci doplnila další relevantní díla s historickodemografickým tématem. Uvést je třeba knihu Massima Livi-Bacciho¹⁵, ze které čerpala autorka cenné informace o dětské úmrtnosti a manželské plodnosti pro uvedené období. Pro situaci vdov a otázku dědictví posloužila studie britské feministické historičky Bridget Hill¹⁶ a ucelený přehled anglického rodinného práva od Catherine O'Donovan.¹⁷ Informace o anglické šlechtě poskytla publikace britského historika Davida Cannadina.¹⁸

12 Roky pravděpodobného napsání a roky vydání jsou uvedené v Příloze 1 – Seznam zkratk.

13 <https://www.gutenberg.org>.

14 Wrigley E.A., Schofield, R. S., *The Population History of England 1541-1871. A reconstruction*, Cambridge University Press, 1993.

15 Livi-Bacci, Massimo, *Populace v evropské historii*, Praha: Lidové noviny, 2003.

16 Hill, Bridget, Widows, in: *Women, Work & Social Politics in Eighteenth-Century England*, London: Taylor & Francis e-Library, 2005.

17 O'Donovan, Katherine, *Family Law Matters*, 1. vydání, London: Pluto Press, 1993.

18 Cannadine David, *The Decline and Fall of the British Aristocracy*, US: Vintage Books, 1999.

1.3 Dosavadní výzkum

Dílo Jane Austenové bylo a jistě i bude zkoumáno z mnoha pohledů, nejen literárních. Není výjimkou, rozhodne-li se badatel studovat novely z hlediska společenských či historických konotací. Jakkoli je v České republice toto téma málo zpracováno, v britské literatuře nalezneme mnoho děl. Jmenovat lze například ucelenou příručku Holly Ivinsové *The Jane Austen Pocket Bible: Everything You Want to Know about Jane and Her Novels*¹⁹, práci manželů Adkinsových *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*²⁰ nebo publikaci Ivora Browna *Jane Austen and Her World*²¹, která je bohatě doplněna fotografiemi dobových předmětů, obrazů, dokumentů, portrétů, dopravních prostředků či zbraní. Srovnání fikčního a skutečného světa Austenové se věnuje Oliver McDonagh v knize *Jane Austen: Real and Imagined Worlds*.²² MacDonagh zde zkoumá jednotlivé romány z pohledu konkrétního společenského jevu, jehož paralelu se snaží najít v životě samotné Jane či její rodiny. Tento přístup je v mnohém podobný východiskům předkládané práce, liší se však jak základními tématy, kdy v případě této práce hledá autorka paralely mezi demografickými jevy, tak i organizací komparace. Příklady studia společenského či historického pozadí tvorby Austenové najdeme i mezi závěrečnými pracemi různých vysokoškolských oborů.²³

Mezi vysokoškolskými pracemi lze nalézt rovněž studie, které se věnují určitému demografickému jevu v díle Austenové, jako je například práce Moniky Ruprechtové.²⁴ Ruprechtová se věnuje fenoménu vdovství a staropanenství v novelách. Její metoda je předkládané práci blízká tím, že zkoumá literární dílo konkrétního autora, v tomto případě totožného, avšak co se týče srovnání s reálným stavem v Anglii, omezuje se autorka pouze na obecné informace umístěné do úvodní kapitoly, jež dále v textu nerozvádí.

Předkládaná komparace se může opřít nejen o studie díla a života Jane Austenové podobného charakteru, ale i o pokusy pracovat obdobným způsobem při analýze literárních děl jiných

19 Ivins, Holly, *The Jane Austen pocket Bible. Everything you You Want to Know about Jane Austen and Her Novels*, Richmond, Surrey: Crimson Publishing, 2010.

20 Adkins, Roy, Adkins, Lesley, *Eavesdropping on Jane Austen's England: How Our Ancestors Lived Two Centuries Ago*, London: Little, Brown, 2013.

21 Brown, Ivor, *Jane Austen and Her World*. London: Lutterworth Press, 1966.

22 MacDonagh, Oliver, *Jane Austen: Real and Imagined Worlds*, Yale University Press, 1991.

23 Srov. např. Rodová, Hana, *Obraz rodinného a společenského života v románech Jane Austenové*, České Budějovice, 2011. Diplomová práce. Jihočeská Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra anglistiky. Vedoucí práce PhDr. Jiřina Johanisová. Srov. dále např. Procházková, Miroslava, *Odras britské regentské a viktoriánské společnosti v dílech Jane Austenové a Charlotte Brontëové*, Plzeň, 2015. Diplomová práce. Západočeská Univerzita, Filozofická fakulta, Katedra Filozofie. Vedoucí práce PhDr. Ivona Mišterová, Ph.D..

24 Ruprechtová, Monika, *Spinsters and Widows in Jane Austen's Prose*, Olomouc, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra Anglistiky a amerikanistiky. Vedoucí práce Mgr. Ema Jelínková, Ph.D..

autorů. Zde lze zmínit dva přístupy. Vybrané práce buď zkoumají zvolené demografické jevy v díle určitého autora, nebo se pokouší nalézt paralely mezi úžeji ohraničeným jevem a jeho vykreslením v literatuře dané doby. V prvním případě je možno uvést Martinu Nezbedovou a její diplomovou práci *Rodina a každodennost ve vybraných povídkách Ignáta Herrmanna*²⁵ nebo ještě více Petru Zikmundovou, která ve své závěrečné práci studuje odraz rodinných struktur českého venkova v románech Vlasty Pittnerové.²⁶ Práce Martiny Nezbedové zkoumá povídky Ignáta Herrmanna z hlediska charakteru rodin, vztahů mezi členy a jednotlivých rodinných rolí s důrazem na dějiny každodennosti. Na rozdíl od zde předkládané práce se Nezbedová více věnuje literárněvědné stránce studovaných děl. Ačkoliv součástí práce je i popis rodinného zázemí Ignáta Herrmanna, nesrovnává jej s rodinami z povídek. Jednotlivé rodiny přiřazuje k typům domácností podle Petera Lasletta (viz Kap. 2 této práce), ale výsledné poznatky nekonfrontuje se skutečným stavem českých domácností v uvedeném období. Pro vylíčení každodennosti nevyužívá jiné prameny než Herrmannovy povídky. Každopádně v její práci lze nalézt určité styčné body v záměrech vykreslit rodinné prostředí s pomocí některých pojmů a metod historické demografie.

Více se metodě výzkumu demografických jevů v beletristickém díle blíží Petra Zikmundová. Věnuje se českému venkovu, konkrétně problematice předávání gruntů, výměnkářům a sňatkové strategii. Hlavní rozdíl mezi prací Zikmundové a prací o Jane Austenové je v tom, že Zikmundová se snaží prokázat, že beletrie může být dalším pramenem, který dokáže vystihnout reálný stav určitého demografického jevu, kdežto autorka předkládané práce zkoumá to, jak určitý autor pracuje s těmito jevy ve svém díle a jak se tím odklání od skutečného stavu. Práce Zikmundové je podobně strukturovaná. Po popisu života Vlasty Pittnerové analyzuje postupně všechny tři uvedené demografické jevy a to vždy z pohledu historika a autorky povídek.

V obou uvedených případech je jako hlavní metoda použita komparace, což mají tyto práce částečně společné i s předkládanou prací. Autorka studie o rodině v díle Austenové však rozšiřuje pohled o druhou oblast bádání, ve které se zaměřuje na interakci jednotlivých rodin v novelách, nikoli pouze na jejich vnitřní struktury, jako v případě práce Martiny Nezbedové. Na rozdíl od Petry Zikmundové, která analyzuje pouze tři vybraná témata demografického

25 Nezbedová, Martina, *Rodina a každodennost ve vybraných povídkách Ignáta Herrmanna*, Pardubice, 2013. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, Ústav historických věd. Vedoucí práce doc. PhDr. Petr Poslední CSc..

26 Zikmundová, Petra, *Na statku a v chaloupce. Odraz rodinných a sociálních struktur českého venkova druhé poloviny 19. století v ženském románu Vlasty Pittnerové*, České Budějovice, 2017. Diplomová práce. Jihočeská Univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce doc. PhDr. Josef Grulich, Ph.D..

výzkumu, zahrnuje autorka práce o Austenové do komparace většinu základních demografických jevů.

Snahou doložit, že prameny fikční literatury mohou do jisté míry zastupovat chybějící historický pramen, se vyznačují i příklady druhého přístupu. Uvést je možno diplomovou prací Terezy Antošovské.²⁷ Její studie zkoumá obraz dětství, jak je vykresluje dobová antická literatura mnoha žánrů, od satiry přes drama a poezii až po raně křesťanské texty. Autorka zohledňuje především limity těchto děl jako historických pramenů s ohledem na pravidla žánru a tématická omezení. Poznatky plynoucí z analýzy literárních děl sice v malé míře srovnává s odbornými publikacemi o daném tématu, nikoli však s prameny, které by poskytovaly přesná data, což je vzhledem k malému množství dochovaných pramenů pochopitelné.

Posledním vybraným příkladem je diplomová práce Lucie Froňkové, která se věnuje osobním a rodinným strategiím venkovského obyvatelstva na základě analýzy pramenů a dobové literatury.²⁸ Pracuje s prameny evidenční a pojišťovací povahy a s venkovským románem 19. století, přičemž do této kategorie zahrnuje nejen vysoce ceněnou literaturu, ale i tzv. triviální literaturu. Její práce má jinou strukturu, kdy neanalyzuje jednotlivá díla, ale naopak jednotlivé strategie a životní milníky venkovského obyvatelstva. V práci Froňkové lze nalézt mnoho styčných bodů s předkládanou prací. Je to především použití dat z pramenů, které využívají historičtí demografové, Froňková pro přílohy vytvořila i mnoho grafů a tabulek. Další podobností je také kritika fikční literatury z pohledu jejich použití jako historického pramene. V tomto bodě si klade podobné otázky jako autorka této práce, studuje limity beletrie dané žánrem a uměleckou licencí a naopak upozorňuje na možný přínos těchto typů pramenů, zvláště pro vykreslení detailů a atmosféry. Jak už ale bylo uvedeno výše, autorka předkládané práce se nesnaží dokázat onen přínos pro studium skutečnosti, nýbrž se pokouší charakterizovat dílo Austenové ve světle reálných dat.

1.4 Metody

V části, která analyzuje romány a zkoumá v nich práci s rodinami jako s určujícím zázemím hlavních hrdinů, použila autorka metodu *close reading* („podrobného“, důkladného čtení), jehož cílem je dosáhnout co nejúplnější a nejbohatší interpretace tvaru zkoumaného díla.²⁹

27 Antošovská, Tereza, *Děti a dětství v literatuře doby římské. Od 3. st. p.n.l. po 2. st. n.l.*, Olomouc, 2014. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra historie. Vedoucí práce PhDr. Ivana Koucká.

28 Froňková, Lucie, *Osobní a rodinné strategie venkovského obyvatelstva*. České Budějovice, 2015. Diplomová práce. Jihočeská Univerzita, Filozofická fakulta, Ústav kulturních studií. Vedoucí práce doc. PhDr. Josef Grulich, PhD..

29 Kusch, Celena, *Literary Analysis, the Basics*, New York: Routledge, 2016, s. 24.

Tato metoda se při čtení oprostuje od působení vnějších vlivů i možných kontextů a soustředí se výhradně na samotný text. Autorce umožnila plně proniknout do struktur novel a pokusit se přiblížit záměrům Austenové při výstavbě fikčního mikrosvěta interagujících rodin.

Pro výzkum demografických jevů v rodině Jane Austenové a v rodinách novel bylo experimentálně použito metod historické demografie, což se může jevit neobvyklým, studovali se díla z žánru krásné literatury. Historická demografie fikční literaturu jako pramen primárně nevyužívá, avšak v historických i sociálních vědách se o tomto použití vedou již delší dobu diskuze.³⁰ Longo se ve své knize pokouší načrtnout specifické rysy fikčních narativů a prozkoumat jejich potenciál jako nástrojů, které pomáhají sociologickému porozumění skutečnosti. Hlavní otázkou diskuze přitom zůstává metodický přístup k těmto pramenům. Badatel musí mít neustále na paměti, že literární díla jsou fiktivní a postrádají tedy charakter pravdivosti. Kritický přístup předpokládá, že vyprávění nejsou věrná zrcadla reality, ale přesto mohou být nástroji, kterými je realita reprezentována.³¹ Z metodologického hlediska jsou dle Longa literární příběhy dokumenty, avšak jsou to dokumenty zvláštního druhu a pokud jsou specifické, musí se s nimi zacházet s odpovídající metodickou přesností. Kdykoli badatel, ať už sociolog nebo historik, přijme literární text jako zdroj dat, pouští se do srovnání dvou forem reprezentace reality. Jeho úkolem je přeměnit literární způsob diskurzu na diskurz vědecký. Argumentem pro využití fikční literatury může být její schopnost popsat společnost, mentální struktury, konvence, pravidla, mravy a zákony, a tím poskytnout bohatý a smysluplný materiál pro výzkum sociálních jevů. Longo je přesvědčen, že bez ohledu na zřejmý fakt, že literární příběhy nemají objektivní odkazy, bez ohledu na skutečnost, že popisují možné světy, jejich bohatost a možnost, že nabízejí pronikání do jinak nepřístupných kontextů, činí z literatury relevantní zdroj dat pro sociologické zkoumání.³² Stejně tak Pasco soudí, že i když fikční literatura neposkytuje přesné informace o válkách, průmyslové výrobě nebo právu, umožňuje vhled do obecného mínění, zvyků a každodenního života v domech, chatrčích i na ulicích.³³ Dorothy Burton Skårdal ve svém článku staví své argumenty pro použití literatury jako historického pramene na opozici vůči názorům Kristiana Hvidta, který ve svém eseji *Facts and Fiction: A Case for the Copmlementary Study of History and Literature* tvrdí, že fikční narativy lze pokládat za doplňkové zdroje, avšak nelze je použít pro

30 K využití literatury jako sociologického pramene viz Longo, Mariano, *Fiction and Social Reality: Literature and Narrative as Sociological Resources (Classical and Contemporary Social Theory)*, Routledge, 2016. Totéž v historických vědách viz například Pasco, Allan H., *Literature as Historical Archive*, in: *New Literary History*, Vol. 35, No. 3, The Johns Hopkins University Press, 2004, s. 373-394. K témuž viz také Burton Skårdal, Dorothy, "Hard" Facts and "Soft" Sources: *Literature as Historical Source Material?*, 1984, <https://rauli.cbs.dk/index.php/assc/article/view/2728/2764>.

31 Longo, 2016, s. 4.

32 Longo, 2016, s. 8.

33 Pasco, 2004, s. 373.

rekonstrukci skutečnosti, neboť se zabývají psychologii, pocity a prostředím. Hvidt podle Skårdal stále považuje za jedinou správnou historickou metodu tu, která kvantifikuje pouze tvrdá data.³⁴ Skårdal naopak považuje za historii život v celé jeho šíři, zaznamenaný v „měkkých“ i „tvrdých“ zdrojích, zkrátka ve všech, které se zachovaly.³⁵ Zároveň uznává chybovost těchto „měkkých“ zdrojů, kterými myslí literaturu a dokumenty osobní povahy, a je si vědoma nutnosti opatrného a kritického přístupu k těmto pramenům. Historik, který začíná s porovnáváním faktů a fikce, by měl mít určitý trénink v oblasti literární kritiky. Je třeba nejdříve prostudovat literární konvence dané doby a požadavky, které na autora klade žánr. Dále má historik analyzovat samotného autora, jeho životní zkušenost, jeho autorský záměr a jeho povědomí o znalostech čtenářů. Skårdal také cituje několik metodických zásad pro práci s fikční literaturou, které formuloval v roce 1976 skandinávský historik Edvard Bull:

1. Není přímé spojení mezi literární kvalitou díla a jeho užitečností jako historického zdroje.
2. V autobiografických románech lze hodnotit popis prostředí stejným způsobem jako v pamětech.
3. Hlavní postavy, které nesou zápletku, vyjadřují autorovy nápady atd., jsou často volněji vytvořené než vedlejší postavy, které tvoří pozadí, jež se tím stává věrohodnějším.
4. Nejdůležitější prvky v díle z literárního hlediska jsou často vzdálenější od reality než dílčí motivy nebo témata.
5. Samostatně stojící literární dílo podává pouze jednu zprávu, a jako takové nemůže být považováno za jistý zdroj o čemkoli.
6. Spisovatel je vždy atypická osoba a čím literárnější je jeho pozadí, tím více atypický je.³⁶

Skårdal souhlasí s Hvidtem pouze v tom, že beletrie nemůže rekonstruovat suchá fakta, kromě případů, kdy historik dohledá další svědectví se stejnou výpovědní hodnotou. Pak je možné srovnat beletrii s ostatními „měkkými“ zdroji.

Jak výše uvedené příklady ukazují, použití beletrie jako historického zdroje má své odpůrce i zastánce. Autorka této práce přijala uvedené metody za své pouze částečně. Pokusila se přistupovat k románům podobně, jako by se jednalo o zápisy z církevních matrik, což je hlavní pramen historických demografů zhruba od počátku novověku. Církevní matriky se začaly v Evropě objevovat již od konce 14. století, teprve v 16. století však vedení matrik

34 Skårdal, 1984, s. 73.

35 Skårdal, 1984, s. 75.

36 Skårdal, 1984, s. 77.

zdomácnělo ve velké části evropského území včetně Anglie, což souviselo s konfesionalizací.³⁷ V matrikách jsou uloženy informace trojího základního charakteru: křty, sňatky a pohřby. Lze v nich nalézt i data o bydlišti, sociální příslušnosti, rodinném stavu, věku jedince při uvedených přechodových rituálech až po příčiny úmrtí. Protostatistické zápisy byly vždy činěny účelově. Jednotlivé kolonky byly voleny s ohledem na povahu informací, které si zadavatel přál zjistit, většinou se jednalo o nábožensky nebo ekonomicky orientované spisy. Zpracování církevních matrik se od 50. let 20. století odehrávalo dvěma způsoby. Jedním z nich je *metoda rekonstrukce rodin*, kterou propracoval Louis Henry³⁸, a kterou použila i autorka práce. Metoda se zakládá na pečlivém čtení zápisů v matrikách, jenž vede k výpočtům týkajících se jednotlivých demografických jevů, a tím k vytvoření rodinného listu konkrétních rodin v dané farnosti. Výsledná čísla se poté srovnají a mohou sloužit k výpočtu souborných ukazatelů demografických jevů. Metoda rekonstrukce rodin má mnohé nevýhody. Je to především fakt, že ji lze provádět pouze v uzavřené populaci bez větších migrací, neboť manželské páry, které odešly po svatbě ze zkoumané farnosti, vypadávají ze studovaného vzorku. Dále je nutné mít k dispozici dokonale vedené matriky bez mezer a omylů v zápisech. Nejvhodnější pro bádání jsou proto malé uzavřené farnosti. Výsledky lokálních výzkumů však nemohou být pokládány za reprezentativní vzorek celozemského vývoje, ačkoliv se podle přibývajících prací zdá, že se jednotlivé farnosti od sebe příliš nelišily.

Z uvedeného vyplývá, že metoda rekonstrukce rodin mohla být použita pro předmět této práce, neboť většina předložených znepřesňujících aspektů je v románech potlačena. V případě novel se jedná o uzavřenou skupinu lidí poměrně malého množství. Jak bylo poznamenáno výše, historická demografie samozřejmě primárně fikční literaturu a memoáry ke své práci nepoužívá. Autorka si je vědoma limitů tohoto postupu. Za výhodu oproti matrikám sice lze považovat fakt, že rodiny v románech není třeba složitě rekonstruovat, neboť jsou zde vykreslené „živými barvami“, nicméně úskalí je mnoho. Tak jako u církevních matrik, i zde se musela autorka potýkat s neúplnými údaji ohledně věku a jmen postav. Mikrosvět rodin v jakémkoli beletristickém díle, včetně románů Jane Austenové, je samozřejmě volen účelově pro potřeby zápletky. Týká se to počtu a složení rodin, typů postav i úseku života, který je v díle postihnut. Kromě toho se v románě vždy odráží zkušenost autora. Je tedy velmi ošidné vyhodnocovat poznatky z knih krásné literatury bez ohledu na to, jak fikce realitu přetváří.

Pro srovnání výpočtů z novel s daty platnými pro Anglii přelomu 18. a 19. století bylo čerpáno z výše uvedené klasické studie Wrigleyho a Schofiolda, kteří patří k tzv.

³⁷ *Dětství, rodina, stáří...*, 1990, s. 246-248.

³⁸ Louis Henry (1911-1991) byl francouzský historik a demograf.

Cambridgeské skupině, jež od 70. let 20. století vystupovala proti metodě Louise Henryho a záhy nabídla jako protiváhu *agregativní metodu*.³⁹ Tato metoda převádí jednotlivé zápisy z matrik na měsíční a roční úhrny, které jsou pak sledovány v dlouhých časových řadách zakreslených v podobě křivek do grafů nebo v podobě čísel do tabulek. Wrigley a Schofield posléze metodu zdokonalili a nazvali ji *agregativní zpětnou projekcí*. Pracovali s pětiletými intervaly a navíc do výpočtů zahrnuli počty migrantů. Kontrolu správnosti údajů pak provedli jejich srovnáním se skutečnými stavy v letech, ze kterých se dochovaly cenzy.⁴⁰ Výsledky výzkumu, předložené ve formě tabulek a grafů ve zmíněné studii, byly využity pro potřeby komparace v závěrečné kapitole této práce.

Práce se snaží přispět k dosavadnímu bádání dvěma dílčími příspěvky, pro které používá odlišné metody práce. Pro první oblast bádání využívá jednu z obvyklých metod literární analýzy, pro druhou pak poněkud problematickou metodu historické demografie. Důvodem druhé zvolené metody je snaha srovnat realitu a románovou fikci a využít přitom detailní statistická data a nikoli pouze obecnou charakteristiku dané doby. Cílem práce je v tomto bodě seriózními daty podložit nebo vyvrátit závěry vyplývající z analýzy novel, což je postup pro práci s dílem Jane Austenové inovativní a dosud nepoužitý. Autorka práce nepřistupuje k fikční literatuře jako k pramenu historické demografie, nýbrž používá poznatky, získané experimentální metodou z novel a života Jane Austenové, ke srovnání s daty historickodemografického výzkumu za účelem charakterizovat dílo Austenové z pohledu její práce s fenoménem rodina a demografickými jevy. Předkládaná práce slibuje zodpovědět otázky, které se týkají míry „požehnání“ nebo „prokletí“, jež přináší hrdinům příslušnost k určitému příbuzenstvu, a také míry a povahy interakce rodin v jednotlivých příbězích. Dále by práce měla dát odpověď na otázku, jakým způsobem a s jakým záměrem, je-li vědomý, přetváří fikce austenovského světa realitu v případě vybraných demografických jevů.

39 Čelními představiteli skupiny byli také D. E. C. Eversly a P. Laslett. *Dětství, rodina, stáří...*, 1990, s. 256. Metoda se také nazývá globální nebo anonymní.

40 Wrigley a Schofield zpracovali údaje z církevních matrik 404 anglických farností, což představuje asi 4% anglické populace. Pro potřeby této práce se jednalo o cenzy z let 1801, 1811 a 1821. Wrigley, Schofield, 1993.

2. Historická demografie a dějiny rodiny

Historickou demografií rozumí badatelé společenskovední subdisciplínu vytvořenou spoluprací demografů a historiků na přelomu 50. a 60. let 20. století. Vznik této disciplíny se spojuje s požadavkem francouzského demografa Louise Henryho, aby se studovalo demografické chování populací v době před vývojem moderní demografické statistiky.⁴¹

Historická demografie se zabývá především dvěma oblastmi výzkumu. Za prvé vyhledává vhodné prameny, ve kterých je možné studovat struktury a reprodukci obyvatelstva historických populací. Na toto studium navazuje i výzkum širších podmínek populačního vývoje. Za druhé se zabývá samotnou reprodukcí minulých populací ve všech oblastech, které studuje demografie současných populací.

Využití pramenů předpokládá znalost obecných zásad demografické statistiky a také zvládnutí metod kritiky a interpretace pramenů, vypracovaných historickou vědou. Nerespektování těchto podmínek vede ve druhém případě k přeceňování sdělovacích schopností zvolených pramenů a k jejich nekritickému přijímání. Kritika historických pramenů musí brát v potaz, že pramen nebyl prvotně určen k demografickým potřebám. Sledoval většinou jiné cíle, jako například daňové nebo náboženské evidence. Demografická data mohou být tedy málo spolehlivá a často neúplná. Je třeba také sledovat okolnosti, za kterých pramen vznikl, časový odstup mezi evidovanou skutečností a vznikem pramene, a charakter jeho zadavatele i autora.

Období před druhou polovinou 19. století, tedy období od počátku 16. století do poloviny 19. století, označuje historická demografie jako protostatické. Pro starší dobu jsou prameny značně omezené. Pro raný středověk využívá historická demografie převážně kosterní nálezy, avšak ani tyto nedokáží plně poskytnout obraz populačních struktur té doby.⁴² Písemné prameny vrcholného středověku jsou již hojnější a podávají relativně přesnější informace o populačních jevech. Objevují se prameny úřední povahy, jejichž zlomkovitost ovšem nutí historické demografy v nejvyšší míře využívat ostatní druhy písemných pramenů, zejména lékařskou a teologickou literaturu. Cenné mohou být ale i různé soukromé korespondence,

41 Tedy v Evropě před polovinou 19. století. *Dem. (nejen) pro demografy...*, 2009, s. 54. Významnou událostí bylo založení *Group for the History of population and Historical Demography* na počátku 60. let 20. století, za nímž stojí trojice badatelů z Cambridge E. A. Wrigley, P. Laslett a V. A. Armstrong. Z Velké Británie se bádání rozšířilo do jiných zemí Evropy, Ameriky a Asie. Od roku 1964 vychází ve Francii mezinárodní sborník *Annales de démographique historique*. Nejdůležitější dosavadní výsledky byly poprvé shrnuty v třísvazkové publikaci *Histoire des populations de l'Europe* pod redakcí J.P. Bardeta a J. Dupâquiera, která vyšla v letech 1997-1999. V České republice koordinuje historickodemografický výzkum Komise pro historickou a sociální demografii při Sociologickém ústavu AV ČR. Tato komise vydala do roku 2007 již 31 svazků sborníku *Historická demografie*.

42 Maur, 1978, s. 37.

krásná literatura nebo prameny právní povahy. K nejdůležitějším pramenům patří lokální městské knihy, především berní knihy, berní rejstříky, které evidovaly různým způsobem poplatníky dávek. Základní tendence populačních proměn postihují knihy testamentů, svatební smlouvy, sirotčí knihy atd. Spolehlivost výsledků studia zvyšuje samozřejmě kombinace všech těchto pramenů. Pro venkovské obyvatelstvo poslouží tzv. urbáře a výběrčí rejstříky, které evidují venkovské poplatky.

Pro potřeby této práce jsou klíčové prameny protostatického období, které spolu s rozvojem byrokratického aparátu, s procesem reformace a protireformačního hnutí a s průmyslovou revolucí přineslo nové typy písemností, které teprve umožnily plné rozvinutí historické demografie.⁴³ Základní obrat v množství informací způsobilo zavádění celozemských evidencí domů a postupně i obyvatel. Městská administrativa ztratila výsadní postavení ve prospěch státní, vrchnostenské a církevní administrativy. A jelikož ústní úřední jednání bylo v mnoha případech nahrazeno písemným, mají historičtí demografové k dispozici velké množství pramenů, které doplňují písemnosti statistické povahy.

2.1 Základní pojmy

Předmětem této práce je nastínit v různých kontextech vybrané demografické jevy, u nichž je na místě alespoň základní vytyčení pojmů. Historická demografie studuje minulé populace ze dvou hledisek. Z hlediska biologického zkoumá skladbu obyvatelstva podle věku a pohlaví.⁴⁴ Dále rozlišuje rodinný stav obyvatel. Konkrétně klasifikuje stav svobodný/á, ženatý/vdaná a ovdovělý/ovdovělá.⁴⁵ Rodinný stav se většinou určuje od věku patnácti let, neboť dřívější snoubenectví se vyskytovalo velmi zřídka.

Druhou hlavní oblastí demografické statistiky je pohyb obyvatelstva. Zahrnuje přirozený pohyb, to znamená natalitu, mortalitu a sňatečnost, a mechanický pohyb, tedy stěhování a migraci.⁴⁶ Starý demografický režim je typický právě tím, že vykazuje znaky křehkosti a

43 Maur, 1978, s. 42.

44 Těmito kategoriemi se práce zabývat nebude, pro úplnost lze uvést základní způsoby jejich vyjádření. K vyjádření věkové struktury se používá věkové pyramidy, ve které se odráží zejména tendence ke třem hlavním typům této struktury: progresivnímu, stacionárnímu a regresivnímu. Progresivní typ je charakterizován silnou dětskou složkou, u stacionárního typu představuje dětská složka asi jednu třetinu obyvatelstva, regresivní typ je opakem progresivního, dětská složka je zde nízká. K vykreslení věkové struktury se užívá též průměrného věku, což je vážený průměr počtu let, které prožili členové dané populace do daného okamžiku. Pro členění obyvatelstva se používá buď kategorie generace, u níž se nepracuje s přesně věkově ohraničenými skupinami, nebo věková skupina, zpravidla pětiletá. Starší statistiky nebraly dostatečně v úvahu tzv. nultý věk dítěte, který má velkou vypovídající hodnotu. Jako ukazatele poměru pohlaví se užívá tzv. indexu maskulinity, tedy počtu mužů nebo žen na sto obyvatel srovnávaného pohlaví. V kombinaci s věkem je pak možné analyzovat poměr pohlaví v různých věkových skupinách. *Dem. (nejen) pro demografy...*, 2009, s. 133. Maur, 1978, s. 90-91.

45 Rozvod nebyl ve studovaném období ještě uzákoněn, v Anglii byl povolen v roce 1857.

46 Maur, 1978, s. 114. Migrací se práce zabývat nebude.

vitality. Znamená to v podstatě vysokou míru jak porodnosti (natality), tak vysokou míru úmrtnosti, tedy mortality, a to zvláště mortality dětské. Základním ukazatelem porodnosti je její hrubá míra, která udává počet živě narozených dětí na 1000 obyvatel.⁴⁷ Tento ukazatel se zpřesňuje vztahem počtu živě narozených dětí na ženy v reprodukčním věku, což udává tzv. obecnou míru porodnosti.⁴⁸ Dalším ukazatelem je index plodnosti, který je dán počtem dětí ve věku 0-4 roky k počtu žen v reprodukčním věku.⁴⁹ Kromě těchto ukazatelů se může historický demograf zaměřit na konkrétní rodiny a zkoumat další jevy, jako je specifická míra plodnosti vdaných žen v jednotlivých věkových skupinách, délka meziporodních intervalů⁵⁰, délka intervalu mezi sňatkem a prvním porodem, což může přinést údaje o předsňatečných počtech⁵¹, dále věk matky při posledním porodu a celkový počet dětí, které se narodí jedné rodině.⁵²

Studium sezónního přirozeného pohybu obyvatelstva je velmi důležité pro alespoň částečné pochopení dlouhodobých tendencí. Odráží nejen hospodářskou a zdravotní situaci, ale i kulturní jevy, jako jsou náboženské příkazy, pověry apod.⁵³ Lze jím také odhalit léta demografických krizí, což je komplex jevů stojících za mimořádným vzestupem mortality. Mortalita je opět vyjadřována počtem zemřelých za jeden rok na 1000 obyvatel. Je to ovšem údaj velmi citlivý na strukturu podle věku a pohlaví. Je ho tedy třeba doplnit údajem specifické úmrtnosti pro jednotlivé věkové skupiny.⁵⁴ Zvláštními případy jsou kojenecká a dětská úmrtnost. Kojenecká úmrtnost se počítá na 1000 živě narozených dětí a dělí se dále na menší časové úseky.⁵⁵ Při sledování sezónního pohybu je nutné brát v potaz i míru porodnosti, neboť tento ukazatel zkresluje předešlý. Do kategorie mortality patří i sledování mateřské úmrtnosti. Vyjadřuje ji poměr počtu zemřelých rodiček k celkovému počtu rodiček či spíše k počtu všech živě narozených dětí.⁵⁶

S mortalitou souvisí i ovdovění, což je dle demografického pojmosloví životní událost charakterizovaná jako zánik manželství vinou smrti manžela.⁵⁷ Jak uvidíme i v této práci, tato

47 Mrtvě narozené a tedy nepokřtěné děti nebyly v minulosti vůbec evidovány.

48 Historická demografie udává reprodukční věk ženy mezi 15 a 49 lety.

49 *Dem. (nejen) pro demografy...*, 2009, s. 99.

50 Zpravidla se s postupujícím věkem matky a zvyšujícím se počtem dětí intervaly prodlužují.

51 Jako předsňatečková jsou definována ta počtí, která vedou k porodu před osmým měsícem manželství. Maur, 1978, s. 130.

52 *Dětství, rodina a stáří...*, 1990, s. 254.

53 Za všechny lze zmínit dva příklady. Těžká zemědělská práce o žních omezovala sňatky a počtí v létě. Úpadek náboženského zanícení naopak zvyšoval počet sňatků o adventu a v postním období. *Dětství, rodina a stáří...*, 1990, s. 256.

54 Počítá se jako poměr zemřelých v určitém věku k počtu žijících osob v témže věku na 1000 osob. Maur, 1978, s. 134.

55 Poporodní do dvou dnů, časná do šesti dnů, novorozenecká do 28 dnů, kojenecká do jednoho roku.

56 Maur, 1978, s. 140.

57 *Dem. (nejen) pro demografy...*, 1990, s. 81.

událost navozuje pro jednotlivce novou sociální situaci, která s sebou nese možné výrazné změny v oblasti finanční, společenské, nezřídka i změny životního prostoru a místa bydliště. Tyto změny úzce souvisí i s právními a mravními předpisy té které doby, tedy i s náboženskými a společenskými pravidly. O změnách rozhoduje i délka stavu vdovce či vdovy, tedy to, jak rychle a zda vůbec dojde k novému sňatku. Roli hraje samozřejmě i zletilost, resp. nezletilost dětí. Nutno podotknout, že většina historických populací se snažila o opětovný sňatek ovdovělých členů společenství, zvláště jednalo-li se o osoby v reprodukčním věku. Ovdovění zajímá historickou demografii z hlediska ovlivnění porodnosti. Sleduje se rychlost uzavření nového sňatku a počet dětí narozených v druhých či třetích svazcích.

Sňatečností rozumíme uzavírání sňatků, resp. zakládání manželství na základě zákonem daných podmínek, přičemž sňatek je chápán jako demografická událost opakovatelného charakteru.⁵⁸ Sňatečnost sice nijak bezprostředně neovlivňovala mortalitu, tvořila však základní předpoklad natality, protože reprodukce obyvatelstva, která probíhala mimo rodinu, byla dle všeho zanedbatelná.⁵⁹ Hrubá míra sňatečnosti je opět vyjádřena počtem sňatků na 1000 obyvatel v ročním vymezení. Při hlubší analýze se používá specifických ukazatelů podle věku snoubenců, sociální příslušnosti a předchozího rodinného stavu.⁶⁰ V kategorii sňatečnosti se dále zkoumá průměrný sňatkový věk a podíl osob žijících v manželství. Tento ukazatel, ač značně ovlivnitelný migracemi, četností druhých a dalších sňatků a úmrtí, se zpravidla vyjadřuje jako podíl padesátiletých (50-54 let) ženatých či vdaných obyvatel na celkový počet obyvatel tohoto věku. Zároveň je z něj možné zjistit i podíl osob v definitivním celibátu, neboť po 50. roce věku se první sňatky již téměř nevyskytují. Historická demografie se věnuje i heterogamii a homogamii, která se sňatečností souvisí. Jedná se o stejnorodost, resp. různorodost manželství, která se může zkoumat na základě náboženství, národnosti a hlavně sociálního postavení neboli příslušnosti ke třídě. Kromě sociální mobility studuje historická demografie i profesní mobilitu.⁶¹

2.2 Rodina – vymezení pojmu, kořeny evropské rodiny a starý demografický režim

Rodina je chápána jako *„společenská skupina, která je základním článkem sociální struktury a ekonomickou jednotkou, jejíž hlavní funkcí je reprodukce biologického druhu a výchova, resp. socializace potomstva, ale také přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity*

58 *Dem. (nejen) pro demografy...*, 1990, s. 122.

59 Maur, 1978, s. 118.

60 Počítá se podíl svobodných a ovdovělých mezi snoubenci.

61 Maur, 1978, s. 153.

kulturního vývoje.“⁶² Tato definice rodiny má své kořeny v období klasicismu a následného osvícenství, které se snažilo, zcela v souladu s racionalismem, uspořádat společnost i přírodu do symetrických a logických témat.⁶³ Tento nový myšlenkový vývoj je zaznamenán i ve *Velké francouzské encyklopedii*, kde je pod heslem rodina uvedeno: „*Je to společnost, jež tvoří základní výbavu a přirozený stav člověka. Rodina je vskutku občanská společnost ustavená Přírodou: tato společnost je nejpřirozenější a nejstarší ze všech společností. [...] Rodina se zakládá manželstvím a je to příroda sama, jež vtahuje člověka do tohoto svazku; z něho jsou pak rozeny děti, jež prodlužují život rodiny, udržují lidskou společnost při životě a nahrazují ztráty, jež v ní způsobuje smrt každý den.*“⁶⁴ Jako společenský fenomén se rodina vyskytuje v mnoha podobách, avšak jejím základem, prokázaným ve všech dosud známých typech populací, zůstává nějaká forma manželství, dále rodičovství a sourozenectví. Rodinné role, jako role matky, dcery, syna atd., jsou univerzálně rozšířené a v období, o kterém pojednává tato práce, to byly často jediné sociální role v životech zkoumaných osob. Nejmenší rodinnou jednotkou je rodina nukleární. Je složená z rodičů a vlastních nebo adoptovaných dětí. Rozměrem je tato rodina malá, převažují v ní vztahy intimní, bezprostřední a důvěrné s vysokým stupněm solidarity a společnými sociálními zájmy. Rodina je vždy součástí sociální struktury. Společnost se chápe jako soubor ne jednotlivců, ale soubor rodin.⁶⁵ Z hlediska individua je rodina především sociálním prostředím, do kterého se narodilo, je tedy rodinou orientační. Rodina, kterou jedinec případně založí, je pak nazývána rodinou reprodukční.⁶⁶ Rodina je základnou pro vznik a změnu hodnot a tím se aktivně podílí na socializaci jedince a uchování kulturních vzorců. Orientační rodinu si jedinec přirozeně nevybírání, avšak ani volba partnera pro založení rodiny reprodukční není zcela svobodná. Je naopak významně ovlivněna omezeními vyplývajícími ze sociálního postavení, z reálných možností a z pravidel dané kultury. Orientační rodina tedy poskytuje jedinci určitý společenský a hodnotový kapitál, který ovlivňuje podmínky, za kterých si reprodukční rodinu založí.

62 *Dem. (nejen) pro demografy...*, 1990, s. 105.

63 Možný, 1990, s. 17.

64 *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, Volume VI, 1756, Dig. dokument, <http://enccre.academie-sciences.fr/encyclopedie/article/v6-525-1/>, s. 390b-391a. „*Société domestique qui constitue le premier des états accessoires & naturels de l'homme. En effet, une famille est une société civile, établie par la nature : cette société est la plus naturelle & la plus ancienne de toutes. [...] Les familles commencent par le mariage, & c'est la nature elle-même qui invite les hommes à cette union; de-là naissent les enfans, qui en perpétuant les familles, entretiennent la société humaine, & réparent les pertes que la mort y cause chaque jour.*“

65 Možný, 1990, s. 107.

66 Oba pojmy dle terminologie W. Lloyda z roku 1945, Možný, 1990, s. 107.

2.2.1 Rodina v antickém Řecku a Římě

Vymezení pojmu rodina vychází v evropském kontextu z křesťanské doktríny, avšak nelze se při té příležitosti nezmínit o základní charakteristice antické rodiny, neboť ta vykazovala některé shodné rysy a nadto položila v mnohém základy tomu, jak byla vnímána rodina ještě v období, které studuje tato práce.

Starí Řekové užívali pro rodinu více výrazů. Slovem *oikos* označovali rodinné hospodářství, výrazy *anchisteia* a *syngeneia* postihovaly spíše příbuzenství a majetkové společenství s dominantním postavením otce-občana.⁶⁷ O demografickém režimu starého Řecka se mnoho neví. Zřejmě se ovšem dost odlišoval od režimu známého ze středověké a novověké Evropy. Zásadním rozdílem byla například možnost rozluky manželství. Manželství, ač monogamní, bylo dovoleno obohatit o konkubinát pro účely zajištění dědiců. Běžný byl jak mimomanželský styk, tak homosexualita. Ačkoliv základním úkolem svazku bylo zplození dětí jako opory ve stáří, jejich příliš velký počet nebyl vítán. K regulaci porodnosti se využívaly jak různé formy antikoncepce, tak hojně prováděné potraty, odkládání neuživých novorozenců a nechvalně známé infanticidy, jejichž obětí byly především dívky.⁶⁸

Starořímská *familia* se skládala jednak ze členů v příbuzenském poměru, jednak z otroků, kteří náleželi k majetku rodiny. O starořímské rodině je možno se mnoho dozvědět z náhrobních nápisů. Na rozdíl od Řecka zde byl populační vývoj více předmětem zájmu zákonodárců. Stanovili například minimální sňatkový věk pro dívky na 12 let. Z nápisů vyplývá, že se skutečně mnoho dívek vdávalo ještě před pubertou.⁶⁹ Průměrný sňatkový věk činil pro dívky 18 let, zato pro muže 26 let. Mnoho mužů se ale neženilo vůbec, neboť pro ně nebylo dost manželek, zřejmě z důvodů výše zmíněného odkládání novorozených holčiček.⁷⁰ Římské zákonodárství mělo víceméně propopulační charakter. Augustovy daňové a dědické zákony pohnuly velké množství dospělých, aby vstupovali do manželství a měli předepsaný minimální počet dětí.⁷¹ Část římských občanů se ovšem vědomě vyhýbala založení rodiny. Důvodem byla pravděpodobně touha po pohodlí a přepychu. Stejně jako v Řecku, i v Římě musíme k lidem žijícím v definitivním celibátu počítat i širokou vrstvu otroků, kteří zakládat rodiny ani nesměli.

67 *Dem. (nejen) pro demografy...*, 1990, s. 108.

68 *Dětství, rodina, stáří...*, 1990, s. 42.

69 *Dětství, rodina, stáří...*, 1990, s. 47.

70 Zákaz zabití dítěte otcem zavedli až ve 4. století křesťanští císaři. Zrušili tak dosavadní moc svobodného Římana nad životem a smrtí všech členů rodiny.

71 *Dětství, rodina, stáří...*, 1990, s. 49.

2.2.2 Křesťanská manželská doktrína

Středověká a novověká rodina byla zcela pod vlivem křesťanské ideologie, která mnohem více než starší náboženské systémy zasahovala do populačního procesu. Křesťanská manželská doktrína se zformovala během 4. a 5. století n. l. a vykazuje znaky jisté protikladnosti, dané samotným vývojem nového náboženství. Biblická tradice, která byla v otázkách manželství a populace sama nesystematická, musela být doplněna o myšlenky antické filozofie a o reflexi potřeb, které odrážely stávající situaci rozpadajícího se impéria. Základní rozpor představovala na jedné straně oslava celibátu, panenství a vdovství, notně vzdálená římské tradici, na straně druhé však pojetí manželství jako nerozlučitelného svazku muže a ženy, jehož hlavním a jediným přípustným důvodem k existenci bylo plození dětí. Tento propopulační aspekt byl dále rozvinut v zákazu jakéhokoli bránění plození, tedy antikoncepce, potratů, infanticidy a homosexuality. Křesťanskou úctu k životu zase neblaze vyvažovala myšlenka vzdálení se od pozemského života a jistá lhostejnost k lidské tělesnosti, což s sebou neslo odklon od římské hygieny a lékařské péče. S postupem času přece jen nabyly vrchu pronatalitní tendence, jež měly kořeny zejména ve starozákonní tradici. Starozákonní chápání rodiny nerozlišovalo mezi otcem a předkem, bratrem a bratrancem, sestrou či sestřenicí, a stavělo rodinu do rovnítka s příbuzenstvím. Novozákonní tradice starozákonní tendence přejala a dále rozvinula. Potlačování smilstva, cizoložství a sodomie však nebylo zdůvodňováno jen propopulačně, nýbrž i jako proces zdokonalení jedince vzhledem k očekávanému druhému příchodu spasitele. Nový zákon navíc žádal pohlavní zdrženlivost i uvnitř manželství.⁷² Manželský svazek nadále zůstával jakýmsi nástrojem k odvrácení smilstva a stál níže než panenství. Definitivní podobu dal manželské doktríně sv. Augustin, jenž tomuto svazku přiřknul posvátný charakter a určil mu úkol plození a výchovy dětí. Odsouzení jakýchkoli kontrceptivních metod však nemělo přímou spojitost s pronatalitními tendencemi, nýbrž s Augustinovým odporem ke všem druhům rozkoše, což zcela odpovídalo dobovému trendu celibátu a rozvoji mnišství.⁷³ Po celý raný středověk znamenala postupně se šířící křesťanská manželská doktrína důležitou platformu, na které se formoval starý demografický režim.

2.2.3 Starý demografický režim

Pro populaci středověku a novověku se vžil pojem starý demografický režim. O jeho jednotlivých aspektech tak, jak se vyskytovaly v Anglii přelomu 18. a 19. století, budou pojednávat dílčí kapitoly práce. Je ovšem namístě načrtnout jeho základní rysy.

⁷² *Dětství, rodina, stáří...*, 1990, s. 53.

⁷³ *Dětství, rodina, stáří...*, 1990, s. 55.

Tradiční rodina tvořila základní buňku společnosti. Plnila funkci reprodukční, výchovnou, ekonomickou, produktivní, ale také ochrannou a reciproční. Vazba mezi domácnostmi a vlastnictvím domu byla velmi silná. Při charakteristice starého demografického režimu a tradiční rodiny je pojem rodina chápán na jedné straně jako domácnost, jejímiž členy jsou všichni, kteří se v daný čas v domácnosti vyskytují a stravují se u jednoho stolu, to znamená včetně čeledi a zároveň bez těch rodinných příslušníků, kteří jsou toho času z domu, například ve službě. Druhý pohled na tradiční rodinu do ní vtahuje široké příbuzenstvo, v němž nemusejí být jednotliví členové spolu ve vzájemných stycích, ale které každého člena do jisté míry chrání a definuje.⁷⁴

Klasifikace domácností se provádí dle návrhu Petera Lasletta a jeho typologie domácností. Jelikož se bude typům domácností práce věnovat, je nezbytné je v úplnosti popsat.⁷⁵ Domácnosti se dle této typologie dělí na nerodinné a rodinné, přičemž rodinnou domácností se rozumí ta, ve které se vyskytuje manželský pár nebo osamělý rodič, s dětmi nebo bez. Rodinnou domácností tedy není soužití sourozenců nebo tety se synovcem atd. Tato soužití spadají do nerodinných domácností, právě tak jako domácnosti jednotlivců nebo soužití nepříbuzných osob. Rodinné domácnosti se dělí na tři podtypy, jednoduché (možno nazvat též nukleární, neboť je tvoří rodinné jádro, rodiče a děti, obojí v různém počtu), rozšířené a složené. Rozšířenou rodinu vždy tvoří rodinné jádro, k němuž se přimykají další příbuzní ve třech možných věkových rovinách, buď o generaci starší, mladší či v generaci stejné (domácnosti ascendentní, descendentní a kolaterální).⁷⁶ Posledním typem rodinné domácnosti je domácnost složená, ve které se vyskytuje více než jedno rodinné jádro, přičemž rodinná jádra nemusejí být pokrevně spřízněna. Vedlejší jádro je pak charakterizováno opět věkem, může být tedy ascendentní, descendentní a kolaterální. Zvláštní typ tvoří tzv. *stem family*. Nazývá se tak soužití manželské dvojice s ženatým synem, predestinovaným dědicem rodinného jmění, a jeho případnými dětmi a svobodnými sourozenci.

V otázce, jaký typ domácností v evropském starém demografickém režimu převažoval, je určující, zda studujeme rodiny východního či západního typu.⁷⁷ Rozdíly v utváření rodin se zkoumají u čtyřech základních faktorů: velikosti, příbuzenství, patrilinearitě a dědictví. Jelikož Anglie patří k západnímu typu, bude dostačující charakterizovat ve zmíněných bodech pouze západní typ. Největší zastoupení měla ve starém demografickém režimu západního typu úplná rodinná domácnost tvořená rodiči a dětmi. Druhou nejpočetnější skupinu

74 Možný, 1990, s. 18.

75 Úplná typologie je součástí Přílohy 3 této práce.

76 Maur, 1978, s. 99.

77 S rozdělením na východní a západní typ se pojí teorie Johna Hajnala, který v tomto smyslu svisle rozpůlil Evropu, přičemž hranicí mu byla linie spojující Petrohrad a Terst. Horský, Seligová, 1997, s. 32.

představovaly neúplné domácnosti, zejména domácnosti vdov s dětmi.⁷⁸ Z toho je patrné, že velikost tradiční rodiny bývá současníky často přeceňována. V průměru ji tvořilo 4,72 členů, přičemž záleželo na mnoha faktorech. Vliv měly majetkové poměry, plodnost manželství, mortalita dětská i celková, rozdíl mezi městem a venkovem atd. Zásadním faktorem ovlivňující velikost západní rodiny byl neolokalismus, tedy odchod potomka po sňatku z rodné domácnosti a založení nové. S tím souvisí otázka dědictví, kdy západní rodina preferovala jednonástupnictví.

Patrilinearita jako další z typických znaků tradiční rodiny se vyskytovala v obou typech rodin, západní rodina ale byla nakloněna i té možnosti, že do domu ženy přicházel muž.⁷⁹ Co se týče příbuzenské výlučnosti, západní typ víceméně neznal kolaterální typ složené domácnosti, ani *stem family*, a běžně si na práci najímal čeled' a podruhy, avšak Anglie v tomto tvořila výjimku, neboť fenomén podružství neznala.

I sňatkový věk vykazoval mezi východním a západním typem jisté rozdíly. První sňatek se u západního typu odehrával v zásadě později než u východního, u žen mezi 20 a 24 lety (ve šlechtických rodinách dříve), u mužů mezi 25 a 29 lety. Sňatkový věk úzce souvisel s dostupností sňatku, kterou zase ovlivňovala nejen finanční situace snoubenců, ale i různá vrchnostenská nařízení. Existovala skupina lidí, kteří zkrátka na sňatek nedosáhli nikdy a zůstali v tzv. definitivním celibátu.

Výrazným rysem starého demografického režimu je na jedné straně jeho křehkost, na straně druhé jeho vitalita. Konkrétně to znamená, že populace byly vlivem válek, epidemií, hladomorů i běžných infekcí neustále vystavovány vysoké úmrtnosti, zejména dětské. Zároveň ale vždy dokázaly tyto ztráty vyrovnat vysokou mírou porodnosti, jež souvisela s nekontrolovanou plodností.

Obecně se soudí, že starý demografický režim se začal hroutit v souvislosti s industrializací, která prohloubila procesy, započaté již na počátku novověku. Tradiční rodina a domácnost jako základ příbuzenské solidarity se ustavičným oklešťováním postupně rozpadaly. Starý demografický režim byl postupně nahrazován novým demografickým režimem.

Tato kapitola poskytla základní vhled do problematiky historické demografie a jevů s ní spojených, kterými se zabývá jedna z oblastí bádání v předkládané práci, seznámení s nimi má tedy své opodstatnění. Kapitola zmiňuje pouze jevy relevantní pro předmět práce. Stručné nastínění vývoje dějin rodiny pak bylo nezbytné pro pochopení důležitosti pokrevních vazeb, kterou chápali zcela přirozeně i lidé žijící v době austenovských novel.

⁷⁸ *Dětství, rodina, stáří...*, 1990, s. 222.

⁷⁹ Téměř matrilinéárně končí román *Emma*.

3. Austenovi

Následující kapitola pojednává o rodinných poměrech Jane Austenové z hlediska vybraných demografických jevů. Kategorie, které budou postupně zkoumány, byly rozebrány v předcházející kapitole.

Jane Austenová byla autorkou románů o rodinách, jak dala najevo i v jednom z dopisů neteři Anně Austenové, která se rovněž snažila o tvůrčí psaní.⁸⁰ Byla tak vnímána i současníky. V korespondenci s hraběnkou z Morley, které Austenová poslala výtisk *Emmy*, se hraběnka vyjádřila: „*Již jsem v důvěrných vztazích s Woodhouseovými a cítím, že mě nebudou bavit a zajímat méně než Bennetovi, Bertramovi, Norrisovi a všichni jejich obdivuhodní předchůdci.*“⁸¹ V *Memoir of Jane Austen* její synovec píše: „*Osud Northangerského opatství byl ještě více ponižující. Mnoho let leželo zapomenuto v zásuvkách. Tilneyovi, Thorpeovi a Morlandovi byly zřejmě navěky zapomenuti!*“⁸²

3.1 Rodiny

Jane Austenová se narodila v roce 1775 do rodiny vesnického pastora, reverenda George Austena. Matka se jmenovala za svobodna Leighová.⁸³ V době jejího narození měli Austenovi již šest dětí, pět chlapců a jednu dívku, po Jane přišel na svět ještě nejmladší bratr Charles. Jména dětí byla a budou pro Austenovy velmi důležitá, proto je zde uvedeme. Paní Austenová se nijak nevymykala dobové praxi častých porodů, měla ovšem to štěstí, že se všechny děti dožily dospělosti. Děti následovaly prakticky těsně za sebou, alespoň co se týče prvních tří. Nejstaršího Jamese následoval George⁸⁴ a Edward, po čtyřleté pauze pak Henry Thomas. S ročním rozstupem se narodili Cassandra Elizabeth, Francis William a Jane. Řadu pak opět po čtyřech letech uzavřel Charles John. Lze zde vidět ukázkový příklad dlouhého reprodukčního období, které přitom nezačalo nijak časně. Paní Austenová měla první dítě až ve dvaceti šesti

80 „*Práce se třemi čtyřmi rodinami ve vesnici je to pravé.*“ Dopis Anně Austenové z 9. září 1814. Překlad aut. práce. „*Three or four Families in a Country Village is the very thing to work on.*“ *Jane Austen's Lettres. Collected and edited by Deirdre Le Faye*, Oxford University Press, 2011, s. 287.

81 Dopis z 27. prosince 1815. Překlad aut. práce. Cit. dle Austen-Leigh, 1871, s. 133. „*I am already become intimate with the Woodhouse family, and feel that they will not amuse and interest me less than the Bennets, Bertrams, Norrises, and all their admirable predecessors.*”

82 Překlad aut. práce. Austen-Leigh, 1871, s. 138. „*The fate of 'Northanger Abbey' was still more humiliating. It seems to have lain for many years unnoticed in his drawers. Tilneys, Thorpes, and Morlands consigned apparently to eternal oblivion!*”

83 Příbuzní z matčiny strany budou později hrát významnou roli pro jednoho ze synů paní Austenové.

84 O Georgi Austenovi není mnoho známo. Zůstal nejspíš u kojné nebo ho rodiče umístili jinam, neboť měl nějaké postižení, o kterém se nic určitého neví. Dochovaly se pouze zmínky rodičů o záchvatech. Ani Jane se o něm nezmiňuje. Zemřel v roce 1838 na vodnatelnost. Maletzke, 2009, s. 24.

letech a poslední ve čtyřiceti. Těšila se silné tělesné konstituci, kterou její děti, zdá se, zdědily.⁸⁵ Rodina Austenova byla velmi soudržná, živá, duchaplná a harmonická, alespoň podle Jamese Edwarda Austena-Leigh.⁸⁶

Pět bratrů se později oženilo, čtyři z nich dvakrát, sestry zůstaly svobodné. Rodina se velmi rozšířila, v době Janiny smrti sestávalo její příbuzenstvo z dvaceti pěti synovců, neteří a praneteří. Sama Jane se nikdy nevdala, proto ji do jisté míry charakterizovalo toto příbuzenstvo, skrze něj vnímala a byla vnímána její identita „tety Jane“. Tato identita byla přitom mnohem silnější a jasněji definovaná než identita spisovatelky. I v časech, kdy se již cítila být skutečnou autorkou novel, její rodina, stále nic netušíc, setrvala v zažitém vnímání Jane Austenové jako dcery, sestry a tety. Členy rodiny pojilo velmi silné pouto, což dokazují i jména, vybraná pro neteře a synovce, která kopírovala jména sourozenců Austenových. I poté, co se synové oženili a založili vlastní domácnosti, se snadno mohlo stát, že je okolnosti donutily znovu využít původního domova. Takto nejstarší James, který ovdověl, svěřil tříletou dceru na výchovu svým rodičům a sestrám. Během Janina mládí, které strávila na faře ve Steventonu, se ostatně narodilo sedm synovců a neteří. A naopak, Cassandra a Jane trávily mnoho času na návštěvě u bohatého Edwarda, který se neméně bohatě a společensky výhodně v roce 1791 oženil. Tyto návštěvy si nelze představovat z dnešního pohledu jako několikadenní pobyty. Jednalo se často o půlroční návštěvy, oboustranně výhodné. Sestry vypomohly s dětmi a bratr finančně ulehčil otcovu a později matčinu rozpočtu. Jediným nedostatkem takovéhoto ulehčení byl pro sestry ten smutný fakt, že na návštěvy jezdily střídavě a musely se ke všem nevýhodám staropanenského stavu smiřovat ještě s dlouhým vzájemným odloučením.

Rodina Austenova žila v úzkých stycích s rodinou nejstarší sestry paní Austenové, s Cooperovými. Stejně jako později Austenovi, také oni strávili několik let v Bathu, když vikář Cooper odešel na odpočinek. Zdá se, že Bath byl velmi hojně využíván bývalými duchovními jako ideální místo pro „důchod“.⁸⁷ Po smrti rodičů se jejich děti, Edward a Jane, usídlili na faře ve Steventonu. Rodina se tedy podle zvyku musela postarat o osiřelé příbuzné.

Další vřelý vztah navázala Jane s madame Lefroyovou, s jejímž synovcem Thomasem ji pojila krátká mladická známost, madame Lefroyovou záhy přerušena. Svého synovce raději uchránila od příliš brzkého sňatku s dívkou s malým věnem, proti svazku svého syna s Janinou neteří Annou v roce 1814 již namítat nic nemohla, zemřela totiž o deset let dříve

85 Austen-Leigh, 1871, s. 11.

86 Austen-Leigh, 1871, s. 17.

87 Austen-Leigh, 1871, s. 25.

pádem z koně.⁸⁸ Paní Lefroyová byla sestrou pana Egertona Brydgese, v jehož pamětech se vyskytují zmínky o Austenových z doby Janina dětství a také informace o původu rodiny.⁸⁹ Pan Brydges zde uvádí, že prababička z matčiny strany byla sestrou prvního vévody z Chandosu. Předkové pana Austena patřili k rodině Kentishů, kteří vlastnili pozemky v Kentu. V rodinných záznamech skutečně stojí, že Mary Brydgesová, dcera lorda Chandose, se v roce 1698 provdala za Theophila Leigha z Addlestropu.⁹⁰

3.2 Třída⁹¹

Austenovi patřili ke třídě *gentry*, zejména díky otcově postavení reverenda, jež s sebou přirozeně neslo vlastnictví drobných pozemků, a jeho příbuzenským vztahům s majitelem panství, panem Knightem, což byl jeho strýc.⁹² Gentry jako sociální vrstva nebyla jasně ohraničená, pohybovala se někde mezi aristokracií a měšťanstvem. Patřila k ní venkovská šlechta, duchovní a důstojníci, počítalo se k nim i námořnictvo a právníci.

V novelách se vyskytuje poměrně málo postav náležejících k jiné třídě než *gentry*. V případě aristokracie je tento fakt ovlivněn zřejmě obecně pohrdavým postojem, který k ní zaujímala pozemková šlechta. Na jedné straně pokládala aristokracii za „*lehkomyslnou, snobskou a sociálně nezodpovědnou*“.⁹³ Druhým zdrojem tohoto postoje byla obecná animozita mezi venkovem a metropolí. Londýn přelomu století byl pro venkovany hlučný, špinavý a zakouřený, bylo to však i centrum vznikající velmoci, plné radovánek, přepychu a vítaného ruchu. Jane Austenová Londýn navštívila několikrát. Nikdy samozřejmě nespátřila jeho odvrácenou stranu, přesto v roce 1796 napsala: „*Tak jsem zase uprostřed prostopášnosti a neřesti a už vidím, jak se má morálka hroutit.*“⁹⁴ Z dopisu je cítit jistá ironie, Jane rozhodně nehodnotila Londýn s venkovskou upjatostí a povýšenou morálkou. Obdivovala obchody, kde mohla utrácet za módní zboží, těšila se do divadla, vychutnávala si bohaté večeře a domácí koncerty. Pobývala zde u příbuzných, jak jinak, u Henryho a jeho druhé manželky Elizy de Feullide. I po její smrti sem jezdila často navštěvovat ovdovělého bratra, který jí pomáhal v jednání s literárními agenty a zástupci vydavatelství.⁹⁵

88 Austen-Leigh, 1871, s. 57.

89 Austen-Leigh, 1871, s. 50.

90 Austen-Leigh, 1871, s. 50.

91 Třída jako jasně definovaná skupina lidí historicky v této době ještě neexistovala. Pro potřeby práce užívá autorka tohoto pojmu podle Milese a chápe ho jako „*potenciální pomyslnou identifikaci s jinými lidmi*“.
Miles, 2009, s. 151.

92 Rodiče George Austena zemřeli poměrně mladí. V osobách dvou strýců, majitelů panství, našel příznivce, kteří se mu postarali o vzdělání v Oxfordu a po ukončení studií mu pomohli k farnosti a dalším obrocím.

93 Miles, 2009, s. 151.

94 Dopis Cassandře Austenové z 23. srpna 1796. Překlad aut. práce. „*Here I am once more in this Scene of Dissipation and vice, and I begin already to find my Morals corrupted.*“ *Jane Austen's Lettres*, 2011, s. 5.

95 Austen-Leigh, 1871, s. 13.

3.3 Povolání

Bratři Jane Austenové plnili do jisté míry stereotypy své doby, alespoň co se týkalo studia, povolání a ženitby. Nejstarší James studoval v Oxfordu teologii, avšak budoucí duchovní stav mu nebránil v zálibě v lovu, rychlé jízdě na koni či držení psí smečky. Druhorozený Edward se stal po jisté době adoptivním synem svého strýce a tety Knightových a zdědil jejich panství v Kentu. Jestliže se první syn stal farářem a druhý majitelem panství, pak zbývalo jen několik málo povolání, které si muž této třídy mohl zvolit. Třetí bratr Henry je vystřídal tři. Po studiích teologie v Oxfordu vstoupil nejprve do domobrany, později se stal bankéřem a nakonec, když jeho banka v roce 1816 zbankrotovala, přešel na kněžství. I tato tragédie se sebou strhla celou rodinu, neboť měli v bance uložené peníze. Nejmladší bratři, Francis a Charles, si zvolili kariéru u námořnictva. Je nutno dodat, že každé z těchto povolání, mělo-li muže a jeho rodinu uživit, muselo být často podporováno a šlechtěno přímluvami a vlivem co nejširšího příbuzenstva. Francisovi a Charlesovi toto vše alespoň zajistilo důstojnické hodnosti, další povýšení a počty pak již mohly záviset i na osobnostních kvalitách jednotlivce. V obou případech vedly k hodnostem admirála.⁹⁶ Vřelý vztah zejména k těmto dvěma bratrům možná stojí za domněnkou, že právě proto jsou postavy námořníků v novelách vykresleny téměř výlučně sympaticky.⁹⁷

Je obecně známo, že pro ženu této třídy existovalo kromě sňatku jen několik málo možností vlastní obživy. Žena se mohla stát guvernankou nebo společnicí. Jane Austenová i Cassandra se rozhodly setrvat svobodné a bez povolání v matčině přítomnosti. Jane sice psala novely, než se jí však dostalo alespoň nějaké peněžní odměny, trvalo to dlouho a nelze to proto považovat za pravidelně placené povolání.

3.4 Nepříbuzní členové rodiny, adopce

Jane navázala v mládí několik ženských přátelství, která jí provázela po celý život. Zejména dcery vdovy paní Lloydové, Mary a Martha, se později staly součástí rozvětvené Austenovy rodiny. Mary si vzala mladého vdovce Jamese a Martha sdílela dlouhé roky domácnost ovdovělé paní Austenové a jejich dvou dcer. Tato domácnost se jí stala vítaným útočištěm, vzhledem k tomu, že byla sama svobodná, po smrti matky bez zázemí a bez vyhlídky na sňatek. Dlouho po Janine skonu si pak ve zralém věku vzala ovdovělého admirála Francise Austena.

⁹⁶ Austen-Leigh, 1871, s. 14.

⁹⁷ Austen-Leigh, 1871, s. 15.

Druhorozeného Edwarda potkal osud velmi podobný osudu Franka Churchilla z románu *Emma*. Projevil o něj zájem syn pana Knighta, strýce pana Austena. Chlapec na jeho panství v Kentu trávil od dětství tolik času, že rodiče nakonec povolili adopci bezdětnými manželi Knigtovými.⁹⁸ Dnes těžko pochopitelné jednání bylo zřejmě motivováno zajištěním lepší budoucnosti. Knigtovi byli bezesporu movitější a společensky lépe postavení než Austenovi. Původní rodině se Edward neodcizil, jeho sestry u něj pobývaly často na návštěvě. Lze si ovšem položit otázku, zda vůbec v tomto případě byly rozlišovány původní a adoptivní rodina, nebo šlo o rodinu jednu, kterou definuje pokrevní příbuzenství, ať je jakkoli vzdálené.

3.5 Natalita, dětská úmrtnost, mortalita

Jako teta se Jane skutečně osvědčila a její péče a vliv na synovce a neteře byli velmi důležité. Vzhledem k jejich počtu se nemohla věnovat všem, její role tety byla přesto tak samozřejmě vyžadovaná, že tento fakt leccos prozrazuje o roli rodiny na přelomu 18. a 19. století. Pro potřeby práce je zajímavé a jistě i důležité povšimnout si pozorněji natality a dětské úmrtnosti v rodině Austenů. Jak už bylo řečeno, všech osm dětí manželů Austenových se dožilo dospělosti. Druhorozený George, Cassandra ani Jane žádné děti neměli a zůstali též svobodní. Bezdětná zůstala rovněž obě manželství Henryho Thomase.⁹⁹ Nejstarší James se oženil dvakrát a všechny tři děti se opět dožily vysokého věku. První žena Anne bohužel zemřela dva roky po jediném porodu. Druhá žena Mary porodila dvě děti v odstupu deseti let. Zbylí tři bratři, z nichž dva se opět oženili dvakrát, se postarali celkem o třicet synovců a neteří. A opět za rozmanitých podmínek.

Edward zplodil všech jedenáct dětí s jednou ženou a po její smrti zůstal vdovcem. Jeho žena Elizabeth porodila první dítě v devatenácti a poslední ve třiceti čtyřech letech. Rodila by pravděpodobně i dále, leč po jedenáctém porodu zemřela. Odstupy mezi porody činily převážně rok, méně často dva roky. Všechny děti se dožily dospělosti.

První žena dalšího bratra Francise zemřela taktéž po porodu, Francis se však znovu oženil, vzal si dlouholetou rodinnou přítelkyni, Marthu Lloydovou, s ní ale žádné děti neměl, neboť byla v době svatby již zralého věku. První žena Mary porodila Francisovi během šestnácti let jedenáct dětí. Rozestupy mezi porody činily rovněž rok nebo dva, pouze poslední syn se narodil s tříletým odstupem. V tomto manželství byla již situace poněkud dramatičtější. Z genealogické tabulky vyplývá, že potomci, kteří se dožili dospělosti, přece jen dosáhli v mnoha případech nápadně nižšího věku než potomci Edwarda a Elizabeth. Zejména zde ale

⁹⁸ Jejich jméno přijal ale až po smrti adoptivní matky, v roce 1812. Austen-Leigh, 1871, s. 13.

⁹⁹ Pokud nepočítáme Hastingse, kterého Edward vyženil sňatkem s Elizou de Feullide. Eliza pravděpodobně žádné další děti nechtěla. Hastings zemřel v pěti letech na záškrť. Maletzke, 2009, s. 35.

nalezneme dva případy úmrtí v dětském věku. Dcera Elizabeth skonala ve třinácti letech a poslední syn Cholmeley se dožil pouhého roku života.

Nejmladší bratr Charles se oženil postupně se dvěma sestrami Palmerovými a s každou zplodil čtyři děti. První žena Fanny je stihla porodit během šesti let, přičemž poslední porod se stal osudným jak jí, tak nejspíš i novorozenci, neboť rok úmrtí je u dcerky Elizabeth stejný jako rok narození. Druhé manželství bylo poznamenáno hned dvěma skony v raném věku, druhorozený George se dožil dvou let a Jane, čtvrtá v pořadí, má uvedený opět stejný rok narození i úmrtí.¹⁰⁰ Jejich matka Harriet porodila všechny děti v průběhu pěti let a žila ještě dlouho po posledním porodu.

Z uvedeného vyplývá, že z třiceti tří synovců a neteří se pouze čtyři nedožili dospělosti. Zbývá ještě dodat, že péči tety Jane se z nich mohlo těšit dvacet tři, převážně potomků starších bratrů, což je logické, neboť se oženili v mladém věku, a tedy dříve než mladší bratři. Těchto třiatřicet vnoučat manželů Austenových se později postaralo o sto jedna pravnoučat.

3.6 Situace vdov

V době, kdy se reverend Austen rozhodl odejít na odpočinek, se rodina přestěhovala do Bathu. Volba na toto město padla i kvůli přítomnosti příbuzných Leigh Perrotových, kteří v tamější společnosti zaujíмали významné postavení a Austenovi jistě doufali, že pomohou najít pro obě dcery vhodné ženichy. Bath byl prvním z více míst, kde Austenovi po opuštění fary ve Steventonu bydleli, často se stěhovali zejména v době, kdy sestry již žily pouze s matkou a Marthou Lloydovou.¹⁰¹ Jen v Bathu se během čtyř let stěhovali třikrát. Po smrti pana Austena se ocitla vdova a dcery ve finanční nejistotě. Žádnými ušetřenými penězi nedisponovaly, jediným příjmem bylo dvě stě liber ročně ze jmění paní Austenové a Cassandry. Rodinné zvyklosti však přiměly bratry, aby tuto malou domácnost finančně podporovali. Každý se uvolil přispívat částkou padesáti liber ročně, posléze byla částka navýšena a spolu s padesáti librami od Leigh Perrotových činil roční příjem pět set liber, což se například Henrymu Austenovi zdálo jako nanejvýš přijatelné. V dopise píše: „*Se 450 librami může matka velmi pohodlně žít, a protože menší dům, jaký se jeví dostupný vzhledem k situaci, pro ni bude rovněž příjemný, myslím, že matka a sestry budou stejně bohaté, jako byly odjakživa.*“¹⁰² Na dobové poměry byla částka ovšem poměrně malá. Rodina se musela uskrovnit po všech stránkách, omezit se prostorově, personálně i společensky. Přestěhovaly se na poslední bathovskou adresu, do Trim Street, která jejich společenský propad jasně ilustrovala. Krátce

¹⁰⁰ Maletzke, 2009, genealogická tabulka. Viz též Příloha č. 5 této práce.

¹⁰¹ Reverend George Austen zemřel v roce 1805. Maletzke, 2009, s. 141.

¹⁰² Cit. dle Maletzke, 2009, s. 143.

poté s nimi začala domácnost sdílet již zmíněná Martha Lloydová, která si ve zralém věku vzala ovdovělého Francise Austena. Pokud Leigh Perrotovi podporovali rodinu finančně, společensky se od nich do jisté míry distancovali. Relativně malé příspěvky dobře situovaných bratrů vyvážil fakt, že u nich sestry často pobývaly na dlouhých návštěvách. Nicméně v roce 1806 se dámy rozloučily s Bathem a po nějaké době, kterou strávily v pronajatých pokojích, se na pozvání bratrance paní Austenové, reverenda Thomase Leigh, přestěhovaly do nově zakoupeného prostorného domu v Gloucestershire. Mezi potenciální spoludědice tohoto sídla patřili i Leigh Perrotovi z Bathu, kteří byli ale odškodněni doživotní rentou 2000 liber ročně. Po smrti reverenda Leigh litovala Jane paní Leigh Perrotovou, jež se mohla stát vlastníkem sídla, avšak budoucnost byla velkorysejší k paní Leigh Perrotové, která přežila Jane Austenovou o třicet let, a renta jí byla vyplácena po celou dobu.¹⁰³ V sídle reverenda Leigh žily dámy Austenovy skutečně v přepychu, bohužel nešlo o nic víc než o několikaměsíční návštěvu. Dále byly pozvány k synovci do Staffordshiru a poté konečně k trvalejšímu pobytu u Janina bratra Francise Austena do Southamptonu. Během jednoho roku tedy vystřídal čtyři adresy. V roce 1809 se musely opět stěhovat, neboť Francis Austen se s rodinou ze Southamptonu odstěhoval a paní Austenová by si dům nemohla sama finančně dovolit. Edward Austen nabídl dámám trvalé bydlení podle vlastního výběru v jednom z domů, které vlastnil. Paní Austenová zvolila bývalý hostinec v Chawtonu v Hampshiru. Z uvedeného vyplývá důležitý poznatek. Situace vdovy vyžadovala zásah rodiny, která poskytla buď dočasné nebo trvalé bydliště. Zároveň se počítalo s jistou vykořeněností související s častým stěhováním. Sestry se samozřejmě musely podrobit matčině rozhodnutí, měla-li vůbec na výběr, a neměly prakticky žádný vliv na to, kde budou mít nový domov. Podle Austena-Leigh našla v Chawtonu Jane druhý a poslední domov. Je to také místo nejvíce spjaté s její kariérou spisovatelky, neboť zde buď napsala nebo přepracovala svá nejznámější díla.¹⁰⁴ Dům byl podobný sídlům farářů, byl tedy prostý, avšak snesl porovnání se Steventonskou farou. Každopádně byl uzpůsoben k tomu přijímat návštěvy, jak už bylo řečeno i velmi dlouhé návštěvy, dalších členů rodiny. Nicméně i zde musela žít Jane skromně a být odkázána na stereotypní činnosti, návštěvy i rozmluvy.¹⁰⁵ Vysvobozením bývala jen pozvání na návštěvu od některého sourozence. Pouze v jednom případě brala při stěhování paní Austenová největší

103 Jak říká mladá paní Dashwoodová v románu *Rozum a cit*, když odsuzuje možnost nechat starší paní Dashwoodové doživotní rentu s odůvodněním, že každá taková osoba pak žije nestoudně dlouho: „*Lidé vždycky žijí nesmírně dlouho, když se jim vyplácí doživotní renta.*“ Austenová, Jane, *Rozum a cit*, přel. Eva Kondrysová, Praha: Academia, 2006., s. 8. „*People always live for ever when there is an annuity to be paid them.*“ Austen, Jane, *Sense and Sensibility*, The Project Gutenberg e-Book, <http://www.gutenberg.org/ebooks/21839>, chap. II.

104 Austen-Leigh, 1871, s. 84.

105 Stejně jako Emma ze stejnojmenného románu byla připoutaná rodinnými vazbami k místu, odkud nemohla svobodně odjet.

ohledy na svou dceru Jane, a to když ji již velmi nemocnou vezli do domu ve Winchesteru, kde ji čekal další pokus o vyléčení. V tomto domě také v roce 1817 zemřela. Během posledních měsíců ji hojně navštěvovali ti z bratrů, kteří byli blízko, a projevovali tak již mnohokrát zmíněnou rodinnou soudržnost a pevné vztahy.¹⁰⁶

3.7 Sňatková politika

Jak už bylo uvedeno výše, z osmi dětí pana a paní Austenových vstoupilo do manželství pět chlapců, z toho čtyři se oženili dvakrát z důvodu úmrtí první manželky. Dva z bratrů, James a Charles, se dočkali dětí i ve druhém svazku. James se poprvé oženil ve 27 letech s Anne Matthewovou, manželství trvalo pouhé tři roky. Podruhé vstoupil do svazku dva roky po smrti první ženy, tedy ve svých 32 letech. Svazek s Mary Lloydovou (vdávala se ve 26 letech), blízkou rodinnou přítelkyní, trval až do jeho skonu, tedy 46 let. Nejmladší Charles se poprvé oženil ve 28 letech se sedmnáctiletou Frances Palmerovou, po sedmiletém manželství ovdověl a znovu se oženil za šest let se sestrou své první ženy. Bylo mu 41 let. Druhorozený Edward vstoupil do manželství pouze jednou, ve 24 letech s osmnáctiletou Elizabeth Bridgesovou. Když mu manželka po sedmnácti letech zemřela, už se neoženil, ačkoliv mu bylo také 41 let jako Charlesovi. Henry si vzal svou vzdálenou sestřenicí, výše zmíněnou Elizu de Feullide, která byla již vdovou s malým dítětem, další potomci se jim nenarodili, podle všeho je Eliza nechtěla. Vzali se, když Henrymu bylo 26 a Elize 36 let. Manželství trvalo 16 let do Elizina skonu. Za sedm roků se Henry oženil podruhé ve věku 49 let s Eleanor Jacksonovou, svazek pak trval dalších třicet let, ovšem zůstal bezdětný. Poslední z ženatých bratrů, Francis, si nejprve ve 32 letech vzal jednadvacetiletou Mary Gibsonovou. Ovdověl po 17 letech. Druhou ženou byla rodinná přítelkyně Martha Lloydová, kterou si vzal za pět roků ve věku 54 let. Nevěstě bylo 63 let.

Osud Cassandry Austenové byl tragický, na svou dobu však nikoliv ojedinělý. V jednadvaceti letech se zasnoubila s oxfordským absolventem Thomasem Fowlem, jedním z žáků, které reverend Austen připravoval na studia v Oxfordu (a tím si přivydělával). Jelikož byl Thomas chudý, vydal se na vojenskou výpravu do Karibiku jako loďní kaplan, což mu mělo přinést peníze a umožnit mu tak usplnit sňatek. Bohužel v roce 1797 tam podlehl žluté zimnici. Své snoubence odkázal 1000 liber, což ji učinilo alespoň trochu nezávislou, nicméně poté se již nevdala.

Jane, jak bylo uvedeno výše, prožila zřejmě na přelomu let 1795 a 1796 krátkou známost s Tomem Lefroyem, čerstvým absolventem práv. Jeho rodina zasáhla, usplnila jeho odjezd z

¹⁰⁶ Austen-Leigh, 1871, s. 176.

hrabství a mladí lidé se již nikdy neviděli. Důvodem intervence byla finanční situace jak Toma, tak Jane. Tom byl závislý na penězích svého strýce v Irsku, Jane neměla nárok na velké věno. V roce 1802, tedy ve věku 27 let, se Jane krátce zasnoubila s Harrisem Bigg-Witherem, jehož rodina vlastnila rozsáhlé pozemky ve stejném hrabství. Austenovi považovali tento svazek za velmi vhodný, neboť by jim zajistil pohodlné stáří a Jane mohla rovněž nabídnout trvalý domov sestře Cassandře. Zasnoubení však bylo hned druhý den ze strany Jane zrušeno. Její příbuzní se domnívali, že se nechtěla vdávat bez citové náklonnosti.¹⁰⁷

3.8 Sňatky příbuzných

Sňatky v rámci rodiny jsou i v rodině Austenových, i v románech Austenové. Dnes to může udivovat. Jedním z těchto případů v Janině rodině byla svatba jejího bratra Henryho se sestřenicí z matčiny strany, Elizou de Feullide. Tato dáma, v jejíž osobě se idylického prostředí anglické venkovské fary dotkly hrůzy Velké francouzské revoluce, neboť pod gilotinou skončil její manžel, hrabě de Feullide, nejprve odmítla nabídku nejstaršího Jamese, aby pak vyslyšela Henryho.¹⁰⁸ Druhý případ se pak týkal Janiny neteře Frances Palmerové, dcery nejmladšího bratra Charlese, a synovce Francise Williama, syna admirála Francise Austena. Jednalo se o bratrance a sestřenicí prvního stupně.¹⁰⁹

V této kapitole byly analyzovány vybrané demografické jevy v rodině Austenových. Tyto poznatky budou v páté kapitole srovnány s informacemi z jednotlivých novel a s daty, které odpovídají skutečnému stavu v Anglii pro dané období.

107 Domněnce odpovídá i úryvek dopisu, který napsala své neteři, a v němž jí radí ohledně zasnub: „*Všechno je lepší, a dá se přetrpět, než se vdát bez náklonnosti.*“ Dopis Fanny Knightové z 18. listopadu 1814, překlad aut. práce. „*Anything is to be preferred or endured rather than marrying without Affection.*“ *Jane Austen's Lettres*, 2011, s. 292.

108 Maletzke, 2009, s. 71.

109 Maletzke, 2009, s. 293.

4. Analýza novel

V této kapitole budou analyzovány stěžejní novely Jane Austenové. Rozbor bude sledovat dvě základní výzkumné otázky této práce. Za prvé se kapitola zaměří na práci Austenové s rodinami v novelách z hlediska jejich interakce a typu zázemí, které vytváří pro hrdiny příběhů. Otázkou v tomto bodě je míra spolupráce nebo soupeření rodin a dále míra „požehnání“ či „prokletí“, které přináší hrdinům příslušnost k dané rodině.

Druhá základní otázka vychází z analýzy demografických jevů v novelách a následného srovnání poznatků s rodinou Austenových a s daty historickodemografického výzkumu dané doby a oblasti. Kapitola bude studovat vybrané jevy s důrazem na jejich životnost a míru autenticity. Toto druhé téma také určuje strukturu kapitoly, která je dělena podle jednotlivých novel a tyto podkapitoly jsou dále členěny na části zabývající se jednotlivými studovanými aspekty. Posloupnost jevů je zachována stejná u všech románů, ovšem tam, kde se daný jev prakticky vůbec nevyskytuje nebo v tak malé míře, že neposkytuje potřebné poznatky, je tento vynechán.

Citace románů jsou v poznámkách pod čarou uvedeny nejdříve celé a následně pouze formou zkratky, to samé platí i pro citace originálních edicí. Seznam zkratek je uveden v Příloze 1.

4.1 Mansfieldské panství

4.1.1 Rodiny

Rodinou, kterou vyprávění *Mansfieldského panství* začíná, není rodina Bertramových, na jejichž sídle se děj převážně odehrává, ale rodina Wardových z Huntingdonu. Právě sňatky tří sester Wardových, které každou z nich nasměrovaly do jiného společenského prostředí, jsou výchozí situací pro zápletku románu. O Wardových se toho ale moc nedozvíme, kromě toho, že otec se živil jako advokát. Nejdůležitější zprávou o nich je to, jak se každá ze tří dcer vdala, o čemž bude zmínka níže. Jedna z nich se každopádně stala lady Bartramovou. Stěžejní rodina Bertramových je velice hrdá na svůj původ, na vlastnosti a schopnosti svých členů a na svou soudržnost. Téměř ve všech těchto bodech se navzájem zklamou a jsou nuceni přehodnotit svá stanoviska. Rodinu tvoří sir Thomas, lady Bertramová a čtyři děti. Nejstarší Tom, o rok mladší Edmund, Maria a o rok mladší Julia. Jejich životní styl, který určuje sir Thomas, je uzavírá do jisté izolace, kdy se prakticky s nikým důvěrněji nestýkají. Když dojde v ději ke zkoušení divadelní hry přímo v sídle rodiny, ovšem za nepřítomnosti otce, snaží se členové rodiny nepatřičnost této situace umenšit alespoň tím, že nepřijmou ke zkouškám nikoho zvenčí, kdo by narušil intimitu rodinného prostředí. Tato hrozba přiměje i soudného Edmunda, aby se ujal jedné z rolí.

Protiváhou Bertramových by měli být Priceovi, od nichž přijíždí na Mansfield Fanny, neteř sira Thomase, avšak Priceovi mají v románu málo prostoru. Rodinou, která naruší vztahy na Mansfieldu, jsou Crawfordovi, sourozenci spříznění přes svou matku s paní Grantovou, která s manželem převezme mansfieldskou faru po zesnulém panu Norrisovi, švagrovi sira Thomase. Henry Crawford a jeho sestra Mary byli po smrti své matky i otce vychováváni u jeho bratra, admirála Crawforda, a v čase děje novely nachází Mary po rodinné roztržce útočiště u nevlastní sestry, paní Grantové. Henry Crawford sice disponuje venkovským panstvím, avšak z důvodů svého přelétavého způsobu života na něm odmítne sestru usadit. Mary se proto musí uchýlit k nevlastní sestře, v jejíž domácnosti zřejmě zůstane, dokud se nevdá. Mary a Henry zde zastupují sourozence bez žijících rodičů.¹¹⁰ Crawfordovi přijíždějí na venkov z Londýna, z velkého světa. Disponují vtípem, šarmem, vkusem a liberálními názory. Jsou lakmusovým papírkem, který zkouší povahu, výchovu a hodnotový systém Bertramových.

¹¹⁰ Podobný motiv lze nalézt v *Pýše a předsudku* v postavách sourozenců Bingleyových.

4.1.2 Třída

Sestry Wardovy byly dcerami advokáta. Prostřední sestra společensky velmi postoupila, vdala se víceméně nad poměry své rodiny za baroneta sira Thomase Bertrama. Tento postup se vzhledem k výši jejího věna stal senzací Huntingdonu: „*Celý Huntingdon žasl nad takovou partií a sám slečnin strýček, místní advokát, doznával, že jí chyběly přinejmenším tři tisíce, aby měla právo dělat si takové naděje.*”¹¹¹ Nejstarší sestra si vzala duchovního, pana Norrise, zůstala tedy ve své společenské vrstvě. Sňatek nejmladší sestry je příkladem svazku z lásky, v podstatě “na truc” rodině. Frances Wardová se provdala za nemajetného poručíka od námořnictva. Nedostatek konexí, které by mu pomohly v kariéře, byl mnohem palčivějším problémem, než nedostatek financí.

V románu najdeme hned dvě rodiny reprezentující drobnou venkovskou šlechtu. Je to především hlavní rodina Bertramových, a pak i rodina Rushworthových, zde prezentována v postavě syna – nápadníka Marie Bertramové - a jeho matky. Jeden z výletů, což je motiv, který nacházíme v mnoha austenovských románech jako jakýsi prubířský kámen vztahů mezi hlavními postavami, se koná v rodinném sídle pana Rushwortha, v Sothertonu. Pan Rushworth i jeho matka jsou náležitě pyšní na své sídlo, potažmo tedy na rodinu, která toto sídlo vybuodovala a přijímala zde podle všeho i členy královské rodiny: „...*paní Rushworthová líčila minulé osudy zdejšího panstva, jeho vzestup ke slávě, a vykládala o návštěvách členů královské rodiny a věrných poddanských činech.*”¹¹²

Na druhé straně společenského spektra stojí v novele rodina Priceových z Portsmouthu. Do jejich prostředí proniká čtenář spolu s Fanny, která k nim přijíždí po devíti letech na delší návštěvu. Tento pobyt si nezvolí sama, je jí se zjištěnými pohnutkami navržen sirem Thomasem poté, co Fanny odmítne nabídku k sňatku od pana Crawforda: „*Rozhodně si přál, aby odjela dobrovolně, ale stejně tak si přál, aby se jí domov pořádně znechutil, než návštěvu ukončí, a když si bude muset nakrátko odepřít příjemné a vznešené prostředí mansfieldského zámku, snad se jme uvažovat trochu střízlivěji a bude pak spravedlivěji hodnotit cenu stejně vznešeného trvalého domova, který se jí nabízí.*”¹¹³ Priceovi žijí v malém domku v přístavní čtvrti Portsmouthu, pan Price býval námořníkem, nedozvíme se však, jaké povolání vykonává

111 Austenová, Jane, *Mansfieldské panství*, přel. Eva Kondrysová, Praha: Rozmluvy, 2007, s. 7. „*All Huntingdon exclaimed on the greatness of the match, and her uncle, the lawyer, himself, allowed her to be at least three thousand pounds short of any equitable claim to it.*“ Austen, Jane, *Mansfield Park*, The Project Gutenberg e-Book, <http://www.gutenberg.org/ebooks/141>, chap. I.

112 MP, s. 92. „*Mrs. Rushworth could relate of the family in former times, its rise and grandeur, regal visits and loyal efforts.*“ MP, chap. IX.

113 MP, s. 381. „*He certainly wished her to go willingly, but he as certainly wished her to be heartily sick of home before her visit ended; and that a little abstinence from the elegancies and luxuries of Mansfield Park would bring her mind into a sober state, and incline her to a juster estimate of the value of that home of greater permanence, and equal comfort, of which she had the offer.*“ MP, chap. XXXVII.

v době děje, pouze to, že finanční situace rodiny není dobrá, o čemž svědčí velikost a umístění domu, počet a úroveň služebnictva, jakož i nebohatý společenský život. Priceovi mají devět dětí, tři nejstarší chlapci již vykonávají povolání mimo domov. Nejstarší William slouží na lodi, John je písařem v londýnském úřadě a Richard plavčíkem na lodi Východoindické společnosti. Věkově jsou dva posledně jmenovaní bratři mezi devatenáctiletou Fanny a čtrnáctiletou Susan. Doma jsou samozřejmě obě mladší sestry, Susan a pětiletá Betsey. Kromě nich bydlí s rodiči ještě Tom a Charles, kteří chodí do školy, věkově někde mezi osmi devíti lety, a jedenáctiletý Sam, jenž podle všeho už do školy nechodí a chystá se také ke službě na lodi. Nevábnot domáciho prostředí je vskutku vykreslena velmi sugestivně, zdá se však, že je hodnocena ze subjektivního Fannyina pohledu. Popis vypovídá spíše mnohé o její povaze a návycích, než že by si autorka kladla za cíl realisticky načrtnout prostředí chudé městské domácnosti: „*William odešel – a domov, kde ji zanechal, byl – Fanny si nemohla nic namlouvat – téměř ve všem pravým opakem toho, co by si byla přála. Vládl tu randál, nepořádek a nepatřičnosti. Nikdo se nechoval, jak měl, nic se nedělo správně.*“¹¹⁴

4.1.3 Povolání

William Price je jedním z několika příkladů, jak kladně zobrazovala Jane Austenová námořníky z povolání. Je to asi o rok starší bratr Fanny Priceové, který se v poměrně mladém věku (v jedenácti letech) rozhodne odejít k námořnictvu. Autorka klade velký důraz na vykreslení jeho charakterových kvalit a vřelého vztahu mezi ním a Fanny. William je pojítkem mezi Fanny a její rodinou v Portsmouthu, je ale především člověkem „stejně krve“: „*Děti z jedné krve, se stejnými prvními vjemy a zvyklostmi, mívají zvláštní schopnost spolu se radovat, a žádné další svazky jim tohle nenahradí: pouze v případě dlouhého a násilného odloučení, rozchodu, který dodatečné setkání už nenapraví, se stane, že vzácné stopy nejranějších citových pout se ze života zcela vytratí. Želbohu jsme toho až příliš často svědky. Ze sourozenecké lásky, někdy téměř všemocné, zůstane pak méně než nic.*“¹¹⁵ Zároveň je to osoba, díky jejímuž příbuzenství je Fanny více oceňována. Rodina Priceových je Bertramovými obecně hodnocena velmi nízko, avšak tito sourozenci dojem napravují a navzájem si tak dobře poslouží. William je v průběhu děje novely povýšen do důstojnického

114 MP, s. 401. „*William was gone: and the home he had left her in was, Fanny could not conceal it from herself, in almost every respect the very reverse of what she could have wished. It was the abode of noise, disorder, and impropriety. Nobody was in their right place, nothing was done as it ought to be.*“ MP, chap. XXXIX.

115 MP, s. 244. Jsme zde svědky autorčina autentického postoje k sourozenectví? „*Children of the same family, the same blood, with the same first associations and habits, have some means of enjoyment in their power, which no subsequent connexions can supply; and it must be by a long and unnatural estrangement, by a divorce which no subsequent connexion can justify, if such precious remains of the earliest attachments are ever entirely outlived. Too often, alas! it is so. Fraternal love, sometimes almost everything, is at others worse than nothing.*“ MP, chap. XXIV.

stavu, zásluhou pana Crawforda, který o intervenci požádá svého strýce, admirála Crawforda. Učiní tak, aby si naklonil Fanny. Sir Thomas, třebaže by rád uplatnil konexe ve prospěch svého synovce, zřejmě povýšení zajistit nedokáže. Při líčení jmenování Williama Price se autorka neubrání jí tolik vlastní jemné ironii: „*Vzala si podávané dopisy. V prvním admirál Crawford oznamoval stručně synovci, že se mu podařilo zařídit povýšení mladého Price, a na dotvrzení přikládá dva další listy: v jednom tajemník prvního lorda admirality odpovídal příteli, na něhož se admirál v té věci obrátil, a v dalším onen přítel sděloval admirálovi, že Jeho Lordstvo s velkým potěšením vyhovělo doporučení sira Charlese, že sir Charles uvítal příležitost osvědčit admirálu Crawfordovi svou hlubokou úctu, a očividně sama skutečnost, že pan William Price byl jmenován druhým poručíkem na královské strážní šalupě Drozd, obšťastnila široký okruh vlivných lidí.*“¹¹⁶

Druhorozený syn sira Thomase Edmund se má stát pastorem, ovšem v době vyprávění pouze čeká na vysvěcení, které se zpožďuje vlivem otcovy nepřítomnosti. Otec dle zvyklostí zajišťuje synovu kariéru a živobytí tím, že mu „rezervuje“ faru, nyní obývanou švagrovou s manželem. Po smrti pana Norrise stojí ovšem sir Thomas před nutností dát přednost prvorozenému synovi, který se rozmařile zadlužil, a prodat tak prebendu jinému pastorovi, aby měl na zaplacení dluhů. Druhorozený syn se tak musí spokojit s jinou farou, méně vynášející. Sir Thomas si je vědom neadekvátnosti takového uspořádání, je však proti němu podivuhodně bezmocný: „*Připravil jsi Edmunda na deset, dvacet, třicet let a možná nadosmrti o víc než polovinu příjmů, které mu měly po právu náležet. Třeba se mi někdy v budoucnu naskytne možnost lépe ho zaopatřit (anebo to uděláš ty) – upřímně bych si to přál – a musíme mít na paměti, že to od nás může plným právem očekávat a že mu tím plně nevyhradíme zajištěné výhody, o něž teď bude připraven vinou tvých naléhavých dluhů.*“¹¹⁷ Otázku povolání mladšího syna rozehrává autorka v *Mansfieldském panství* v jejím spojení s otázkou dostupnosti žádoucího sňatku. Edmund je rozhodnut stát se knězem a usadit se blízko rodiny v rodném kraji. Jeho vyvolená slečna Crawfordová touží po manželovi s velkolepějším

116 MP, s. 311. „*She took the letters as he gave them. The first was from the Admiral to inform his nephew, in a few words, of his having succeeded in the object he had undertaken, the promotion of young Price, and enclosing two more, one from the Secretary of the First Lord to a friend, whom the Admiral had set to work in the business, the other from that friend to himself, by which it appeared that his lordship had the very great happiness of attending to the recommendation of Sir Charles; that Sir Charles was much delighted in having such an opportunity of proving his regard for Admiral Crawford, and that the circumstance of Mr. William Price's commission as Second Lieutenant of H.M. Sloop Thrush being made out was spreading general joy through a wide circle of great people.*“ MP, chap. XXXI.

117 MP, s. 28. „*You have robbed Edmund for ten, twenty, thirty years, perhaps for life, of more than half the income which ought to be his. It may hereafter be in my power, or in yours (I hope it will), to procure him better preferment; but it must not be forgotten that no benefit of that sort would have been beyond his natural claims on us, and that nothing can, in fact, be an equivalent for the certain advantage which he is now obliged to forego through the urgency of your debts.*“ MP, chap. III.

povoláním (nebo alespoň s větší ctižádostí) a možností trávit část roku v Londýně. Tito dva lidé se vlivem výchovy a prostředí, ve kterém se pohybují, zásadně liší v pohledu na povolání duchovního obecně: „*Ale proč se chcete stát zrovna knězem? Žila jsem v domnění, že tenhle úděl připadne vždycky nejmladšímu, když si před ním vyvolila své životní dráhy hezká řádka bratrů.*“ „*Domníváte se tedy, že duchovní povolání by si nikdo nevybral z vlastní vůle?*“ „*Nikdo je takové černé slovo. Ale ano, tak jak se nikdo používá v běžném hovoru, tedy ve smyslu málo kdo, to podle mne platí. Vždyť co můžete v církvi dokázat? Muž touží vyniknout, ve všech ostatních povoláních se mu to může podařit, ale v církvi ne. Kněz není nic.*“¹¹⁸ V očích slečny Crawfordové stojí právnická či vojenská kariéra nesporně výše než duchovní: „*Všechno mluví pro ně: hrdinství, nebezpečnost, náročné požadavky – má to švih. Vojáci i námořníci jsou ve společnosti vždy vítáni. Nikoho neudiví, když se muž stane vojákem nebo námořníkem.*“¹¹⁹ Avšak Austenová naznačuje, že hmotné zabezpečení, tedy jistota výnosné fary ihned po vysvěcení, má vliv na Edmundovu volbu povolání. Pokud sir Thomas nedisponuje užitečnějšími známostmi v námořnických, právnických či vojenských kruzích, dokáže docela dobře zajistit synovi prebendu na svém panství. Tento fakt nepochybně může zapříčinit Edmundovo rozhodnutí.¹²⁰ Lehkovážný pan Crawford přisuzuje Edmundovi ještě více vypočítavosti a pohodlnosti: „*Jsem rád, že na tom Bertram bude tak dobře. Bude dostávat docela pěkné kapesné a přijde k němu bez velké námahy. Prý přes sedm set. Sedm stovek ročně je pro mladšího bratra slušná částka, a jelikož samozřejmě bude dál žít doma, má to jen na drobné útraty a bude ho to patrně stát jen jedno kázání O Vánocích a jedno o Velikonocích.*“¹²¹ Edmund však bere své poslání vážně, nehodlá bydlet nadále doma, ale chce se usadit na přidělené faře. Shodou okolností však na Henryho slova částečně dojde, neboť nějakou dobu poté, co se Edmund a Fanny usadí v Thorton Lacey, zemře doktor Grant a Edmund získá mansfieldskou prebendu. S Fanny se pak přestěhuje na mansfieldskou faru, skutečně jen pár kroků od otcovského domu. Doktor Grant v tom případě držel tamní faru, i když zastával úřad v Londýně, kde i bydlel. Prebendy se tedy udělovaly doživotně.

118 MP, s. 99. „*But why are you to be a clergyman? I thought that was always the lot of the youngest, where there were many to chuse before him.*“ „*Do you think the church itself never chosen, then?*“ „*Never is a black word. But yes, in the never of conversation, which means not very often, I do think it. For what is to be done in the church? Men love to distinguish themselves, and in either of the other lines distinction may be gained, but not in the church. A clergyman is nothing.*“ MP, chap. IX.

119 MP, s. 117. „*It has everything in its favour: heroism, danger, bustle, fashion. Soldiers and sailors are always acceptable in society. Nobody can wonder that men are soldiers and sailors.*“ MP, chap. XI.

120 MP, s. 117.

121 MP, s. 236. „*I am glad to hear Bertram will be so well off. He will have a very pretty income to make ducks and drakes with, and earned without much trouble. I apprehend he will not have less than seven hundred a year. Seven hundred a year is a fine thing for a younger brother; and as of course he will still live at home, it will be all for his menus plaisirs; and a sermon at Christmas and Easter, I suppose, will be the sum total of sacrifice.*“ MP, chap. XXIII.

Zbylí dva duchovní v románě, pan Norris a pan Grant, jsou líčeni spíše neutrálně, s dobrými i špatnými vlastnostmi. Popis autorky je však v rozporu s tím, jak je vidí jiné postavy. Kupříkladu slečna Crawfordová využívá doktora Granta jako argument, kterým útočí na kněžské povolání a pohnutky, jež k němu vedou: „*A třebaže je ke mně doktor Grant mimořádně vlídný a roztomilý, třebaže je to člověk zvyklý pohybovat se v lepší společnosti a jistě vzdělaný a inteligentní, mívá vynikající kázání a všichni si ho váží, já v něm vidím i pohodlného, sobeckého bonvivána, u něhož všechno musí jít podle jeho přání, který by pro nikoho prstem nehnul, a ke všemu ještě, když kuchařka něco pokazí, vylévá si zlost na své skvělé manželce.*“¹²² Na konci románu je panu Grantovi nabídnuto děkanské křeslo ve Westminsterské katedrále, manželé se tedy usazují v Londýně a znovu nabízejí domov Mary Crawfordové, v této době již bez nadějí na sňatek s Edmundem, navíc se stigmatem bratra, odsouzeného společností za aféru s Marií Rushworthovou. Obě dámy spolu sdílejí domácnost i poté, co doktor Grant zemře.

4.1.4 Dědictví

Mansfieldské panství je jako dědictví určeno pro nejstaršího syna Toma, což v novele zcela udává tendence jeho dosavadních lehkovážných životních návyků. Zcela v souladu s tím, že na konci nacházíme rodinu Bertramových poučenu, se Tom po těžké nemoci zotaví nejen na těle, ale i na duchu, a stává se z něj uvědomělý a domácký člověk. Druhorozený Edmund je smířen se situací a aktivně přijímá svůj úděl a otcem určené povolání pastora.

Venkovské sídlo Everingham v Norfolku jako dědictví vlastní i Henry Crawford. Ani on se o něj valně nezajímá, tráví více času v Londýně a na návštěvách u rodiny a přátel. Nicméně v určitý čas plní povinnosti majitele, například v září, kdy se patrně musí podílet na žních.

Dědicem a tedy prvním mužem panství Sotherton je i pan Rushworth. Panství je natolik významné, že podle slečny Crawfordové: „...*by mohl zastupovat zdejší hrabství v parlamentě – muž v takovém postavení nemusí mít ani žádné povolání, aby zasedal v parlamentě.*“ „*Předpokládám, že se v dohledné době poslancem stane. Až se sir Thomas vrátí domů, jistě pro něho volební okres co nevidět najde, jenomže zatím k tomu pana Rushwortha nikdo neměl.*“ odpovídá jí na to paní Grantová.¹²³

¹²² MP, s. 119. „*And though Dr. Grant is most kind and obliging to me, and though he is really a gentleman, and, I dare say, a good scholar and clever, and often preaches good sermons, and is very respectable, I see him to be an indolent, selfish bon vivant, who must have his palate consulted in everything; who will not stir a finger for the convenience of any one; and who, moreover, if the cook makes a blunder, is out of humour with his excellent wife.*“ MP, chap. XI.

¹²³ MP, s. 171. „*A man might represent the county with such an estate; a man might escape a profession and represent the county.*“ „*I dare say he will be in parliament soon. When Sir Thomas comes, I dare say he will be in for some borough, but there has been nobody to put him in the way of doing anything yet.*“ MP, chap. XVII.

4.1.5 Nepříbuzní členové rodiny, adopce

Sir Thomas, vědom si své povinnosti postarat se o širší rodinu, jak bylo zvykem, zaopatří nejen manžele Norrisovy darováním prebendy na svém panství, ale ujme se později jednoho z mnoha dětí své švagrové paní Priceové, desetileté Fanny. Ačkoliv jsou Bertramovi dost movití, aby je starost o dalšího člena rodiny nijak nezatěžovala, přece jen by se sir Thomas rád o péči podělil se svou druhou švagrovou, paní Norrisovou, zvláště po smrti jejího manžela. Mohou ho k tomu vést důvody finanční – jistá spořivost, vzhledem ke čtyřem dětem a upadajícímu podnikání na zámořských plantážích pochopitelná, nebo možná dobová rodinná zvyklost střídát se v zaopatření potřebných, jak to bylo možno zaznamenat u popisu života Jane Austenové. Paní Norrisová nemá každopádně žádný zájem přijmout Fanny do svého domu, a ta tedy zůstává na Mansfieldu. *Mansfieldské panství* je jedním z mála románů, kde je možno místo konfliktu rodin vysledovat spíše konflikt jednotlivce a rodiny, tedy Fanny Priceové a Bertramových. Fanny vstupuje na dlouhá léta do rodiny jako cizí element, svou existencí, spíše nevědomky než aktivně, ji přetváří a nastavuje členům nemilosrdné zrcadlo. Tím, kdo se zde učí, není Fanny, ale celá rodina Bertramových.

V závěru novely střídá provdanou Fanny její sestra Susan, která po několikaměsíční návštěvě zůstává na Mansfieldu natrvalo. Sir Thomas však podporuje i další členy rodiny Priceových: „*V její [Susanině] účinnosti, ve Fannyině zářném příkladu, a že si William stále řádně vedl a rychle postupoval v kariéře, a v dobrém a úspěšném životě ostatních členů rodiny, kteří si navzájem pomáhali a sloužili siru Thomasovi ke cti, nacházel sir Thomas zas a znovu důvod k radosti, že se o ně celý život poctivě staral, a dospíval k poznání, že je dobře, když člověk v mládí pozná tvrdý úděl a naučí se sebekázní a pochopí, že v životě je potřeba se bít i snášet rány osudu.*“¹²⁴

4.1.6 Natalita, dětská úmrtnost, mortalita

Vyskytují se zde jak bezdětné domácnosti, tak početné rodiny. K bezdětným patří Norrisovi a Grantovi, k početným Priceovi a Bertramovi. V románu je pouze jedna zmínka o dětské úmrtnosti, a to u rodiny, kde by se to dalo vzhledem ke stísněným finančním i sociálním podmínkám očekávat, tedy u Priceových. Z desíti dětí, které podle odhadu věku, který autorka uvádí často velmi vágně, přicházely na svět rychle za sebou, zemřelo jedno dítě, Mary, „*jen o málo mladší*“¹²⁵ než Fanny. Příčinou byla vážná choroba, nic přesnějšího Austenová neuvádí.

¹²⁴ MP, s. 486. „*In her usefulness, in Fanny's excellence, in William's continued good conduct and rising fame, and in the general well-doing and success of the other members of the family, all assisting to advance each other, and doing credit to his countenance and aid, Sir Thomas saw repeated, and for ever repeated, reason to rejoice in what he had done for them all, and acknowledge the advantages of early hardship and discipline, and the consciousness of being born to struggle and endure.*“ MP, chap. XLVIII.

¹²⁵ MP, s. 397. „*not much younger*“. MP, chap. XXXVIII.

Zajímavý je spíše obraz sourozenecké lásky ve stínu všudypřítomné smrti. Ačkoliv měla Fanny tuto sestru v raném dětství velmi ráda, když za několik let po jejím odjezdu Mary zemře, „a když zpráva o její smrti konečně dospěla do Mansfieldu, nakrátko po ní velmi truchlila.“¹²⁶ Výmluvná jsou v tomto případě slova *konečně* a *nakrátko*. Matka zřejmě nepovažuje za nutné zpravit dceru ihned o sestřině skonu a ani citlivá Fanny zřejmě není s to truchlit déle.

4.1.7 Situace vdov

V románu *Mansfieldské panství* se vyskytuje pouze jeden příklad vdovství. Paní Norrisová s manželem obývají faru, a když paní Norrisová ovdoví, podle zvyku se o ni postará nejmovitější příbuzný, tedy sir Thomas: „...*důstojný pán Norris se odebral na věčnost, a vzápětí následovaly nevyhnutelné změny a novoty: paní Norrisová nejprve přesídlila z fary do zámku a později do menšího domku ve vsi, který patřil siru Thomasovi. Ve vdovském žalu se utěšila vědomím, že se bez manžela docela dobře obejde, a se ztenčenými příjmy se vyrovnala nezbytně přísnější hospodárností.*“¹²⁷ Sir Thomas se o svou švagrovou stará finančně i po jejím odstěhování do jiného hrabství, kde žije spolu se zapuzenou Marií Rushworthovou.

4.1.8 Sňatková politika

V románě jsou přímo během děje uzavřeny tři sňatky. V knize jsou kromě toho zmíněny další tři sňatky, a to sester Wardových, a vyskytuje se zde mnoho variací manželství. Grantovi jsou věkově nerovni – paní Grantová je o celých patnáct let mladší. Zda je věkový rozdíl důvodem, proč nemají děti, se v knize nedozvíme.

Ačkoliv se sňatky vedlejších postav jeví v autorčině světle často jako rozumové, bez potřebné upřímné náklonnosti a moderního požadavku souladu v povaze a životních postojích, neodpustí si jistou ironii, když i jim přisuzuje vášnivé city. Stěží si lze myslet, že nejstarší slečna Bertramová a pan Rushworth se do sebe skutečně zamilují, avšak formálně alespoň nápadník musí vřelý cit buď zcela předstírat nebo o něm být ve své hlouposti stejně falešně přesvědčen: „*Zmíněného pana Rushwortha okouzila krásná slečna Bertramová na první pohled, a protože byl nakloněn myšlence na ženitbu, brzy usoudil, že se zamiloval.*“¹²⁸ Sňatek těchto dvou lidí je jedním z těch, které autorka odsuzuje nejvíc. Jde v něm o peníze, rozlehlost

126 MP, s. 397. „and when the news of her death had at last reached Mansfield, had for a short time been quite afflicted.“ MP, chap. XXXVIII.

127 MP, s. 27. „...was the death of Mr. Norris and necessarily introduced alterations and novelties. Mrs. Norris, on quitting the Parsonage, removed first to the Park, and afterwards to a small house of Sir Thomas's in the village, and consoled herself for the loss of her husband by considering that she could do very well without him; and for her reduction of income by the evident necessity of stricter economy.“ MP, chap. III.

128 MP, s. 42. „Mr. Rushworth was from the first struck with the beauty of Miss Bertram, and, being inclined to marry, soon fancied himself in love.“ MP, chap. IV.

panství, dům v Londýně, marnivost, ukojenou ješitnost a rodovou pýchu. Za to vše je Maria potrestaná téměř vzápětí, když se již jako zasnoubená zamiluje do pana Crawforda, který city pro vlastní pobavení rovněž předstírá. Mariin příběh je tragický obraz doby. Vdá se ani ne tak z rozumu, jako z trucu a z uražené pýchy, ale při své temperamentní povaze se posléze stejně pokusí ze svazku uvolnit nevěrou z panem Crawfordem, což ji vyloučí z rodiny a dobré společnosti. Aféra kolem útěku Marie s Henrym Crawfordem propukne téměř v závěru románu.¹²⁹ Působí jako *deus ex machina*, jež mnohé vyřeší ku prospěchu hlavní hrdinky. Jedná se o vážný poklesek, který zasáhne celou rodinu, která se na krátkou dobu symbolicky rozpadne. Tom leží na Mansfieldu v těžké nemoci, Maria je na útěku s milencem, vzápětí následována Julií, která ze strachu z otcova hněvu uteče s Tomovým známým panem Yatesem a tajně si ho vezme, Fanny je v Portsmouthu a Edmund se v Londýně snaží nevidět pravou povahu slečny Crawfordové. Tento rozpad je ilustrován i změnou rozpoložení tety Norrisové, jejíž činorodost je ochromena a nevraživost vůči Priceovým ještě posílena. Manželé Rushworthovi se rozejdou, pochopitelně na jeho popud a s nerovnými důsledky: „*On se zprostil závazků a zdrceně se pak oddával svému neštěstí, dokud ho nějaké jiné hezké děvče znovu nezláká k oltáři a on se neodhodlá k druhému a doufejme úspěšnějšímu manželskému pokusu – bude-li znovu klamán, snad aspoň líbezněji a úspěšněji; zatímco paní Rushworthová se musí uchýlit do ústraní s pocity a výčitkami bouřlivějšími, kdy v nové vyhlídce a novou úctou sotva může doufat.*“¹³⁰ Pokud se rodina Bertramových na konci románu znovu stmelí, pro Marii to neplatí. Sir Thomas ji zpět do rodného sídla nepřijme, pouze jí na dálku finančně podporuje. Jediná členka rodiny, která ji vezme pod ochranná křídla, je teta Norrisová, se kterou je nucena žít v jiném hrabství, aby se svou prvotní rodinou nebyla pokud možno vůbec spojována.

Mary Crawfordová z počátku uvažuje podobně jako Maria, když z narážek ostatních pochopí, že Tom by pro ni byl vhodná partie: „*Pozorně se zde porozhlédla a zjistila, že snad všechno mluví pro něj: byl tu park, skutečný park dobrých pět mil v obvodu, rozlehlý, moderně koncipovaný dům, tak výhodně položený a chráněný, že zasluhoval rytinu v kterémkoli souboru panských sídel ostrovní říše – nechtělo to nic než nové vnitřní zařízení – byly tu milé*

129 Stejně jako jiná aféra podobného druhu v *Pýše a předsudku*. A tak jako je v *Pýše a předsudku* postavou pana Collinse vyjádřen názor, že pro padlou dívku by bylo lepší, kdyby byla mrtvá, zde tento názor vložila autorka do mysli samotné hlavní hrdince. MP, s. 456.

130 MP, s. 478. „*He was released from the engagement to be mortified and unhappy, till some other pretty girl could attract him into matrimony again, and he might set forward on a second, and, it is to be hoped, more prosperous trial of the state: if duped, to be duped at least with good humour and good luck; while she must withdraw with infinitely stronger feelings to a retirement and reproach which could allow no second spring of hope or character.*“ MP, chap. XLVIII.

sestry, tichá matka a muž sám osobně sympatický.“¹³¹ Její povrchní uvažování je však na jistý čas zvikláno citem k druhorozenému Edmundovi. V tomto vztahu naráží na zásadní překážku, danou rozdílnou výchovou i povahovým zaměřením, a to na volbu Edmunda stát se venkovským pastorem. Překážka je to vážná, neboť do budoucna definuje jak finanční situaci manželství, tak životní styl. Mary nakonec „nepřekročí svůj stín“ a svazek se neuskuteční. Poslední ránu však vztahu nezasadí Edmundovo povolání, nýbrž Maryin postoj k aféře Marie a Henryho Crawforda. Prosazuje pragmatické a dle Edmunda cynické stanovisko: „*Až se vezmou, a když se za ni postaví její rodina, takoví vážení lidé, získala by znovu do jisté míry přístup do společnosti. Některé kruhy ji ovšem budou ignorovat, to je jasné, ale povede-li dům se štědrou tabulí a bude-li pořádat veliké večírky, vždycy se najdou takoví, kteří se s ní budou ochotně stýskat, protože v dnešních dobách se takové záležitosti nepochybně posuzují velkodušněji a neformálněji než dřív.*“¹³²

Fanny sama se stane předmětem sňatkové politiky sira Thomase. Neujde mu fakt, že se jí dvoří pan Crawford, což vítá jednak z důvodů hmotného zaopatření neteře a tedy zproštění této nutnosti rodiny Bertramových. Druhým důvodem je rodová pýcha, jež je polichocena skutečností, že dívka, které se rodina ujala, dokáže „udělat takovou partii“. Fakt, že Fanny je původem Priceová a nikoli Bertramová, nijak nevádí ani Henrymu Crawfordovi, ani jeho sestře: „*Je to nevídaně hodné děvče, věno ty žádné nepotřebuješ, a co se rodinného zázemí týká, nelze jí nic vytknout. Bertramovi jsou nejváženější lidé široko daleko. Je to neteř sira Thomase Bertrama, to každému postačí.*“¹³³ Když Henry požádá o Fannyinu ruku, považuje sir Thomas svazek obou rodin za velice žádoucí a Fanny tím v jeho očích náležitě nabude na ceně. Jeho náklonnost je ale pouze dočasná; jakmile Fanny sňatek odmítne, jsou autorita i otcovský cit sira Thomase vystaveny těžké zkoušce.

Julia Bertramová se vdá zcela neuváženě a zbrkle, prakticky jen ze strachu před následky, které by její život postihly po manželském rozkolu její sestry. Vdá se, aby unikla možnému domácímu vězení. Rozdílná povaha její i pana Yatese a rodinné okolnosti, které staví tento sňatek do přijatelnějšího světla vedle mnohem horších událostí, nakonec sira Thomase smíří.

131 MP, s. 52. „*She looked about her with due consideration, and found almost everything in his favour: a park, a real park, five miles round, a spacious modern-built house, so well placed and well screened as to deserve to be in any collection of engravings of gentlemen's seats in the kingdom, and wanting only to be completely new furnished—pleasant sisters, a quiet mother, and an agreeable man himself.*“ MP, chap. V.

132 MP, s. 471. „*And when once married, and properly supported by her own family, people of respectability as they are, she may recover her footing in society to a certain degree. In some circles, we know, she would never be admitted, but with good dinners, and large parties, there will always be those who will be glad of her acquaintance; and there is, undoubtedly, more liberality and candour on those points than formerly.*“ MP, chap. XLVII.

133 MP, s. 304. „*There is not a better girl in the world, and you do not want for fortune; and as to her connexions, they are more than good. The Bertrams are undoubtedly some of the first people in this country. She is niece to Sir Thomas Bertram; that will be enough for the world.*“ MP, chap. XXX.

Zdá se, že za hlavní ženichovu přednost považuje, že pan Yates „přínejmenším bude mít smysl pro klidný rodinný život. Sira Thomase také potěšilo, když se ukázalo, že zeť má větší majetek a podstatně menší dluhy, než se zprvu obával, že chce dbát jeho rad, a jeho přízně že si bude vážit nade všechno na světě.“¹³⁴

4.1.9 Sňatky příbuzných

V novele se vyskytuje jeden ze dvou případů svazku mezi bližšími příbuznými, Edmund si vezme Fanny. Zajímavé je, že tato otázka je řešena hned při první zmínce o tom, že by Fanny vyrůstala na Mansfieldu. Obavy sira Thomase však razantně odbude paní Norrisová: „*Myslíte na své syny – cožpak ale nevíte, že právě tohle je zvlášť nepravděpodobné, když spolu budou vyrůstat jako sourozenci? Z mravního hlediska je to vyloučeno. Neznám jediný takový případ.*“¹³⁵ Když se na konci románu takový sňatek přece jen uskuteční, nikdo se nad jeho mravním aspektem nepozastavuje. Nabízí se otázka, zda se sir Thomas nebál spíše majetkově a společensky nerovného svazku, než příbuzenství snoubenců. Jelikož ale sám dostal během děje novely účinnou lekci, změnil se i jeho postoj ke konkrétní potenciální snaše: „*Zavrhl prospěchářské hledisko výnosných partií: charakter a povahové vlastnosti se mu teď jevíly nejdůležitější. Chtěl zabezpečit silnými pouty domácí pohodu té rodiny, která mu zbyla.*“¹³⁶

4.1.10 Autorita rodičů

Jelikož je *Mansfieldské panství* novelou, kde se učí celá rodina, nelze z toho vyjmout ani sira Thomase. Jeho výchovné metody a rodinná očekávání jsou tvrdě zpochybněny. Zpočátku čteme o jeho nadějných vyhlídkách: „*...jejich otec viděl, že zevnějškem, chováním a vědomostmi stále více odpovídají jeho starostlivým tužbám. Starší syn byl lehkovážný a rozmařilý a dělal otci těžkou hlavu, avšak ostatní děti se vyvíjely slibně k jeho plné spokojenosti. Věřil, že dcery, pokud poneseou dívčí jméno, dodají mu skvělý lesk, a až se ho vzdají, jistě tak učiní v zájmu žádoucích svazků; a z Edmunda, uvážlivého, rozumného a charakterního, zajisté vyroste čestný, užitečný člověk, který povede příkladný život, a celá rodina z něho bude mít radost. Měl se stát pastorem.*“¹³⁷ O vratké povaze jeho otcovské

134 MP, s. 476. „...being at least tolerably domestic and quiet; and at any rate, there was comfort in finding his estate rather more, and his debts much less, than he had feared, and in being consulted and treated as the friend best worth attending to.“ MP, chap. XLVIII.

135 MP, s. 10. „You are thinking of your sons—but do not you know that, of all things upon earth, that is the least likely to happen, brought up as they would be, always together like brothers and sisters? It is morally impossible. I never knew an instance of it.“ MP, chap. I.

136 MP, s. 485. „Sick of ambitious and mercenary connexions, prizing more and more the sterling good of principle and temper, and chiefly anxious to bind by the strongest securities all that remained to him of domestic felicity.“ MP, chap. XLVIII.

137 MP, s. 25. „...and their father saw them becoming in person, manner, and accomplishments, everything that could satisfy his anxiety. His eldest son was careless and extravagant, and had already given him much uneasiness; but his other children promised him nothing but good. His daughters, he felt, while they retained

autority se přesvědčujeme hned v úvodu novely. Prvorozený syn Tom ji uznává pouze formálně a obě dcery rovněž. Jakmile se sir Thomas vydá na své plantáže do Antigie, aby rozproudil znovu své podnikání, dcery se okamžitě zaradují: „že si teď mohou dělat, co si zámánou.“¹³⁸

Počáteční rodová pýcha sira Thomase se projeví i v postoji k zasnoubení Marii Bertramové s panem Rushworthem: „*Sir Thomas se z té duše zaradoval, že jim kyne svazek tak nesporně výhodný, zvláště když k tomu slyšel ze všech stran jen to nejlepší. Byla to ideální partie: jsou sousedé, spojují je stejné zájmy, a proto obratem poslal procítěný souhlas.*“¹³⁹ Poté, co se vrátí z cest a je svědkem odporu své dcery k budoucímu manželovi i jeho nevalných osobních kvalit, nabídne Marii zproštění závazků. Ačkoliv ale po vzoru hrozivých gotických otců dceru do svatby nenutí, velmi ochotně se spokojí s jejím odhodláním se za pana Rushwortha vdát: „*Druzná mladá žena, která se nevdává z lásky, si obvykle uchová úzká pouta k vlastní rodině, a že je ze Sothertonu do Mansfieldu tak blízko, bude ji domov stále vábit a stane se jí zdrojem vítaného a nevinného rozptýlení. Takhle a podobně rozumoval sir Thomas a byl rád, že unikl trapným nepřijemnostem kolem rozchodu, všemu podivování, dohadům a výčítkám s tím nutně spojeným, lichotilo mu, že zajistil sňatek, jenž přispěje k jeho vlastní váženosti a vlivu, a blahořečil osudu, že dcera Maria má povahu k tomu účelu velmi vhodnou.*“¹⁴⁰ Po aféře a rozkolu manželů Rushworthových jsou jeho rodová pýcha a pocit neomylnosti hlavy rodiny nadobro zlomeny: „*Sir Thomas, nebohý sir Thomas, otec vědomý si své otcovské nedostatečnosti, trpěl nejdéle. Vyčítal si, že neměl ten sňatek připustit, když vytušil, jaký vztah má dcera k snoubenci, že se stal spoluviníkem, když souhlasil, na úkor rozumu zvolil hmotný prospěch a dal se strhnout vypočítavým sobectvím. Trvalo dost dlouho, než takovéhle úvahy přestaly bolestně dotírat, ale čas zmůže skoro vše, a třebaže se od paní Rushworthové dočkal*

the name of Bertram, must be giving it new grace, and in quitting it, he trusted, would extend its respectable alliances; and the character of Edmund, his strong good sense and uprightness of mind, bid most fairly for utility, honour, and happiness to himself and all his connexions. He was to be a clergyman.“ MP, chap. II.

138 MP, s. 37. „*they felt themselves immediately at their own disposal.*“ MP, chap. III.

139 MP, s. 44. „*Sir Thomas, however, was truly happy in the prospect of an alliance so unquestionably advantageous, and of which he heard nothing but the perfectly good and agreeable. It was a connexion exactly of the right sort—in the same county, and the same interest—and his most hearty concurrence was conveyed as soon as possible.*“ MP, chap. IV.

140 MP, s. 210. „*A well-disposed young woman, who did not marry for love, was in general but the more attached to her own family; and the nearness of Sotherton to Mansfield must naturally hold out the greatest temptation, and would, in all probability, be a continual supply of the most amiable and innocent enjoyments. Such and such-like were the reasonings of Sir Thomas, happy to escape the embarrassing evils of a rupture, the wonder, the reflections, the reproach that must attend it; happy to secure a marriage which would bring him such an addition of respectability and influence, and very happy to think anything of his daughter's disposition that was most favourable for the purpose.*“ MP, chap. XXI.

*pramalé útěchy za tu pohromu, co způsobila, s ostatními dětmi to dopadlo lépe než očekával.*¹⁴¹

Autorita sira Thomase je nejlépe znázorněna během příhody s nacvičováním soukromého divadelního představení. Jeho nenadálý příjezd vyvolá skutečnou paniku, která odráží vědomí nevhodnosti tohoto počínání. Prakticky všem členům rodiny, kteří se na této zábavě podílejí, je jasné, že otcův příjezd jí učiní přítrž, což se také stane. Po jeho návratu z náročného pobytu v Antigue také utichnou dřívější hojné styky s Grantovými a Crawfordovými: *„Styky s farou téměř ustaly. Sir Thomas, jenž vřdycky dost váhal s kýmkoli se sblížit, si v této době zvlášť nepřál přestovat společenské styky, s jedinou výjimkou: pouze Rushworthovi měli přístup do jeho rodiny.*¹⁴²

4.1.11 Rozdíl mezi Londýnem a venkovem, nechuť některých postav k Londýnu

Tento motiv zde nalzáme ve sporu slečny Crawfordové s Edmundem Bertramem o kněžském povolání. Mladá dáma je hodnotí s ohledem na zkušenosti s londýnskými kazateli a nejspíše i mravnostními normami velkoměsta, v Edmundově obraně tohoto povolání se odráží i jeho kladný vztah k venkovu a tradičním neměnným hodnotám, které představuje. Slečna Crawfordová říká, že: *„Hlavní město je po mém soudu dosti názorný příklad toho ostatního.“* Edmund odpovídá: *„Doufám, že nikoli, pokud jde o poměr ctnosti a neřesti v naší říši. Ve velkoměstech se po vzorech mravnosti obvykle nepídíme. Tam úctyhodní představitelé kterékoli církve neprokazují služby nejplatnější, a rozhodně tam nemívají největší vliv. Výmluvný kazatel si patrně získá stoupence i obdiv, dobrý kněz ale neslouží svým bližním ve farnosti jen působivým kázáním, pokud při rozloze jeho farnosti a počtu farníků mají věřící možnost poznat jeho osobní charakter a sledovat, jak si obecně vede, což je jim v Londýně dopřáno málokdy.*¹⁴³

141 MP, s. 476. *„Sir Thomas, poor Sir Thomas, a parent, and conscious of errors in his own conduct as a parent, was the longest to suffer. He felt that he ought not to have allowed the marriage; that his daughter's sentiments had been sufficiently known to him to render him culpable in authorising it; that in so doing he had sacrificed the right to the expedient, and been governed by motives of selfishness and worldly wisdom. These were reflections that required some time to soften; but time will do almost everything; and though little comfort arose on Mrs. Rushworth's side for the misery she had occasioned, comfort was to be found greater than he had supposed in his other children.“* MP, chap. XLVIII.

142 MP, s. 205. *„There was little intercourse with the Parsonage. Sir Thomas, drawing back from intimacies in general, was particularly disinclined, at this time, for any engagements but in one quarter. The Rushworths were the only addition to his own domestic circle which he could solicit.“* MP, chap. XXI.

143 MP, s. 100. *„The metropolis, I imagine, is a pretty fair sample of the rest.“* *„Not, I should hope, of the proportion of virtue to vice throughout the kingdom. We do not look in great cities for our best morality. It is not there that respectable people of any denomination can do most good; and it certainly is not there that the influence of the clergy can be most felt. A fine preacher is followed and admired; but it is not in fine preaching only that a good clergyman will be useful in his parish and his neighbourhood, where the parish and neighbourhood are of a size capable of knowing his private character, and observing his general conduct, which in London can rarely be the case.“* MP, chap. IX.

Londýn i zde plní funkci mravní protiváhy venkovu. Postavy sporných charakterových kvalit touží po domě v Londýně nebo z londýnského prostředí přímo přicházejí.

4.2 Emma

4.2.1 Rodiny

Jakkoli se v románu vyskytuje přiměřený a obvyklý počet venkovských rodin, je *Emma* nejvíce ze všech novelou o komunitě a jedinci, který si musí najít v této komunitě své místo. Rodiny zde spíše spolupracují, i když s rodinami mimo komunitu mohou být ve sporu či interakci problémové.

Hlavní rodinou jsou zde Woodhouseovi, žijící v panském domě Hartfield, ke kterému patří nevelké pozemky. Jedná se o rodinu stavějící své rodové povědomí na faktu starobylosti a majetku pocházejícího z úctyhodných zdrojů, což zřejmě znamená, že ho nabyli výnosy z pozemků. Rodinu tvoří ovdovělý otec a mladší dcera Emma. O sedm let starší sestra Isabella je již dlouho provdána za Johna Knightleyho a žije s ním a jejich čtyřmi (resp. pěti) dětmi v Londýně. Knightleyovi jsou druhou významnou rodinou, neboť jsou s Woodhouseovými propojeni nejen sňatkem (na konci děje dvojitým), ale i místně. Jejich panství Donwell s Hartfieldem sousedí. Starší bratr Johna George Knightley, který vede toto panství, je tak nejen stálým hostem na Hartfieldu, ale i blízký přítel otce i dcery.

Úzké přátelství a malá vzdálenost mezi domy pojí Woodhouseovy také k Westonům. Paní Westonová je totiž Emmina bývalá guvernánka a její svatbou celá novela začíná. Případ pana Westona je z hlediska rodinného uspořádání velice zajímavý a pro tvorbu Jane Austenové příznačný. Jeho předkové žili v Highbury již po několik generací, je to tedy rodina všemi vážená a finančně zajištěná, ačkoli se nedozvíme původ majetku, ani nic bližšího o sourozencích pana Westona, kromě toho, že měl nějaké bratry, kteří si zvolili „*fádní povolání*“.¹⁴⁴ Pan Weston se naopak stal kapitánem domobraneckého pluku a z lásky, avšak poněkud ukvapeně a bez ohledu na rodinu nevěsty, se oženil se slečnou Churchillovou z Enscombu, která ho společensky převyšovala. Proti sňatku se postavil její bratr se švagrovou do té míry, že nevěstu po svatbě zavrhl. Ovdovělý pan Weston, teď už bez syna, který žije u strýce a tety, postupně zbohatne z obchodování, koupí si panství Randalls a po dvaceti letech se znovu ožení, podle svého vkusu a bez ohledu na věno.

Rodinu, která do Highbury nepatří a tvoří do jisté míry „nepřítele za branami města“, zde reprezentují Churchillovi. Vlastní panské sídlo v Enscombu a dům v Londýně. Spojují se v nich tedy nešvary rozmařilé a zhýčkané velkoměstské rodiny s pýchou a společenskou

¹⁴⁴ Jane Austenová, *Emma*, přel. Eva Kondrysová, Praha: Svoboda, 1982, s. 11. Orig.: „*homely pursuits*”. Austen, Jane, *Emma*, The Project Gutenberg e-Book, <http://www.gutenberg.org/ebooks/158>, vol. I, chap. II. Podle dalších zmínek se jednalo o obchodníky.

uzavřeností venkovského panstva: „...z jeho odpovědi usoudila, že co se Enscombu samého týče, mnoho se tam neděje; návštěvy že se odbyvají v okruhu vznešených domů, z nichž žádný neleží v bezprostřední blízkosti; že ze zásady nenavštěvují nikoho nově přistěhovaného.“¹⁴⁵ Tyto „narušitele“ vyvažuje rodina plukovníka Campbella, která žije také v Londýně, kde má v péči osiřelou highburskou rodačku Jane Fairfaxovou. Campbellovi jsou oproti Churchillovým vnímáni komunitou zcela kladně, nikoli jako uzurpátoři nebohého malého Franka, ale jako dobrodinci rodiny Batesových a chudáka Jane.¹⁴⁶

4.2.2 Třída

Společenským postavením jsou Woodhouseovi nejvýše, spolu s Donwellským panstvem. Jedná se o drobnou pozemkovou šlechtu, velmi úzce spjatou s venkovem. Ani jedni netráví sezónu v Londýně, nevlastní tam ani dům, prakticky vůbec necestují, až na George Knightleyho, který navštěvuje svého bratra. Na příbuzenské svazky s donwellským panstvem je Emma obzvlášť pyšná: „Emma se tu rozhlížela se vzrůstajícím respektem k sídlu rodu tak vpravdě urozeného, s neposkrvněnou krví ani duší. -- John Knightley má sice své sporné povahové rysy, ale přesto se Isabella uměla skvěle vdát. Nepřivedla jim do rodiny ani lidi, ani jména, ani majetek sporného původu.“¹⁴⁷

Z řad aristokracie se v novele nevyskytuje nikdo. Nicméně i tak je společenská hierarchie v *Emmě* snad nejjemněji odstínovaná a je také předmětem většiny dílčích zápletek. Již v úvodu se dozvídáme, že Emma pro pana Woodhouse zve na všední večer hosty dvojího typu. Buď se sejdou Westonovi, pan Knightley a pan Elton, nebo osoby níže postavené, jako je paní a slečna Batesovy a paní Goddardová. První je vdova po vikáři, poslední jmenovaná je ředitelkou internátní školy. Emma oplácí rodině Batesových návštěvy kvůli své dobré pověsti, činí to však nerada, nejen proto, že má výhrady k upovídáné povaze slečny Batesové: „...a hrozila se nebezpečí, že upadne do highburské společnosti druhého a třetího řádu, která se k nim jen hrnula, a kvůli tomuhle všemu se u nich ukázala jen zřídka.“¹⁴⁸ Slečna Batesová je jednou z nejzajímavějších postav austenovských novel. Představuje příklad definitivního celibátu, navíc ale stojí velmi nízko ve společenské hierarchii Highbury. Její povaha klade na celou komunitu a zvláště na Emmu vysoké nároky v oblasti zdvořilosti a taktu. Hlavní

145 E, s. 148. „...and could make out from his answers that, as far as Enscombe was concerned, there was very little going on, that their visitings were among a range of great families, none very near; that they made a point of visiting no fresh person.” E, vol. II, chap. VIII.

146 Paní Batesová je Janina babička.

147 E, s. 241 an. “Emma felt an increasing respect for it, as the residence of a family of such true gentility, untainted in blood and understanding.—Some faults of temper John Knightley had; but Isabella had connected herself unexceptionably. She had given them neither men, nor names, nor places, that could raise a blush.” E, vol. III, chap. V.

148 E, s. 103. “...and all the horror of being in danger of falling in with the second-rate and third-rate of Highbury, who were calling on them for ever, and therefore she seldom went near them.” E, vol. II, chap. I.

hrdinka se jí ve vypjaté chvíli nešetrně dotkne a pan Knightley, jakýsi arbitr dobrého vychování a nejmenovaný mluvčí komunity ve věcech patřičnosti, jí za to náležitě vyhubuje: „Kdyby měla nějaký majetek, nechal bych všem neškodným pošetilostem volný průběh a nečetl bych vám levity, kdybyste si vůči ní něco dovolila. Kdyby se vám společensky mohla rovnat -- ale uvažte, Emmo, jak k tomu má daleko. Je chudá. Musí se uskrovňovat ve srovnání s tím, nač byla zvyklá v dětství, a dožije-li se vysokého věku, bude se patrně muset uskrovňovat ještě víc. Už proto, že je v takové situaci, byste s ní měla soucítit.“¹⁴⁹ Slečna Batesová, ač chudá a společensky bezvýznamná, má přeci jen velkou moc nad lidmi v Highbury, neboť velmi záleží na tom, jak se právě k ní bude kdo chovat.

Ještě níže pak stojí Martinovi, což jsou nájemní statkáři na donwellském panství. Domácnost obývají ovdovělá matka se synem, který nyní vede statek, a dvěma dcerami. S touto vrstvou se Emma vůbec nestýká: „Rolníci patří přesně k vrstvě lidí, s nimiž nemohu mít nic společného. O stupínek, o dva níž, a člověk spořádaného zevnějšku by mne možná zaujal; uvažovala bych třeba, jestli bych nemohla něco udělat pro jeho rodinu. Ale farmář ode mne nic nepotřebuje, můj zájem se tedy soustřeďuje níž, a ovšem v jiném smyslu slova zase výš, než stojí on.“¹⁵⁰

Vztah starousedlíků a vlastníků pozemků k takzvaným arivistům, tedy lidem, kteří zbohatli obchodem, což je staví společensky níže, i když se majetkem vyrovnají, je vykreslen ve stycích s rodinou Coleových. Tato rodina postupně zbohatla a ve výstavnější rezidenci pořádá večírky, na které dosud z jemnocitu nezvala nejpřednější rodiny: „Emma ani nepředpokládala, že by si troufli poslat pozvání nejpřednějším starousedlíkům -- na Donwell, na Hartfield nebo na Randalls. Ona aspoň by za žádných okolností nebyla svolná, ani kdyby to zkusili; litovala jen, že při všeobecně známých zvyklostech tatičkových by její odmítnutí nevyznělo tak pádně, jak by si přála. Coleovi jsou svým způsobem jistě vážení lidé, ale potřebují pochopit, že není na nich, aby určovali, za jakých okolností je budou přední rodiny

149 E, s. 253. “Were she a woman of fortune, I would leave every harmless absurdity to take its chance, I would not quarrel with you for any liberties of manner. Were she your equal in situation—but, Emma, consider how far this is from being the case. She is poor; she has sunk from the comforts she was born to; and, if she live to old age, must probably sink more. Her situation should secure your compassion.” E, vol. II, chap. VII.

150 E, s. 21. “The yeomanry are precisely the order of people with whom I feel I can have nothing to do. A degree or two lower, and a creditable appearance might interest me; I might hope to be useful to their families in some way or other. But a farmer can need none of my help, and is, therefore, in one sense, as much above my notice as in every other he is below it.” E, vol. I, chap. IV.

navštěvovat.¹⁵¹ Když však komunita včetně zmíněných vážených rodin přijme a schválí sociální vzestup Coleových, Emma kapituluje a svolí ke společenským stykům.

4.2.3 Povolání

Pan John Knightley se zcela příkladně ujme své role mladšího syna majitele panství a odejde do Londýna vykonávat právnické povolání. Autorka neupřesňuje, zda pracuje doma, či dochází do nějaké kanceláře, což by ho přibližovalo novému demografickému režimu, který začíná oddělovat pracovní a domácí sféru.

V novele se setkáme i s dalšími povoláními u drobnějších postav, které dotvářejí atmosféru komunity. Je zde pan Perry, apatykář a podle všeho jediný, kdo je schopný lékařských návštěv. Jako takový je velmi důležitý pro hypochondrického pana Woodhouse. Výjimečně pro tvorbu Austenové se v románu zmiňují i ženská povolání, jako jsou učitelky v internátní škole a služebné u různých rodin.¹⁵² Austenová v *Emmě* věnuje větší pozornost ženskému povolání guvernanky jako jedné z mála alternativ sňatku, neboť hrozí Jane Fairfaxové. Vykresluje vnímání tohoto údělu jak ze subjektivního Janina pohledu, tak z pohledu obyvatel Highbury. První pohled nese prvky trpělivského odhodlání, druhý pak širokou škálu emocí od soucitu až k nefalšovanému děsu a zarputilé touze zbavit Jane tak bídného osudu.

Duchovní zastupuje v *Emmě* pan Elton, o jehož postoji k tomuto povolání se nic nedozvíme. Zdá se, že v jeho případě je důležitější fakt, že je hezký a uhlazený, a je proto na Hartfieldu počítán mezi hosty výše společensky postavené.

4.2.4 Dědictví

Frank Churchill nebude podle všeho dědit po otci, ale po adoptivních rodičích. Dědicem Donwellu je prozatím nejstarší syn mladšího bratra, neboť prvorozený George Knightley je dosud svobodný.

4.2.5 Nepříbuzní členové rodiny, adopce

V románu se vyskytují dva podobné příklady adopce, jejichž aktéry navíc spojuje milostný cit a tajné zasnoubení – jedná se o Franka Churchilla a Jane Fairfaxovou. Oba dva pocházejí z Highbury, ačkoliv od dětství žijí jinde. Jsou zhruba stejného věku jako Emma a všichni tři mají společnou i ztrátu matky v útlém věku, což v podstatě určilo jejich životní dráhu. Frank Churchill i Jane Fairfaxová kvůli tomu museli přesídlit do jiné rodiny, Emma mohla naštěstí

151 E, s. 139. *“The regular and best families Emma could hardly suppose they would presume to invite—neither Donwell, nor Hartfield, nor Randalls. Nothing should tempt her to go, if they did; and she regretted that her father's known habits would be giving her refusal less meaning than she could wish. The Coles were very respectable in their way, but they ought to be taught that it was not for them to arrange the terms on which the superior families would visit them.”* E, vol. II, chap. VII.

152 Výjimku tvoří hospodyně, které jsou jmenovány u většiny rodin ve všech románech.

zůstat s otcem v rodném domě, což jí umožnily hlavně majetkové poměry. Frank byl přijat na výchovu strýcem a tetou Churchillovými z Enscombu poté, co pan Weston ovdověl: „Churchillovi, kteří neměli vlastní děti ani jiné blízké robátko postrádající péče, se krátce po pohřbu nabídli, že malého Franka zaopatří. Ovdovělý otec možná váhal a zdráhal se, nakonec však převládly jiné úvahy: svěřil syna bohatým Churchillovým a jemu pak už zůstala pouze starost o vlastní spokojenost a pokud možno i o lepší zabezpečení.“¹⁵³ Po dosažení plnoletosti byl tento vztah stvrzen adoptí a Frank přijal jméno Churchill. Byl také ustanoven dědicem jejich majetku. Pan Weston nepočítá s tím, že by měl svého syna finančně zaopatřit a rodinné vazby s ním udržuje formou každoročního setkání v Londýně, kde Churchillovi vlastní dům. Autorka vykresluje Franka jako někoho, kdo tím, že vyrůstal v jiné rodině, přebíral její způsob života včetně postojů ke členům rodiny. Tak jako Churchillovi shlíželi vždy svrchu na pana Westona, shlíží i Frank na svého otce trochu spatra a působí ve svých povinnostech k němu lehkomyšlně.

Druhý příklad vyrůstání v jiné rodině, která ovlivnila způsoby a postoje dítěte, je příklad Jane Fairfaxové, jejíž matkou byla sestra slečny Batesové. Její výchovy se po smrti rodičů ujala nejprve teta s babičkou, tedy slečna a paní Batesovy. Pár let nato o ni projevila zájem rodina plukovníka Campbella, přítele jejího padlého otce, poručíka Fairfaxe, a když bylo Jane devět let, začala žít trvale v jejich domě v Londýně. Změna znamenala pro rodinu Batesovou dočasné zproštění finančního zabezpečení malé Jane, avšak do budoucna se o ni v tomto směru nemůže plukovník postarat, neboť musí především zaopatřit svou dceru podobného stáří. Rodina alespoň poskytla Jane takové vzdělání, aby se v dospělosti mohla stát guvernankou. Jane tedy žije ve spřátelené rodině a domů jezdí na sporé návštěvy.

4.2.6 Nemanželské děti

Problematika společenské hierarchie je předestřena zvláště v ději kolem postavy Harriet Smithové, bývalé žáčky a nyní schovanky internátní školy paní Goddardové. Je to nemanželská dcera v Highbury neznámých rodičů, což jí staví společensky dost nízko, navíc nedisponuje žádnou apanáží, otec jí snad pouze inkognito platí postavení schovanky. Neštěstí Harriet spočívá v tom, že si ji Emma z nouze vyvolí jako přítelkyni a tím ji zdánlivě společensky povznese. Toto zdání pak ještě umocní rozhodnutím provdat ji nad její poměry, což správně vnímají všichni okolo včetně Harriet samotné. Emma však soudí, že „vzhledem k

153 E, s. 12. “Mr. and Mrs. Churchill, having no children of their own, nor any other young creature of equal kindred to care for, offered to take the whole charge of the little Frank soon after her decease. Some scruples and some reluctance the widower-father may be supposed to have felt; but as they were overcome by other considerations, the child was given up to the care and the wealth of the Churchills, and he had only his own comfort to seek, and his own situation to improve as he could.” E, vol. I, chap. II.

neblahým okolnostem vašeho původu musíte zvláště pečlivě dbát, abyste se nezahlazovala s ledaským. Vaším otcem byl nepochybně džentlmen, a vy musíte své nároky na toto společenské postavení prosazovat, seč vám síly stačí, protože jinak by se jistě našlo dost lidí, kteří by vás s radostí ponížili."¹⁵⁴ Emma tím myslí zvláště rodinu jejich bývalých spolužaček, slečen Martinových, se kterou se Harriet úžeji stýká. Obává se totiž, že Martinovi by se mohli stát novou Harrietinou rodinou a má za to, že by se zahodila. Rodinný původ Harriet vyjde najevo až v závěru novely, když po něm začne pátrat staronový nápadník Robert Martin. Ukáže se, že je dcerou kupce, avšak stále dcerou nemanželskou, což je „skutečně značná poskvrna“¹⁵⁵, jak soudí Emma.

4.2.7 Sňatková politika

Novela sňatkem přímo začíná, ačkoliv neudává základní zápletku. Emmina bývalá guvernanta, Anna Taylorová, si vezme asi o deset let staršího pana Westona. Sňatek je zajímavý tím, že oba snoubenci jsou již zralejšího věku. Pohnutky pana Westona nejsou zcela zřejmé. Družku si zvolí obezřetně, s důrazem na povahu, avšak pokud touží ještě po dítěti, jeho naděje by byly lepší, zvolil-li by si ženu mladší. Slečně Taylorové je podle jiných zmínek asi třicet pět let. Můžeme se jen domnívat, že společné dítě by bylo vítáno, není však podmínkou uzavření manželství. Pohnutky slečny Taylorové nejsou jen zjištěné, Woodhouseovi by jí nabídli doživotní domov pod jejich střechou, nicméně vdaná žena se těší lepší společenské pozici než vysloužilá vychovatelka, a je třeba brát v úvahu i jemnocit slečny Taylorové vůči Woodhouseovým a rovněž touhu po dítěti. Pan Knightley to vyjadřuje výstižně: „*Ví [Emma], jak vítaná je nepochybně pro slečnu Taylorovou skutečnost, že ve svém věku našla vlastní domov, a jak důležitá je pro ni jistota dobrého zabezpečení, a proto sama nepřipustí, aby se nad tím víc trápila, než radovala. Všichni přátelé slečny Taylorové musí být rádi, že se tak výhodně vdala.*“¹⁵⁶

Nejvděčnějším předmětem sňatkové politiky samotné Emmy se stane Harriet Smithová, kterou chce Emma provdat a finančně zabezpečit, ovšem podle svého gusta. Pokud by se do věci nevloužila, Harriet by se pravděpodobně záhy po začátku děje provdala za svého prvního ctitele a bratra bývalých spolužaček, Roberta Martina. Pan Martin s žádostí o ruku váhá ze

154 E, s. 22. “*The misfortune of your birth ought to make you particularly careful as to your associates. There can be no doubt of your being a gentleman's daughter, and you must support your claim to that station by every thing within your own power, or there will be plenty of people who would take pleasure in degrading you.*” E, vol. I, chap. IV.

155 E, s. 327. “*a stain indeed*”. E, vol. III, chap. XIX.

156 E, s. 9. “*She knows how much the marriage is to Miss Taylor's advantage; she knows how very acceptable it must be, at Miss Taylor's time of life, to be settled in a home of her own, and how important to her to be secure of a comfortable provision, and therefore cannot allow herself to feel so much pain as pleasure. Every friend of Miss Taylor must be glad to have her so happily married.*” E, vol. I, chap. I.

dvou důvodů. Tím prvním je věk, jemu je dvacet čtyři a Harriet pouhých sedmnáct. Emma sama by mu sňatek dovolila až ve třiceti: „*Muži si většinou dříve ani nemohou dovolit myslet na ženitbu, ledaže pocházejí ze zámožné rodiny a mají vlastní jmění. Soudím, že pan Martin se teprve musí něčeho dopracovat -- sotva přece bude zcela nezávislý. Možná že zdědil něco po nebožtíku otci, ale ať už je jeho podíl na rodinném majetku jakýkoli, patrně s ním nemůže volně nakládat.*“

představuji si, že je uložen v jeho živém a mrtvém inventáři.“¹⁵⁷ Druhým důvodem je pak sporné společenské postavení nevěsty, není jasné, zda stojí výše či níže než Robert Martin. Harriet se samozřejmě vdát nesmí, neboť by tím Austenová přišla o zápletku. Avšak pokud bychom na chvíli zapomněli, že jde o dějovou nutnost, vyvolalo by odmítnutí pana Martina velký údiv, protože by šlo o svazek pro nemanželskou dceru bez věna velmi žádoucí a společensky rovný. Odmítnutí trápí celou rodinu Martinových, nápadníkem Harriet je v podstatě celá rodina, nejen Robert. Emma jí ho však rozmluví a nabídne jí pana Eltona, který „*nevlastní žádné nevhodné příbuzné, zároveň však nepochází z takové rodiny, která by právem mohla vznášet námitky proti Harrietinu spornému původu. Je s to nabídnout jí pohodlný domov, a podle Emmina názoru ji nesporně i velmi slušně finančně zabezpečit.*“¹⁵⁸ Pan Elton o plánu nic netuší a Harrietiny zrodivší se city neopětuje. V závěru novely projeví Harriet ještě jednou nesoudnost a začne uvažovat o možnosti sňatku s panem Knightleym, což připadá Emmě naprosto nepatřičné. Její postoj k této otázce je dvojitý. Jednak v tomto okamžiku nahlédne vlastní city k panu Knightleymu, za druhé však i objektivně cítí nevhodnost takového svazku: „*Pan Knightley a Harriet Smithová! -- Ta že by se tak povznesla! A on tak ponížil! -- Emmě bylo hrozně, když si představila, jak tím klesne v očích všech lidí, slyšela už v duchu ty posměšky a úšklebky a vtipkování na jeho účet; a jak to zdrtí jeho bratra a jak ho odsoudí, a těch tisíce nepříjemností, jimž on sám bude vystaven!*“¹⁵⁹ Emma zároveň pochopí, jakou medvědí službu Harriet prokázala, když ji učinila svou důvěrníci a umožnila jí přístup do vyšší společnosti. Pokud chápe Harriet v úvodu novely správně nerovnost mezi ní a panem Eltonem, pak si ji na konci již neuvědomuje, ačkoliv

157 E, s. 22. “Well, and that is as early as most men can afford to marry, who are not born to an independence. Mr. Martin, I imagine, has his fortune entirely to make—cannot be at all beforehand with the world. Whatever money he might come into when his father died, whatever his share of the family property, it is, I dare say, all afloat, all employed in his stock, and so forth.” E, vol. I, chap. IV.

158 E, s. 25. “and without low connexions; at the same time, not of any family that could fairly object to the doubtful birth of Harriet. He had a comfortable home for her, and Emma imagined a very sufficient income.” E, vol. I, chap. IV.

159 E, s. 280. “Mr. Knightley and Harriet Smith!—Such an elevation on her side! Such a debasement on his! It was horrible to Emma to think how it must sink him in the general opinion, to foresee the smiles, the sneers, the merriment it would prompt at his expense; the mortification and disdain of his brother, the thousand inconveniences to himself!” E, vol. III, chap. XI.

společenská propast mezi ní a panem Knightleym je mnohem větší. Harriet nakonec prozře a vdá se za pana Martina.

Se sňatky souvisí i fenomén definitivního celibátu, který je zde vykreslen v osobě slečny Batesové. Ta žije v domácnosti s matkou a je také tetou slečny Fairfaxové, která k nim přijíždí na méně časté, avšak dlouhé návštěvy. Slečna Batesová, ač chudá, prostá, neprovdaná a nehezka, zaujímá v highburské komunitě neotřesitelnou pozici všemi oblíbené susedky, danou především vlastní dobrosrdečností. Tento fakt vypovídá mnohé i o komunitě samotné, ve které se za velký prohřešek považuje neúcta k nejslabším. Nicméně Emma na slečně Batesové demonstruje nevalné postavení starých panen, když mluví o tom, že nemá v úmyslu se provdat: „*Právě chudoba je důvodem obecného opovržení, které stihá staropanenství. Svobodná žena, která má sotva být z čeho živa, z té se nutně stává komická, nepříjemná osoba, jaké se posmívají kluci a děvčata. Ale svobodná žena finančně dobře zajištěná, ta je vždycky vážená a může být moudrá a příjemná jako kdokoli jiný.*“¹⁶⁰

Hlavní hrdinka je během děje konfrontována se dvěma nabídkami k sňatku. Tou druhou se celý příběh pomalu uzavírá, první nabídka je od pana Eltona, který tímto neodhadne ani city své vyvolené, ani společenskou nerovnost, kterou cítí Emma, a je proto nevybíravě odmítnut. Scéna v kočáře, kde k vyznání dojde, odkrývá jak subjektivní vnímání vlastního společenského postavení, tak to objektivní. Pan Elton se cítí být roven Emmě a nadřazen Harriet v takové míře, že o sňatku s ní by ani neuvažoval: „*Přeji jí jen to nejlepší, a nepochybně se najdou muži, jimž nebude vadit -- Každý má nároky odpovídající jeho úrovni: o sobě si však myslím, že nemám důvodů k tak přehnané skromnosti. Nemusím zanechat všech nadějí na společensky přiměřený svazek, abych byl nucen dvořit se slečně Smithové!*“¹⁶¹ Emma se panu Eltonovi snaží vnutit za manželku Harriet, neboť je přesvědčena o tom, že je mu vlastně rovna. Sebe samu vnímá jako nadřazenou nepřekonatelně: „*...že se pokládal za rovna jí rodem i duchem! -- Na její přítelkyni zhlížel s opovržením, moc dobře si vědom společenských rozdílů u níže postavených, ale u těch nad sebou k nim byl tak slepý, že ho ani nenapadlo jestli to není opovážlivost ucházet se o ni!...Měl by vědět, že Woodhouseovi sídlí v Hartfieldu už po několik generací, že je to mladší větev jednoho velice starobylého rodu -- zatímco Eltonovi nejsou nic.*“¹⁶² V této souvislosti použije Austenová opět motivu „povinně

160 E, s. 60. “*And it is poverty only which makes celibacy contemptible to a generous public! A single woman, with a very narrow income, must be a ridiculous, disagreeable old maid! the proper sport of boys and girls, but a single woman, of good fortune, is always respectable, and may be as sensible and pleasant as any body else.*” E, vol. I, chap. X.

161 E, s. 90. “*I wish her extremely well: and, no doubt, there are men who might not object to—Every body has their level: but as for myself, I am not, I think, quite so much at a loss. I need not so totally despair of an equal alliance, as to be addressing myself to Miss Smith!*” E, vol. I, chap. XV.

162 E, s. 92 an. “*- should suppose himself her equal in connexion or mind!—look down upon her friend, so well understanding the gradations of rank below him, and be so blind to what rose above, as to fancy himself*

zamilovaného ženicha“. Pan Elton doplní své vyznání mnoha vzletnými a vášnivými slovy o lásce, Emmu však neobalamutí: „*Vzdechů a krásných slovíček se jí dostalo na přehršle, ale sotva by si uměla vymyslet nějakou soustavu slov nebo představit tón hlasu vzdálenější pravé lásce. Litovat ho nemusí, tu námahu si může ušetřit. Chce se pouze povznést a obohatit, a jestli se ukáže, že slečnu Woodhousovou z Hartfieldu, která má třicet tisíc liber věna, nelze získat tak lehce, jak si představoval, bude se brzy ucházet o slečnu Další, která dostane dvacet tisíc nebo deset.*“¹⁶³

Pan Elton se nakonec ožení se slečnou Hawkinsovou, kterou pozná v Bathu. Jejím největším vkladem do manželství, kromě desetitisícového věna, je její švagr, pan Suckling, majitel panského domu Maple Grove. V líčení námluv pana Eltona je Austenová opět nepokrytě ironická, když vykresluje předstíranou vášeň obou aktérů: „...*úsměvy a pýření nabývaly na závažnosti -- rozpaky a rozčilením se to jen hemžilo -- zapůsobil na dámu neodolatelným dojmem -- podlehla něžným citům—zkrátka a dobře, abychom si posloužili srozumitelným obratem, byla náramně ochotná si ho vzít, a tím se zavděčit jak jeho marnivosti, tak vypočítavosti. Zmocnil se podstaty i stínu -- jmění i lásky; byl šťastný, jak se slušelo a patřilo.*“¹⁶⁴ Slečna Hawkinsová se ovšem kromě věna nemůže pochlubit ničím, co by na Emmu udělalo dojem. Je dcerou bristolského obchodníka s bůhví čím, po smrti rodičů žila se sestrou u svého strýce, příslušníka právnické profese, což může znamenat leccos, a po sestřině svatbě pobývá na častých návštěvách u svého zámožného švagra. Jelikož se vlastní rodinou příliš chlubit nemůže, zvolí si jako zázemí rodinu, do níž se přivádá její sestra.

Další sňatek se uskuteční na konci románu mezi tajně zasnoubenými Jane Fairfaxovou a Frankem Churchillem. Pokud o zasnoubení nikdo neví, jsou oba v komunitě přijímáni vřele, po vyzrazení si musí na odpuštění a znovupřijetí chvíli počkat. Za celé Highbury to vyjadřuje Emma: „*Přijít mezi nás údajně zcela upřímně a prostě, a ve skutečnosti tajně spřažení, aby nás všechny mohli klamat! -- A my jim sedneme na lep a celou zimu i jaro si představujeme, že spolu všichni navzájem jednáme otevřeně a poctivě, a zatím jsme ve svém středu měli dva*

showing no presumption in addressing her!...He must know that the Woodhouses had been settled for several generations at Hartfield, the younger branch of a very ancient family—and that the Eltons were nobody.” E, vol. I, chap. XVI.

163 E, s. 92. “*Sighs and fine words had been given in abundance; but she could hardly devise any set of expressions, or fancy any tone of voice, less allied with real love. She need not trouble herself to pity him. He only wanted to aggrandise and enrich himself; and if Miss Woodhouse of Hartfield, the heirress of thirty thousand pounds, were not quite so easily obtained as he had fancied, he would soon try for Miss Somebody else with twenty, or with ten.*” E, vol. I, chap. XVI.

164 E, s. 122. “*...smiles and blushes rising in importance—with consciousness and agitation richly scattered—the lady had been so easily impressed—so sweetly disposed—had in short, to use a most intelligible phrase, been so very ready to have him, that vanity and prudence were equally contented. He had caught both substance and shadow—both fortune and affection, and was just the happy man he ought to be.*” E, vol. II, chap. IV.

*lidi, kteří se nám za zády domlouvali, porovnávali si dojmy a vynášeli soud nad názory nebo slovy, které vůbec nebyly určené pro oba dva.*¹⁶⁵ Není divu, že se spřátelené rodiny cítí zrazeny. Pro Franka se navíc nejedná o výhodnou partii, což ale plně vyvažuje fakt, že nevěsta je highburskou rodačkou, navíc neteř tolik oblíbené slečny Batesové. Pan Weston i pan Churchill by mohli svazek neschvalovat, proti tomu zase mluví jejich poddajná povaha.

Děj románu končí sňatkem hlavní hrdinky, jak jinak. Zajímavostí tohoto svazku je fakt, že pan Knightley vlastně již součástí rodiny je. Navíc, ještě dříve, než se stal Emminým švagrem, byl blízkým přítelem Woodhouseových. Překračuje tak od začátku rámeček běžných příbuzenských styků. Tato skutečnost vyústí v další ojedinělý jev, totiž že se s ohledem na rodinnou situaci nevěsty stěhuje po svatbě ženich do jejího domu, aby společně pečovali o stárnoucího otce.

4.2.8 Autorita rodičů, nechuť některých postav k Londýnu

Nacházíme zde velmi zajímavé podoby rodičovské autority. Na straně otců v podstatě chybí faktická autorita, vyjadřuje se pouze formálně. Je to případ jak pana Woodhouse, tak pana Westona či pana Churchilla. U všech je to dáno zejména povahovými rysy. Pan Woodhouse, pomineme-li jeho vyšší věk, neboť se ženil poměrně pozdě, ačkoliv nevíme, kdy přesně, se jeví slabý a nerozhodný, navíc s hypochondrickými sklony. Dcera mu sice prokazuje povinnou úctu, prakticky ale vede dům ona a při rozhodování důležitých věcí spíše promýšlí, jak jej přesvědčit o správnosti svého postoje, než by čekala, jak rozhodne on. Nutno ovšem podotknout, že dokud se Emma na konci novely nevdá a nestane se manželkou pana Knightleyho, je její identita definována především vztahem k otci, je tedy hlavně dcerou, a v tomto bodě otcovu nadřazenost plně prožívá. Pan Woodhouse zde reprezentuje také postavu, jejíž odpor k Londýnu ovlivňuje i život jeho dcery, která je nucena žít trvale na jednom místě bez možnosti cestovat. Pan Woodhouse osočuje hlavní město ze všech možných nešvarů, od nezdravého povětří po nevalné lékaře.

Pan Weston se v manželství nejspíš těší přirozené autoritě, jeho syn Frank, jehož adoptovali Churchillovi, se k němu ale chová až přezíravě, a nekritická shovívavost jeho otce, živená zřejmě výčitkami svědomí, ho nikterak nenutí postoj měnit.

V panu Churchillovi je vykreslen příklad submisivního partnera. Jediná autorita, nikoli přirozená, ale vynucovaná citovým a finančním vydíráním, je zde reprezentována paní Churchillovou, která má tudíž na život Franka Churchilla nemalý vliv. Její skon na konci

¹⁶⁵ E, s. 270. *“To come among us with professions of openness and simplicity; and such a league in secret to judge us all!—Here have we been, the whole winter and spring, completely duped, fancying ourselves all on an equal footing of truth and honour, with two people in the midst of us who may have been carrying round, comparing and sitting in judgment on sentiments and words that were never meant for both to hear.”* E, vol. III, chap. X.

románu je sice náležitě oplakán, avšak žal nijak nezastře fakt, že Frank se nyní může oženit s dívkou bez věna beze strachu, že by ho pan Churchill vydědil. Povahu paní Churchillové odsuzuje kdekdo v Highbury, ačkoliv ji skoro nikdo osobně nezná a všichni spíše „papouškují“ názory Franka a pana Westona. Druhému jmenovanému je skutečně trnem v oku, neboť je přesvědčen, že může za zpřetrhání vztahů rodiny s jeho první ženou a tím i za jejich rodinné neštěstí: *„Pan Churchill má svou hrdost, ale jeho hrdost není nic ve srovnání s nadutou pýchou jeho ženy. A člověk to od ní tím hůře přijímá, že sama neměla žádné jméno ani původ. Byla to nicotná slečinka, když si ji bral, obyčejná dcerka z lepší rodiny, ale co se přivdala do Churchillova rodu, tak je všechny přechurchilluje, jak je vznešená a nač si činí nároky, ale sama se do lepší společnosti vetřela, to vás ujišťuji.“*¹⁶⁶

166 E, s. 209 an. *“Mr. Churchill has pride; but his pride is nothing to his wife's. And what inclines one less to bear, she has no fair pretence of family or blood. She was nobody when he married her, barely the daughter of a gentleman; but ever since her being turned into a Churchill she has out-Churchill'd them all in high and mighty claims: but in herself, I assure you, she is an upstart.”* E, vol. II, chap. XVIII. Podobný typ zařadila Austenová i do *Pýchy a předsudku* – lady Catherine de Bourgh – i do *Rozumu a citu* – paní Ferrarsová.

4.3 Pýcha a předsudek

4.3.1 Rodiny

Pýcha a předsudek je ukázkovým románem o „prokletí“ i „požehnání“, které může pro člověka znamenat příslušnost k určité rodině. Příbuzenství zde zprvu definuje hrdiny více než jejich osobní kvality. Rodiny v novele spolu bojují nebo spolupracují podle momentálního prospěchu, přičemž žádná není bezvýhradně kladná nebo záporná.

Hlavní rodinou příběhu jsou Bennetovi, majitelé nevelkého panství Longbourn, k němuž patří ves stejného jména ležící poblíž městečka Meryton. Panství vynáší dva tisíce ročně. Paní Bennetová je dcerou merytonského advokáta, jehož koncipienta a následovníka pana Philipse si vzala její sestra. K sourozencům paní Bennetové patří ještě bratr, pan Gardiner, který se s rodinou usadil v Londýně a vede prosperující obchodní firmu. Když pan Darcy pozná další příbuzenstvo Elizabeth Bennetové, právě paní Philipsovou hodnotí velmi nízko, zatímco Gardinerovy velmi vysoko. Nesouvisí to však s finančním zázemím obou rodin, nýbrž s vystupováním. Zatímco paní Philipsová se chová lehce ordinérně, Gardinerovi mají způsoby, které předčí jejich původ i kupeckou povahu zaměstnání pána domu: „*Elizabeth se nemohla neradovat, nemohla potlačit vítězoslávu. Těšilo ji, že [pan Darcy] pozná jedny její příbuzné, za které se nemusí červenat. Naslouchala přepozorně, co se mluví, a jásala nad každým výrazem, nad každou strýčkovou větou, která svědčila o jeho moudrosti, o jeho taktu, o jeho vybraných způsobech.*“¹⁶⁷

Bennetovi jsou vystaveni hodnocení především od dvou rodin. Tou první jsou Bingleyovi, které v knize představují Charles Bingley a dvě z jeho sester, svobodná Caroline a Louisa, provdaná Hurstová. Kromě toho má pan Bingley ještě další tři sestry, není však zmíněno, v jakém postavení se nacházejí. Bingleyovi jsou zámožní, syn zdědil po otci téměř sto tisíc liber, každé ze sester patří dvacet tisíc. Otec si však nestihl koupit žádné panství, Charles tak má pouze dostatek prostředků (a rovněž právo na šlechtické sídlo) na to, aby se pro nějaké rozhodl a usadil se na něm. Ani v Londýně nevlastní žádný dům. Pokud ve městě pobývá, bydlí v domě Hurstových nebo Darcyových. Jeho sestra Caroline nemá podle všeho žádný domov, následuje všude bratra, kterému vede domácnost, nebo dlí na návštěvě u sestry Louisy. Jakkoli je Charles dobromyslný a laskavý člověk, jeho sestry dávají svému okolí

¹⁶⁷ Jane Austenová, *Pýcha a předsudek*, přel. Eva Kondrysová, Praha: Academia, 2003, s. 194. “*Elizabeth could not but be pleased, could not but triumph. It was consoling that he should know she had some relations for whom there was no need to blush. She listened most attentively to all that passed between them, and gloried in every expression, every sentence of her uncle, which marked his intelligence, his taste, or his good manners.*” Austen, Jane, *Pride and Prejudice*, The Project Gutenberg e-Book, <http://www.gutenberg.org/ebooks/1342>, chap. XLIII.

dostatečně najevo, jak vysoce o své rodině smýšlí: „*Pocházely z vážené severoanglické rodiny, kterážto skutečnost se jim vtiskla do paměti hlouběji než ta, že za svůj majetek i za majetek svého bratra vděčí obchodnímu podnikání.*“¹⁶⁸

Druhou rodinou, s jejichž míněním se Bennetovi střetnou, jsou Darcyovi. Pan Darcy a jeho o dvanáct let mladší sestra Georgiana žijí již bez rodičů a vlastní velkou část hrabství Derbyshire - výnos činí celých deset tisíc liber – a dům v Londýně. Také Darcyovi, po matce z urozeného rodu, jsou velmi hrdí na skutky svých předků. Pan Darcy dle zlomyslného vylíčení pana Wickhama, hlavní záporné postavy: „...*je velmi pyšný na to, co jeho nebožtík otec dokázal. Mocně ho podněcuje snaha neposkvrnit své jméno.*“¹⁶⁹ Pan Wickham ho tak sice hodnotí jen proto, aby mu uškodil v očích merytonského obyvatelstva, pan Darcy sám nicméně dochází ke konci vyprávění k podobným závěrům: „*Rodiče [...] mě utvrzovali v názoru, že na lidech mimo naši rodinu nezáleží, že jsme jim nadřazeni, duševně nadřazeni, a proto lepší.*“¹⁷⁰

Negativní hodnocení Bennetových těmito dvěma rodinami provází čtenáře celou knihou. Začíná ihned po seznámení a vrcholí na netherfieldském plese, kde se téměř všichni Bennetovi dokonale znemožní. Příliš jim neposlouží ani nepatřičné chování pana Collinse, který je coby vzdálený bratranec rovněž pokládán za člena rodiny. Právě na tomto plese se před Jane, která má tu smůlu, že je Bennetová, dočasně uzavře naděje na svazek s panem Bingleym: „*Elizabeth měla dojem, že kdyby se byli doma předem domluvili, jak se během večera co nejlépe znemožnit, nebyli by mohli sehrát své role s větší vervou a větším úspěchem; byla jen ráda kvůli Jane, že Bingleyho pozornosti ledacos ušlo a že snad není tak jemnocitný, aby příliš trpěl pošetilostmi, jichž si nemohl nepovšimnout. Však stačilo, že obě jeho sestry a Darcy mají tolik příležitosti tropit si šašky z jejího příbuzenstva, a jenom nevěděla, dráždí—li ji více jeho mlčenlivé opovržení anebo jejich urážlivé úsměvy.*“¹⁷¹

168 PP, s. 13. “*They were of a respectable family in the north of England; a circumstance more deeply impressed on their memories than that their brother’s fortune and their own had been acquired by trade.*” PP, chap. IV.

169 PP, s. 66. “*...for he is very proud of what his father was—have done this. Not to appear to disgrace his family.*” PP, chap. XVI.

170 PP, s. 281. “*My parents taught me to care for none beyond my own family circle; to think meanly of all the rest of the world.*” PP, chap. LVIII.

171 PP, s. 82. “*To Elizabeth it appeared that, had her family made an agreement to expose themselves as much as they could during the evening, it would have been impossible for them to play their parts with more spirit or finer success; and happy did she think it for Bingley and her sister that some of the exhibition had escaped his notice, and that his feelings were not of a sort to be much distressed by the folly which he must have witnessed. That his two sisters and Mr. Darcy, however, should have such an opportunity of ridiculing her relations, was bad enough, and she could not determine whether the silent contempt of the gentleman, or the insolent smiles of the ladies, were more intolerable.*” PP, chap. XVIII.

4.3.2 Třída

Důležitou rodinou jsou také Lucasovi, jeden ze dvou případů šlechty v této novele. Pan Lucas se původně také zabýval obchodováním, ze kterého zbohatl. Byl navíc povýšen do šlechtického stavu, což zcela změnilo jeho život: „*Tuto čest prožíval snad až příliš procítěně. Od té chvíle se mu zprotivilo jak obchodní podnikání, tak život v malém tržním městě; dal vale tomu i onomu a odstěhoval se s rodinou asi míli za Meryton do jednoho stavení, zvaného nyní Lucasov, kde se mohl dosyta oddávat příjemným úvahám o vlastní důležitosti, a netížen obchodnickými okovy, trávil čas výlučně v zdvořilůstkách vůči svému okolí.*“¹⁷² Lucasovi jsou sice jmenovaní šlechtici, avšak velmi drobní. Jejich dům je spíše skrovný a jejich nejstarší dcera Charlotta trpí tím, že nemá žádné věno. Lucasovi a Bennetovi spolu během děje buď spolupracují nebo stojí proti sobě, podle okolností. Největší ránu přátelství, které pojí obě paní domu, zasadí sňatek Charlotty a pana Collinse, neboť to znamená, že Longbourn bude jednou patřit právě Charlottě.

Druhou šlechtickou rodinou, patřící k vyšší aristokracii, je lady Catherine de Bourgh s dospělou dcerou Anne. Tato vdova po siru Lewisi de Bourgh je zároveň tetou pana Darcyho i plukovníka Fitzwilliama. De Bourghovi jsou zámožní, obývají výstavní zámek Rosings a jsou typem pyšné rodiny zcela omámené pocitem vznešenosti a nedotknutelnosti vlastního rodu. Za jejich vylíčením opět cítíme autorčin ironický podtón.

4.3.3 Povolání

Duchovního zde představuje asi pětadvacetiletý pan Collins, jedna z nejzajímavějších austenovských postav. Jeho směšnost tkví především v kombinaci nadutosti a podlézavosti. Jeho přístup k povolání kněze je navíc plný formálních úkonů a jisté mravní povýšenosti bez hlubšího pochopení věci. Životní výhry pana Collinse se zakládají na šťastných náhodách. Za prvé získá výnosnou faru v Hunsfordu v sousedství zámku Rosings a lady Catherine, jež s ním naváže poměrně hojné styky: „*Tam nyní budu ze všech svých sil a schopností usilovat o to, abych se ve vši úctě a pokoře zavděčil Její Jasnosti a ve dne v noci budu hotov vykonávat služby a obřady, jaké stanoví anglikánská církev.*“¹⁷³ Druhá výhra, ke které přijde nikoli

172 PP, s. 14. “*The distinction had perhaps been felt too strongly. It had given him a disgust to his business, and to his residence in a small market town; and, in quitting them both, he had removed with his family to a house about a mile from Meryton, denominated from that period Lucas Lodge, where he could think with pleasure of his own importance, and, unshackled by business, occupy himself solely in being civil to all the world.*” PP, chap. V.

173 PP, s. 50 an. “*Where it shall be my earnest endeavour to demean myself with grateful respect towards her ladyship, and be ever ready to perform those rites and ceremonies which are instituted by the Church of England.*” PP, chap. XIII.

vlastním přičiněním, leda že je ve správnou dobu na správném místě, se týká sňatku s Charlottou Lucasovou, o němž bude řeč níže.

Pokud má *Emma* pana Knightleyho, má *Pýcha a předsudek* pana Darcyho jako představitele ideálního majitele panství, který uchovává odkaz předků, tíhne k venkovu a jeho tradičnímu řádu, a při zachování společenských rozdílů je velkorysý k potřebným. Podle hospodyně pobývá na rodinném sídle asi polovinu každého roku: „*Chová se k nájemcům i ke služebnictvu jako nikdo druhý, ne jako ti dnešní bujní mladí páni, co nemyslí na nic než na vlastní zábavu. Ani jeden nájemce, ani jeden sluha vám o něm nepoví nic špatného.*“¹⁷⁴ Právě tato stránka pana Darcyho zapůsobí nejvíce na proměňující se city Elizabeth Bennetové – jeho postoj k rodinným příslušníkům a jeho bezchybné chování coby majitele panství; vyjádřeno v současném kontextu - jeho svědomité a efektivní vykonávání povolání: „*V této chvíli se Elizabeth cítila příznivěji nakloněna modelu tohoto portrétu než za celou tu dobu, co se stýkali. Nemohla pominout chválu, již ho zahrnovala paní Reynoldsová. Jaké uznání může být cennější než uznání bystré služebné? Uvažovala, kolik lidí mu vděčí za svou spokojenost jakožto bratrovi, majiteli panství, chlebovárci, kolik radosti nebo utrpení může způsobit! — kolik dobrých nebo špatných skutků může vykonat!*“¹⁷⁵

Pan Bennet jako majitel nevelkého panství Longbourn si nevede tak dobře jako pan Darcy. O jeho péči o nájemce a lokaje se toho mnoho nedozvíme, ale získáme dost informací o jeho hospodárnosti. Protože se i po narození nejmladší dcery domníval, že přece jen bude mít nakonec syna, který zdědí majetek a postará se případně o ovdovělou matku a sestry, navykl si utrácet celý důchod: „*Když se nakonec už vzdali naděje, bylo pozdě, aby se začali uskrovnovat. Paní Bennetová nebyla dobrá hospodyně a nezadlužili se jen proto, že si její manžel důsledně přál nebyť na nikom závislý.*“¹⁷⁶

Kromě několika majitelů panství, nezbytného duchovního a lelkujícího dědice rodinného majetku, předkládá Austenová v *Pýše a předsudku* povolání vojáků, přesněji řečeno členů domobrany. Jeden z pluků se usadí v Merytonu na celou zimu a vyvolá zájem i u paní Bennetové coby zdroj potenciálních ženichů: „*Vzpomínám si na ty časy, kdy se mi červený*

174 PP, s. 190. „*He is the best landlord, and the best master, that ever lived; not like the wild young men nowadays, who think of nothing but themselves. There is not one of his tenants or servants but will give him a good name.*“ PP, chap. XLIII.

175 PP, s. 191. „*There was certainly at this moment, in Elizabeth's mind, a more gentle sensation towards the original than she had ever felt at the height of their acquaintance. The commendation bestowed on him by Mrs. Reynolds was of no trifling nature. What praise is more valuable than the praise of an intelligent servant? As a brother, a landlord, a master, she considered how many people's happiness were in his guardianship!—how much of pleasure or pain was it in his power to bestow!—how much of good or evil must be done by him!*“ PP, chap. XLIII.

176 PP, s. 234. „*This event had at last been despaired of, but it was then too late to be saving. Mrs. Bennet had no turn for economy, and her husband's love of independence had alone prevented their exceeding their income.*“ PP, chap. L.

*kabát také líbil — vlastně se mi v hloubi duše líbí dodnes — a kdyby se nějaký ztepilý mladý plukovník s pěti nebo šesti tisíci ročně zajímal o některou mou dceru, neřekla bych ne.*¹⁷⁷ Vojenskému povolání nedělá čest pan Wickham, jenž si je zvolil z nouze a v naději, že hlavní náplní je nicnedělání, společenský život a obdiv žen, což se mu v merytonském ležení jen potvrzuje. Jeho původním údělem byla příprava na poslání duchovního, kterou pak nahradil studiem práv, aby nakonec zakotvil v domobraně. Studia v Cambridge by si ovšem jako syn správce darcyovského panství nemohl dovolit, proto ho na nich vydržoval zesnulý pan Darcy, jenž byl jeho kmotrem. Pan Wickham je hlavní zápornou postavou knihy, je typem svůdce, který klame všechny kolem sebe. Okouzlí a oklame především Elizabeth. Pan Darcy, jehož se jednání pana Wickhama dotýká nejbolestněji, z toho viní jeho povahu, ne tak slečna Bingleyová, která ve své nadřazenosti dává vinu původu: „*Je mi líto, slečno Elizo, že před vámi musela být odhalena vina vašeho oblíbence, uváží—li se však, z jaké rodiny pochází, sotva se od něho dá čekat něco lepšího.*“ „*Jeho proviněním je podle vás jeho rodina,*“ řekla rozhněvaná Elizabeth, „*neboť jste ho nenařkla z ničeho horšího, než že jeho otec byl hospodářským správcem pana Darcyho.*“¹⁷⁸

4.3.4 Dědictví

Nejzajímavější a pro děj nejvíce určující dědické ustanovení se týká Bennetových. Protože nemají mužského dědice, případně panství Longbourn vzdálenému bratranci pana Benneta, panu Collinsovi. Jeho otec navíc, dokud žil, byl s panem Bennetem v blíže neurčeném sporu. Tento fakt ovlivňuje trvalé rozpoložení paní Bennetové, která nejen že chce, ale i musí zajistit pro své dcery vhodné vdavky, neboť po smrti rodičů přijdou o střechu nad hlavou.

4.3.5 Natalita, dětská úmrtnost, mortalita

V příběhu se nikdo nenarodí ani nezemře, jen Collinsovi jsou v samém závěru vyprávění v očekávání. Vyskytuje se zde však více rodin obdařených větším počtem dětí, z nichž se již mnoho dožilo dospělosti.¹⁷⁹

177 PP, s. 24. “*I remember the time when I liked a red coat myself very well—and, indeed, so I do still at my heart; and if a smart young colonel, with five or six thousand a year, should want one of my girls I shall not say nay to him.*” PP, chap. VII.

178 PP, s. 76. “*I pity you, Miss Eliza, for this discovery of your favourite’s guilt; but really, considering his descent, one could not expect much better.*” “*His guilt and his descent appear by your account to be the same,*” said Elizabeth angrily; “*for I have heard you accuse him of nothing worse than of being the son of Mr. Darcy’s steward.*” PP, chap. XVIII.

179 Bennetovi mají pět dětí, Gardinerovi čtyři, sourozenců Bingleyových je podle všeho šest. Počet dětí Lucasových není přesně znám, je jich však jistě více než pět.

4.3.6 Sňatková politika

Přímo životní nutnost vdát dobře alespoň jednu slečnu Bennetovou byla ozřejmena výše. Podle paní Bennetové má v tomto směru největší šance nejstarší Jane pro svůj krásný zevnějšek a poddajnou povahu. Jane skutečně zaujme pana Bingleyho, avšak téměř vzápětí mu jeho rodina začne tuto volbu rozmlouvat: „*Jane Bennetová se mi velmi zamlouvá, je to roztomilé děvče a přála bych jí z celého srdce dobrou partii. Ale obávám se, že vzhledem k jejímu otci a matce a vzhledem k celému jejímu pochybnému příbuzenstvu o tom nemůže být ani řeči.*“¹⁸⁰ Tato promluva paní Hurstové prakticky vystihuje situaci obou starších sester, tedy Jane i Elizabeth, a ve zkratce i jedno z hlavních témat celého románu. Bingleyovi a Darcy se postaví proti Bennetovým do té míry, že oba mladé lidi od sebe načas odtrhnou. Osobnost Jane je upozaděna, do popředí se dostává povaha příbuzenstva, které ji obklopuje. Pan Darcy tuto rodinnou identitu vysvětluje Elizabeth, když vyjde na povrch jeho intervence v celé záležitosti: „*Proti příbuzenstvu Vaší paní matky lze sice mít námitky, ale zdaleka ne takové jako proti nedůstojnému počínání, které ji tak často, ba téměř vždy charakterizuje, právě tak jako Vaše tři mladší sestry a občas i Vašeho pana otce.*“¹⁸¹ V závěru novely je Jane opět definována svým charakterem, který na pozadí rodiny ještě více vyniká, a Bingley se s ní ožení. Jane se pak stává Bingleyovou i v tom smyslu, že opouští rodné hrabství: „*Bingley s Jane setrvali na Netherfieldu pouze rok. Ukázalo se, že její matka a merytonské příbuzenstvo jsou příliš blízko i pro jeho dobromyslnou povahu a její laskavé srdce. Splnil tudíž nejnroucnější přání svých sester: koupil si panství v hrabství hned za Derbyshirem.*“¹⁸²

Motiv společenské a majetkové nerovnosti rodin coby zábrany sňatku rozehraje autorka naplno ve vztahu Elizabeth a pana Darcyho. Ten se zprvu dokonce domnívá, že právě povaha členů dívčiny rodiny dokáže snadno utlumit jeho rodící se city: „*Darcyho dosud žádná žena neokouzila tak jako ona. Říkal si v duchu, že nebýt jejího nemožného příbuzenstva, byla by jeho svoboda vážně ohrožena.*“¹⁸³ Také Elizabeth je vnímána nejprve jako součást své široké rodiny a teprve následně jako jedinečná osobnost. Pan Darcy tento postoj vyjádří, když ji nešťastným způsobem žádá o ruku: „*Což jste mohla očekávat, že přijmu s radostí vaše*

180 PP, s. 29. “I have an excessive regard for Miss Jane Bennet, she is really a very sweet girl, and I wish with all my heart she were well settled. But with such a father and mother, and such low connections, I am afraid there is no chance of it.” PP, chap. VIII.

181 PP, s. 153 an. “The situation of your mother’s family, though objectionable, was nothing in comparison to that total want of propriety so frequently, so almost uniformly betrayed by herself, by your three younger sisters, and occasionally even by your father.” PP, chap. XXXV.

182 PP, s. 293. “Mr. Bingley and Jane remained at Netherfield only a twelvemonth. So near a vicinity to her mother and Meryton relations was not desirable even to his easy temper, or her affectionate heart. The darling wish of his sisters was then gratified; he bought an estate in a neighbouring county to Derbyshire.” PP, chap. LXI.

183 PP, s. 42, “Darcy had never been so bewitched by any woman as he was by her. He really believed, that were it not for the inferiority of her connections, he should be in some danger.” PP, chap. X.

*pochybné prostředí, že mě potěší vyhlídka na příbuzenstvo, které žije tak hluboko pod úrovní, na jakou jsem zvyklý já?*¹⁸⁴ Na rozdíl od Jane má Elizabeth od prvních chvil vyhráno. Pan Darcy sice vnímá její osobnost silně zkreslenou rodinným pozadím, avšak ona osobnost převáží, dokonce natolik, že pan Darcy se sám poníží a přijme nemalé kompromisy. Ten největší se týká příbuzenského vztahu s panem Wickhamem, ke kterému navíc sám dopomůže, když ho penězi přinutí, aby si vzal Lydii Bennetovou. Elizabeth od začátku vnímá určité slabiny své rodinné reputace, naplno si je uvědomí až poté, co jsou jí nepokrytě předloženy v Darcyho dopise: *„Uznání, jehož se dostalo sestře a jí, se neminulo účinkem. Zmírnilo, avšak nemohlo vyvážit skutečnost, že se ostatní z její rodiny vystavili oprávněnému odsouzení; a když si pomyslela, jaké zklamání zažila Jane kvůli svým blízkým, a uvažovala, jak podstatně jim oběma takové nepatřičné chování škodí, pocítila sklíčenost, jakou dosud nepoznala.*¹⁸⁵ Situace se však vyvine ještě hůř. Bennetovi jsou zasaženi aférou nejmladší dcery a pana Wickhama, což Elizabeth zdánlivě zavře dveře ke sňatku s panem Darcym: *„Klesla v jeho očích, a jak by také ne, pod vlivem takového prohřešku v rodině, takové obrovské zaručené ostudy.*¹⁸⁶ Jak už ale bylo zmíněno, pana Darcyho od svatby s Elizabeth neodradí ani tato pohana.

Než se Elizabeth dostane možnosti odmítnout nevybíravými slovy pana Darcyho¹⁸⁷, musí nejdříve zklamat naděje pana Collinse, který si do Longbournu přijel vybrat nevěstu: *„Jelikož teď získal slušné obydlí a víc než dostatečný příjem, chtěl se oženit a s longbournskou rodinou se chtěl smířit hlavně proto, že si zamýšlel vybrat za ženu jednu z Bennetovic dcer, shledá—li je skutečně tak milé a půvabné, jak se o nich všeobecně říkalo. Tímto způsobem hodlal děvčata odškodnit — vynahradit jim, že zdědí panství jejich otce.*¹⁸⁸ Při líčení námluv pana Collinse se opět objevuje ironizovaný motiv „povinně zamilovaného ženicha“, jenž je zde o to více nápadný, když si uvědomíme rychlost, s jakou pan Collins střídá „paní svého srdce“¹⁸⁹: *„A nyní už mi nezbyvá než ujistit vás procítěnými slovy o svých vášnivých citech k vám. Na*

184 PP, s. 150. *“Could you expect me to rejoice in the inferiority of your connections?—to congratulate myself on the hope of relations, whose condition in life is so decidedly beneath my own?”* PP, chap. XXXIV.

185 PP, s. 162. *“The compliment to herself and her sister was not unfelt. It soothed, but it could not console her for the contempt which had thus been self-attracted by the rest of her family; and as she considered that Jane’s disappointment had in fact been the work of her nearest relations, and reflected how materially the credit of both must be hurt by such impropriety of conduct, she felt depressed beyond anything she had ever known before.”* PP, chap. XXXVI.

186 PP, s. 211. *“Her power was sinking; everything must sink under such a proof of family weakness, such an assurance of the deepest disgrace.”* PP, chap. XLVI.

187 Pan Darcy žádá Elizabeth o ruku dvakrát, podruhé je vyslyšen.

188 PP, s. 56. *“Having now a good house and a very sufficient income, he intended to marry; and in seeking a reconciliation with the Longbourn family he had a wife in view, as he meant to choose one of the daughters, if he found them as handsome and amiable as they were represented by common report. This was his plan of amends—of atonement—for inheriting their father’s estate.”* PP, chap. XV.

189 Jeho první volba po příjezdu do Longbournu padne na Jane, po zjištění, že se brzy zasnoubí, ji zamění za Elizabeth a nakonec se za pár dní po jejím odmítnutí domluví s Charlottou Lucasovou.

věnu mi vůbec nezáleží, a nic takového také nebudu po vašem panu otci požadovat, neboť jsem si dobře vědom toho, že by mi nemohl vyhovět a že vy sama nemáte nárok na nic jiného než na těch tisíc liber, uložených na čtyřprocentní úrok, které máte zdědit po matce.“¹⁹⁰ Je to nakonec Charlotta Lucasová, která ve svých sedmadvaceti letech využije přítomnost muže svolného si ji vzít, finančně ji velmi slušně zabezpečit a zajistit jí vážené společenské postavení: „Pan Collins požádal okamžitě sira Williama a lady Lucasovou o ruku jejich dcery a byl ochotně a radostně vyslyšen. Měl už nyní takové živobyčí, že byl pro jejich dceru nanejvýš žádoucí partií, neboť jí mohli dát jen nepatrné věno, a nadto tu byla naděje na budoucí majetek. Zkrátka a dobře, celá rodina se nad touto událostí hluboce zaradovala. Mladší dcery se těšily, že budou uvedeny do společnosti o rok o dva dříve, než dosud mohly doufat, bratři se zbavili strachu, že Charlotte zůstane starou pannou.“¹⁹¹ Třebaže v jiných austenovských románech jsou svazky tohoto druhu líčeny s pejorativním nádechem pro svou utilitárnost a „nemodernost“ ve smyslu naprostého nesouladu partnerů, v *Pýše a předsudku* bere autorka v tomto konkrétním případě slečnu Lucasovou na milost: „Charlotte nestála valně ani o muže, ani o manželství, ale přesto by se byla ráda vdala: vždyť to bylo jediné počestné zaopatření pro vzdělané mladé dámy s nepatrným jměním; a třebaže jí s ním asi nekyne závratné štěstí, přece ji uchrání před nouzí. Tuto záruku nyní měla, a jelikož jí už bylo sedmadvacet a krásy nikomu nepobrala, považovala to za velké štěstí.“¹⁹²

Paní Bennetová má to štěstí, že na konci knihy bude mít tři dcery provdané. Tou poslední je Lydia, již si po skandálním útěku a několikadennímu životu „na hromádce“ vezme pan Wickham. Jedná se o autorčin oblíbený motiv aféry, která v poslední části vyprávění pohne některé postavy k rozhodnému jednání a urychlí tak tok děje žádoucí směrem, tedy ke šťastnému sňatku hlavních hrdinů.¹⁹³ Pro pana Wickhama je to již druhý pokus o útěk s mladou dámou. O první se pokusil asi rok předtím s Georgianou Darcyovou, která se však

190 PP, s. 85. “And now nothing remains for me but to assure you in the most animated language of the violence of my affection. To fortune I am perfectly indifferent, and shall make no demand of that nature on your father, since I am well aware that it could not be complied with; and that one thousand pounds in the four per cents, which will not be yours till after your mother’s decease, is all that you may ever be entitled to.” PP, chap. XIX.

191 PP, s. 97 an. “Sir William and Lady Lucas were speedily applied to for their consent; and it was bestowed with a most joyful alacrity. Mr. Collins’s present circumstances made it a most eligible match for their daughter, to whom they could give little fortune; and his prospects of future wealth were exceedingly fair. The whole family, in short, were properly overjoyed on the occasion. The younger girls formed hopes of coming out a year or two sooner than they might otherwise have done; and the boys were relieved from their apprehension of Charlotte’s dying an old maid.” PP, chap. XXII.

192 PP, s. 100. “Without thinking highly either of men or matrimony, marriage had always been her object; it was the only provision for well-educated young women of small fortune, and however uncertain of giving happiness, must be their pleasantest preservative from want. This preservative she had now obtained; and at the age of twenty-seven, without having ever been handsome, she felt all the good luck of it.” PP, chap. XXII.

193 S obdobným motivem se setkáme v *Mansfieldském panství*, *Northangerském opatství* i v *Rozumu a citu*.

těsně před činem doznala svému bratrovi a ten celý záměr zmařil. Pokud v tomto případě poháněla Wickhama vidina třicetitisícového věna a zároveň touha pomstít se panu Darcymu za dřívější spory, ve druhém případě jsou pohnutky méně zřejmé. Lydii se nedostane věna téměř žádného a snaha zneuctít rodinu Bennetových nemá výrazné opodstatnění. Oba provinilci míří do Londýna, kde se skryjí, neboť je to ideální místo pro neřesti všeho druhu, jak jinak. Zde je vypátrá pan Darcy, který nejenže přiměje finančními zárukami Wickhama ke svatbě, ale zaplatí za něj jeho dluhy z hazardních her a koupí mu jmenování v pravidelné armádě. Tento zásah zůstane ale na Darcyho přání v tajnosti a oficiálně je pan Gardiner tím, kdo zaplatí svatbu i všechny další výdaje. Zatímco pan Bennet a starší dcery pociťují stud nad tím, že rodina nebude moci strýčkovi toto vydání splatit, paní Bennetová nějakým studem neztrácí čas: „*Kdopak by pro ni měl něco udělat, ne—li vlastní strýc? Kdyby neměl rodinu, zdědila bych po něm přece všechno já a moje děti.*“¹⁹⁴ Provinění Lydie Bennetové je vážné, protože samozřejmě zasáhne pověst celé rodiny. Dokonce i Gardinerovi si uvědomují rozsáhlost takového zneuctění, neboť mají sami děti, které se s tímto faktem budou muset jednou vypořádat. Svůj postoj k celé záležitosti neopomene vyjádřit i pan Collins: „*Smrt Vaší dcery by byla ve srovnání s tímto hotovým požehnáním.*“¹⁹⁵ Rovněž merytonské obyvatelstvo má na Lydiinu svatbu jasný názor: „*Dobrá zpráva se zčerstva rozšířila po domě a s přiměřenou rychlostí i po okolí. Tam vzbudila přiměřenou reakci. Zajisté by se bylo dalo zajímavěji rozprávět o tom, jak slečnu Lydii Bennetovou pohltilo městské bahno, anebo v příznivějším případě, jak byla odloučena od světa na nějakou venkovskou samotu.*“¹⁹⁶ Od těchto dvou alternativ Lydii uchrání především fakt, že je po svatbě přijata i s manželem na krátkou návštěvu doma v Longbournu, což vysílá jasný signál ostatním rodinám. Reputace celé rodiny se navíc ještě zlepší po zasnoubení Jane a pana Bingleyho: „*Veřejné mínění označilo rázem Bennetovy za nejšťastnější lidi na světě, ač ještě před několika týdny, když se Lydia spustila s důstojníkem, bylo nad slunce jasnější, že to u nich špatně skončí.*“¹⁹⁷ Manželství Lydie a George Wickhamových trpí především nedostatkem hmotného

194 PP, s. 232 an, “Who should do it but her own uncle? If he had not had a family of his own, I and my children must have had all his money, you know.” PP, chap. XLIX.

195 PP, s. 225 an. “The death of your daughter would have been a blessing in comparison of this.” PP, chap. XLVIII.

196 PP, s. 235. Zajímavé na tomto detailu je to, že na venkovskou samotu je po manželské nevěře odloučena Maria Rushworthová v *Mansfieldském panství*. Bahno velkoměsta zase pohltilo nešťastnou sestřenicí plukovníka Brandona, která utekla od manžela, v *Rozumu a citu*. “The good news spread quickly through the house, and with proportionate speed through the neighbourhood. It was borne in the latter with decent philosophy. To be sure, it would have been more for the advantage of conversation had Miss Lydia Bennet come upon the town; or, as the happiest alternative, been secluded from the world, in some distant farmhouse.” PP, chap. L.

197 PP, s. 267. “The Bennets were speedily pronounced to be the luckiest family in the world, though only a few weeks before, when Lydia had first run away, they had been generally proved to be marked out for misfortune.” PP, chap. LVI.

zabezpečení. Wickham zůstává i nadále hazardním hráčem a Lydia sotva umí hospodařit s penězi: „...a také kdykoli se stěhovali, obrátili se vždy na Jane nebo na Elizabeth, aby jim trochu vypomohly vyrovnat dluhy. Ani když nadešlo období míru a důstojníci byli propuštěni domů, nedokázali se nikde natrvalo usadit. Stále se stěhovali z místa na místo a hledali, kde by se dalo lacině žít, ale vždy utráceli víc, než měli.“¹⁹⁸

4.3.7 Sňatky příbuzných

Jediný sňatek bratrance a sestřenice si přeje lady Catherine pro svou dceru a pana Darcyho. Svazek byl dle jejích slov domluven mezi sestrami již v útlém dětství obou mladých lidí, ani jeden však nejeví žádné známky toho, že by jej rád uskutečnil. Přesto ho lady Catherine použije při konfrontaci s Elizabeth jako argument proti možnosti jejího zasnoubení s panem Darcym.

4.3.8 Autorita rodičů

Nejautoritativnějším rodičem celé novely je bezesporu lady Catherine de Bourgh. Svou vůli prosazuje nejen v rodině své a svých zesnulých sourozenců, ale pokouší se o to i v záležitostech lidí nepřibuzných, ba zcela cizích: „*Vyptávala se Charlotty nezastřeně a do všech podrobností na její domácnost, dávala jí četné rady, jak si počínat a jak má vypadat život tak malé rodiny jako její, poučila ji o chovu dobytka i drůbeže. Elizabeth shledala, že žádná maličkost není pod úrovní zájmu této dámy velkého světa, jen když jí poskytne příležitost poroučet druhým.*“¹⁹⁹ Že má vliv na pana Collinse, to se rozumí samo sebou. Jeho žena sice nemá tak otrockou povahu jako on, avšak ze zjištěných důvodů ani ona nezanedbává styky se zámeckým panstvem. Důvodem jsou konexe a snaha opatřit sourozencům dobrá doporučení či výhodná zaměstnání.

V jednom z nejbrilantnějších dialogů celé knihy se autorita lady Catherine střetne i s nezávislým duchem Elizabeth Bennetové. Rozhovor odkrývá, jak vnímá nerovnost mezi Bennetovými a Darcyovými lady Catherine a jak ji cítí Elizabeth. První jmenovaná argumentuje proti případnému sňatku domluveným zasnoubením pana Darcyho se svou dcerou: „*Pocházejí po matce ze stejného vznešeného rodu a po otci z úctyhodných, počestných a starobyklých, ač nešlechtických rodin. Oba mají značné jmění. Jsou si zaslíbeni,*

198 PP, s. 295. „...and whenever they changed their quarters, either Jane or Elizabeth were sure of being applied to for some little assistance towards discharging their bills. Their manner of living, even when the restoration of peace dismissed them to a home, was unsettled in the extreme. They were always moving from place to place in quest of a cheap situation, and always spending more than they ought.” PP, chap. LXI.

199 PP, s. 128. “She inquired into Charlotte’s domestic concerns familiarly and minutely, gave her a great deal of advice as to the management of them all; told her how everything ought to be regulated in so small a family as hers, and instructed her as to the care of her cows and her poultry. Elizabeth found that nothing was beneath this great lady’s attention, which could furnish her with an occasion of dictating to others.” PP, chap. XXIX.

protože si to přeje každý příslušník obou rodin, a co tomu brání? Opovázlivá ctižádost děvčete bez příbuzenstva a bez přátel, bez peněz. To že mám strpět? Ne, ne, toho bohdá nebude! Kdybyste věděla, co je pro vás dobré, tak byste si nepřála opustit prostředí, v němž jste vyrostla.“ Elizabeth směle kontruje: „Nedomnívám se, že bych to prostředí opustila, kdybych se provdala za vašeho synovce. On je gentleman stejně jako můj otec: v tom jsme si rovni.“ „Ano, váš otec je gentleman, ale kdo byla vaše matka? Kdo jsou vaši strýcové a tety?“²⁰⁰ Vznešená rozhořčenost lady Catherine se dále stupňuje a dáma se uchyluje k poněkud přepjatým výrazům: „Což je možno tak pokálet stíny Pemberley? [...] Jste pevně odhodlána zničit ho před jeho přáteli a vystavit ho na posměch celému světu.“²⁰¹ Tak jako je autorita lady Catherine pomyslná u Elizabeth Bennetové, tak se jejími příkazy neřídí ani pan Darcy, který nerovnost mezi rodinami sice cítí, jak už ale bylo výše řečeno, osobnost Elizabeth ji zcela vyváží.

Naopak žádnému respektu se u svých mladších dcer netěší pan Bennet. Starší dcery jej ctí z důvodů vlastního i otcova dobrého charakteru, na ty mladší však nemá žádný potřebný vliv. Vinou špatného výběru manželky se pan Bennet dostane do fáze lhostejnosti ke svému manželství i rodičovství a ukrývá se za masku povzneseného stoika. Jeho „nevýchova“ však má za následek nepatřičné chování mladších dcer, což nepřímo vede k aféře nejmladší dcery, a tím i k poškození reputace celé rodiny: „A nyní pociťovala [Elizabeth] naléhavěji než jindy, v jak nevýhodném postavení se ocitají děti z tak nerovného manželství, a uvědomovala si procítěněji než dřív, jaké zlo pochází ze schopností tak neuváženě uplatňovaných; kdyby jich byl moudře používal, mohly se aspoň dcery umět patřičně chovat, třeba by byl nedokázal přidat ženě na rozumu.“²⁰²

200 PP, s. 271. “They are descended, on the maternal side, from the same noble line; and, on the father’s, from respectable, honourable, and ancient—though untitled—families. Their fortune on both sides is splendid. They are destined for each other by the voice of every member of their respective houses; and what is to divide them? The upstart pretensions of a young woman without family, connections, or fortune. Is this to be endured! But it must not, shall not be. If you were sensible of your own good, you would not wish to quit the sphere in which you have been brought up.” “In marrying your nephew, I should not consider myself as quitting that sphere. He is a gentleman; I am a gentleman’s daughter; so far we are equal.” “True. You are a gentleman’s daughter. But who was your mother? Who are your uncles and aunts?” PP, chap. LVI.

201 PP, s. 272 an. “Are the shades of Pemberley to be thus polluted? [...] You are determined to ruin him in the opinion of all his friends, and make him the contempt of the world.” PP, chap. LVI.

202 PP, s. 183. “But she had never felt so strongly as now the disadvantages which must attend the children of so unsuitable a marriage, nor ever been so fully aware of the evils arising from so ill-judged a direction of talents; talents, which, rightly used, might at least have preserved the respectability of his daughters, even if incapable of enlarging the mind of his wife.” PP, chap. XLII.

4.3.9 Návštěvy

At' už jsou vztahy mezi jednotlivými členy Bennetovic rodiny jakékoli, přece jen se příbuzenské vazby nedají tak lehce rozvázat, a to ani po svatbách všech tří dcer. Navzájem se nadále hojně navštěvují. Lydia je přijímána v Pemberley u Darcyových, s manželem pak i v sídle Bingleyových: „*Třebaže ho Darcy nemohl přijmout na Pemberley, přesto mu kvůli Elizabeth i nadále pomáhal v kariéře. Lydia je občas navštívila, když si její manžel odjel vyhodit z kopýtka do Londýna nebo do Bathu, a u Bingleyových se oba často zabydleli na takovou dobu, že to bylo moc i na Bingleyho slunnou bezelstnost a časem zauvažoval, jak by se jim mělo naznačit, aby se už rozloučili.*“²⁰³ Kitty pobývá na dlouhodobých návštěvách střídavě u Jane nebo Elizabeth. Nejvíce změní své návyky pan Bennet, doposud setrávající převážně v Longbournu, jehož náklonnost k paní Darcyové: „*...ho vylákala z domova častěji, než by co jiného bylo dokázalo. Rád jezdil do Pemberley, a zvláště tehdy, když ho vůbec nečekali.*“²⁰⁴

203 PP, s. 295. “*Though Darcy could never receive him at Pemberley, yet, for Elizabeth’s sake, he assisted him further in his profession. Lydia was occasionally a visitor there, when her husband was gone to enjoy himself in London or Bath; and with the Bingleys they both of them frequently staid so long, that even Bingley’s good humour was overcome, and he proceeded so far as to talk of giving them a hint to be gone.*” PP, chap. LXI.

204 PP, s. 293. “*...drew him oftener from home than anything else could do. He delighted in going to Pemberley, especially when he was least expected.*” PP, chap. LXI.

4.4 Rozum a cit

4.4.1 Rodiny

Rozum a cit je sice vnímán jako román o protikladném vidění světa a autorka v něm především důkladně rozebírá onu dichotomii rozumu a citu, pro tuto studii je však důležitější její práce s hlavní rodinou. Dashwoodovi, starobylá rodina, žijí po generace na rozlehlém panství se sídlem Norland. V románu samotném figurují dvě větve. Tou první je syn z prvního manželství zesnulého Henryho Dashwooda John Dashwood s manželkou Fanny a čtyřletým synem Harrym. Druhou větví je ovdovělá paní Dashwoodová, druhá žena Henryho Dashwooda, a jejich tři dcery, Elinor, Marianna a Margaret. Obě větve spolu nejsou v dobrých vztazích, což je vina zejména Fanny Dashwoodové, jež pochází z rodiny Ferrarsových, která je zároveň druhou hlavní rodinou románu. Paní Dashwoodová s dcerami je během děje zkoušena ostatními rodinami. Po smrti manžela se musí finančně uskrovnit, což ji přinutí přesídlit do menšího domu v jiném hrabství. Obydlí jí nabídne vzdálený příbuzný za minimální nájem. Jedná se vlastně o zahradní domek v blízkosti jeho panského sídla Barton. Obě tyto změny se promítnou do společenského postavení celé této větve.²⁰⁵ Ačkoliv jsou dcery potomky starobylého rodu, majitelů velkých pozemků, celý čas se s nimi jedná jako s chudými slečnami bez valných nadějí na dobrý sňatek. Jedná se s nimi soucitně, jsou nuceny přijímat laskavosti, o které nestojí, a přezírání, které si vzhledem k původu nezaslouží. Jejich interakce s ostatními rodinami, které v novele postupně potkají, je tedy psychicky velmi náročná, a v prostředcích, které každá z nich v tomto směru volí, se odráží jejich základní povahové nastavení, tedy převaha rozumu nebo citu, čímž se dostáváme zpět k základní myšlence knihy. Nejprve se musí vyrovnat s faktem, že nevlastní bratr s rodinou převezmou po otci sídlo Norland a ony jsou nuceny jej opustit. Již zmíněný zámek Barton obývá sir John Middleton s chotí a čtyřmi dětmi. Na častých návštěvách u nich pobývá jeho tchyně, paní Jenningsová. Od této dámy a sira Johna musí Dashwoodovi „trpět“ dobrodiní a familiárnost, která je víceméně uvádí do podřízeného postavení jakýchsi chráněnek, o které je třeba pečovat, což je zřejmé ihned po nastěhování: *„Mnohmluvně vyjádřil přání, aby mezi jejich rodinami zavládly co nejužší styky, a tak srdečně je zval, aby každý den povečeřely u něho na zámku, dokud se zde pořádně neusadí, že se na něho nikdo nemohl zlobit, i když prosazoval svou s vehemencí až trochu bezohlednou. Jeho laskavost také nekončila u slov: do hodiny po jeho odchodu jim sluha přinesl velikánský košík zeleniny a ovoce ze zámeckých zahrad a do večera k tomu přibyla ještě nějaká zvěřina. Navíc sir John trval na tom, že si vezme na starost*

205 Dále budou v práci nazýváni Dashwoodovými, jsou tím míněny paní Dashwoodová s dcerami.

doručování jejich pošty, a prosadil si to potěšením, že jim každý den pošle své noviny.“²⁰⁶ Se stejnou urážlivou dobročinností k nim přistupuje mladší dcera paní Jenningsové, Charlotta Palmerová. Celá tato rodina působí dojemem, že se na Dashwoodovy chodí dívat jako na zvířata ve výběhu. Snaha neustále je zvát do zámku udivuje nejvíce v okamžiku, kdy do Bartonu přijede právě mladší dcera paní Jenningsové, paní Palmerová s chotěm: „*Sir John si to ale nedal vymluvit – pošle pro ně kočár a přijít musí. I lady Middletonová ho podpořila: matku sice nenutila, ale dcery ano. Paní Jenningsová s paní Palmerovou se do toho také vložily, jako by všichni svorně chtěli zabránit, aby se rodina neocitla jen tak mezi sebou, a dívky se musely podrobit. „Proč nás pořád zvou?“ ozvala se Marianna, sotva za nimi zapadly dveře. „Platíme tu prý levné nájemné, ale váže se k němu těžká povinnost, když musíme obědvat na zámku, kdykoli přijede nějaká návštěva k nim nebo k nám.“*“²⁰⁷

Přezíravý postoj k Dashwoodovým uplatňuje naopak rodina Ferrarsových, ze které pochází jejich nevlastní švagrová. Ovdovělá paní Ferrarsová má ještě dva syny, starší zdědí nemalý majetek, ovšem o jeho výši rozhoduje matka. Tímto synem je Edward, který se zamiluje do Elinor Dashwoodové k nelibosti své sestry, což rodinné soudržnosti právě neprospěje.

Postoj paní Jenningsové a sira Johna k příbuzenským vazbám je opakem rodové pýchy výše zmíněných Ferrarsových. Oba dva zvou na návštěvu i příbuzné velice vzdálené a nelámou si příliš hlavu se společenskou uhlazeností. Takto se k nim dostanou i sestry Steelovy, další z rodin, které zkouší nervovou odolnost dam Dashwoodových. Starší sestra Nancy svou dotěrností a netaktností, mladší Lucy pak mazaností a především faktem, že je již několik let tajně zasnoubena s Edwardem Ferrarsem, na kterého si myslí Elinor Dashwoodová. Lucy tuto informaci Elinor zlomyslně sdělí a tím ji vmanévruje do postavení nechtěné důvěrnice a týrá ji neustálým probíráním této záležitosti. Slečny Steelovy jsou pozvány na delší návštěvy i k druhým Dashwoodovým a Middletonovým do Londýna. Jejich rodinným příslušníkům zřejmě vůbec nevadí, že jsou stále pryč z domu a pobývají u cizích lidí. Možná doufají, že takovým

²⁰⁶ Jane Austenová, *Rozum a cit*, přel. Eva Kondrysová, Praha: Academia, 2006, s. 22 an., “*He said much of his earnest desire of their living in the most sociable terms with his family, and pressed them so cordially to dine at Barton Park every day till they were better settled at home, that, though his entreaties were carried to a point of perseverance beyond civility, they could not give offence. His kindness was not confined to words; for within an hour after he left them, a large basket full of garden stuff and fruit arrived from the park, which was followed before the end of the day by a present of game. He insisted, moreover, on conveying all their letters to and from the post for them, and would not be denied the satisfaction of sending them his newspaper every day.*” Austen, Jane, *Sense and Sensibility*, The Project Gutenberg e-Book, <http://www.gutenberg.org/ebooks/21839>, chap. VI.

²⁰⁷ RC, s. 80 an. “*But Sir John would not be satisfied—the carriage should be sent for them and they must come. Lady Middleton too, though she did not press their mother, pressed them. Mrs. Jennings and Mrs. Palmer joined their entreaties, all seemed equally anxious to avoid a family party; and the young ladies were obliged to yield. "Why should they ask us?" said Marianne, as soon as they were gone. "The rent of this cottage is said to be low; but we have it on very hard terms, if we are to dine at the park whenever any one is staying either with them, or with us."* SS, chap. XIX.

způsobem brzy najdou vhodné manžele a navíc je to zbavuje finančních starostí. Slečny Steelovy jsou právě na dlouhodobé návštěvě u Dashwoodových v Londýně, když tajné zasnoubení Lucy a Edwarda vyjde na povrch. Milostivé přijetí touto rodinou okamžitě vezme za své, slečny jsou nevybíravě vyhozeny na ulici a Fanny Dashwoodová s matkou propadnou hysterii, jak sestřím Dashwoodovým líčí John: „*Co si Fanny vytrpěla, to se ani vypovědět nedá. A paní Ferrarsová rovněž – zkrátka zoufalství se projevovalo v mnohostranných podobách – chovám ale naději, že se bouře přežene, aniž na to někdo z nás doplatí zdravím. Nebohá Fanny! Jeden hysterický záchvat se u ní střídal za druhým včera celý den. Ale nechci vás neúměrně děsit. Donovan tvrdí, že se nemusíme ničeho hrozného obávat, má odolnou konstituci a pevnou vůli se vším se vyrovnat.*“²⁰⁸ Scéna je vylíčena se značnou nadsázkou, jak Austenové přísluší.

4.4.2 Povolání

Jako obvykle se zde vyskytuje postava, jež směřuje k povolání duchovního. Protože se jedná o jednu z hlavních kladných postav, Edwarda Ferrarse, je jeho postoj k tomuto poslání také kladný. Volí si je dobrovolně, s jasnou představou o jeho podstatě a výhodách. Naráží ovšem na protesty matky a sestry, které by ho rády viděly v zářivějším zaměstnání: „*Matka chtěla, aby se zajímal o politiku, aby se dostal do parlamentu, dychtila po tom, aby se důvěrně sblížil se slavnými muži té doby. Paní Fanny by bylo tohle vyhovovalo rovněž, ale prozatím, než dosáhne oněch zářných met, by se byla spokojila tím, aby se projížděl po městě ve dvoukolce. Edward však nejevil smysl ani pro slavné muže ani pro projížděky v kočáře.*“²⁰⁹ Ironická slova, jimž Austenová hodnotí tyto povrchní touhy, vkládá pro tentokrát do úst vdovy Dashwoodové: „*Ale čím se tedy proslavíte? Protože proslavit se musíte, jinak se své rodině nezavděčíte, a když postrádáte sklon k rozmařilosti, nepřátelíte se hned s kdekým, nemáte žádné povolání a nepřekypujete sebevědomím, budete s tím mít možná jisté těžkosti.*“²¹⁰ Edward je typ prvorozeného syna, kterému se postavením předurčená zahálka přičí: „*Odjakživa mne trápilo a trápí a nejspíš to na mne bude těžce doléhat i v budoucnu, že*

208 RC, s. 193. “Your sister has suffered dreadfully. Mrs. Ferrars too—in short it has been a scene of such complicated distress—but I will hope that the storm may be weathered without our being any of us quite overcome. Poor Fanny! she was in hysterics all yesterday. But I would not alarm you too much. Donovan says there is nothing materially to be apprehended; her constitution is a good one, and her resolution equal to any thing.” SS, chap. XXXVII.

209 RC, s. 12, “His mother wished to interest him in political concerns, to get him into parliament, or to see him connected with some of the great men of the day. Mrs. John Dashwood wished it likewise; but in the mean while, till one of these superior blessings could be attained, it would have quieted her ambition to see him driving a barouche. But Edward had no turn for great men or barouches.” SS, chap. III.

210 RC, s. 67. “But how is your fame to be established? For famous you must be to satisfy all your family; and with no inclination for expense, no affection for strangers, no profession, and no assurance, you may find it a difficult matter.” SS, chap. XVII.

*nemám žádné povinnosti, jimž bych se musel věnovat, žádné povolání, které by mi poskytlo zaneprázdnění a zajistilo aspoň jakous takous nezávislost. Narodil jsem se ale bohužel v lepší rodině, pohybuji se mezi lepšími lidmi, a proto se ze mne stalo to, co jsem, neužitečný, bezbranný člověk. Nedokázali jsme se doma shodnout při volbě povolání. Já jsem si vždy přál být pastorem a přeji si to dodnes.*²¹¹ Zajímavé je, v jakém kontextu je zde použito slovo *bezbranný*. Prvorozený syn čeká v nečinnosti na dědictví bez jistoty, že se ho dočká, pokud se nebude chovat přesně tak, jak očekává rodina. Edward dále vyjmenovává obvyklá povolání, mezi kterými volí mladší synové, ale jeho z různých důvodů nelákají: armáda, námořnictvo, práva. Nic jiného se pro zámožné syny nehodilo, byť jich podle všeho mnoho zběhlo k obchodu. V nečinnosti typické pro dědice rodinného majetku si naopak libuje mladší syn Robert Ferrars, stejně jako John Willoughby, záporná postava a svědce novely.

4.4.3 Dědictví

Na počátku novely vlastní Norland svobodný pán Dashwood, se kterým žije jeho sestra. Po její smrti pozve k sobě svého synovce, který má majetek zdědit. Je to právě ten pan Dashwood, který má z prvního manželství syna, Johna Dashwooda, a z druhého tři dcery, hrdinky románu. Jako jediný potomek mužského pohlaví dědí panství John, což stává ovdovělou paní Dashwoodovou do špatného finančního postavení. Pan Dashwood nemůže jednat jinak, ačkoli by rád svou druhou rodinu zabezpečil. Majetek nemůže ani dělit, ani jeho část proměnit na peníze a ty ženě odkázat. Jeho dcery zdědily po svém prastrýci každá tisíc liber, po matčině smrti má ještě každá nárok na tři tisíce liber. John Dashwood navíc norlandské dědictví k finančnímu zabezpečení ani nepotřebuje, neboť mu náleží značný majetek po matce, rozmnožený věnem manželky. John Willoughby je dědicem panství Allenham, kde žije jeho stará teta, ta ho ale zavrhne poté, co vyjde na povrch jeho aféra se schovankou plukovníka Brandona. Značný majetek Ferrarsových má zdědit Edward, je ovšem rovněž zavržen pro odpor matce a dědicem se stává mladší syn Robert. Zůstane jím, i když se proviní stejným přečinem proti poslušnosti a tajně si vezme Lucy Steelovou.

4.4.4 Nemanželské děti

Oblíbený motiv svedení sotva zletilé slečny a narození nemanželského dítěte je v románě rozveden kolem postavy plukovníka Brandona. Jedná se o „gotickým“ způsobem vykreslený tragický příběh z jeho dávné minulosti. Figuruje v něm zámožná osiřelá sestřenice, jeho první

²¹¹ RC, s. 76. *“I do assure you, that I have long thought on this point, as you think now. It has been, and is, and probably will always be a heavy misfortune to me, that I have had no necessary business to engage me, no profession to give me employment, or afford me any thing like independence. But unfortunately my own nicety, and the nicety of my friends, have made me what I am, an idle, helpless being. We never could agree in our choice of a profession. I always preferred the church, as I still do.”* SS, chap. XIX.

láska, provdaná z rozkazu strýce proti své vůli za staršího plukovníkova bratra. Příběh pokračuje nešťastným manželstvím, zhýralostí manžela a útekem manželky, která pak přivede na svět milencovo dítě a zemře na souchotiny o tři roky později. Dceru stačí předat do péče plukovníka, který ji těsně před smrtí nalezne v bahně velkoměsta. Brandon se stane poručníkem této dívky a ta pak vyrůstá v penzionátu a u vychovatelek. V sedmnácti je však v Bathu²¹² svedena a následně opuštěna panem Wiloughbym. Bohužel otěhotní a je nucena se skrývat až téměř do porodu, kdy svému poručníkovi konečně sdělí, kde a v jaké situaci se nalézá.

4.4.5 Natalita, dětská úmrtnost, mortalita

Během děje se narodí dvě děti. Jedno je syn paní Palmerové, druhé je nemanželské dítě narozené schovance plukovníka Brandona svedené Willoughbym. Ani v tomto románě se žádnému dítěti nestane újma na životě.

4.4.6 Situace vdov

Na situaci paní Dashwoodové je zápletka díla přímo postavena. Bylo již řečeno výše, že její manžel musí odkázat majetek svému synovi z prvního manželství, zaváže jej však slibem, že se postará o jeho druhou rodinu. John Dashwood má sice zdánlivě dobrou vůli, velmi lehce se ale dá přemluvit svou ženou, aby místo původně zamýšleného peněžního převodu odbyl nevlastní matku a sestry neurčitým slibem daným sám sobě o jakýchsi službičkách, které pro ně někdy vykoná: „*Jakým právem od něho slečny Dashwoodovy, které jsou s ním pokrevně spřízněny jen napůl, což paní Fanny za žádné příbuzenství ani nepovažovala, očekávají velkomyslný dar v takové výši? Vždyť je obecně známo, že mezi sourozenci z různých manželství jednoho otce obvykle nepanují vřelé vztahy, a proč by tedy škodil sobě a ubohému malému Harrymu, a rozdal všechny peníze nevlastním sestrám?*“²¹³ John Dashwood se zde zpronevřuje dobrým zvykům postarat se o příbuznou vdovu ve finanční tísní. Jeho zájem nejen o svou vlastní, ale i o finanční situaci všech okolo, se vine novelou jako červená nit. John prakticky neumí promluvit o ničem jiném. Fakt, že sám neučiní pro svou nevlastní matku nic, mu nebrání v tom, aby to samé očekával od ostatních příbuzných, byť mnohem vzdálenějších: „*Tak to má i být: jsou to lidé se značným majetkem, vaši příbuzní, a můžeme od*

212 Vykreslení Bathu v austenovských novelách by si též zasloužilo podrobnější analýzu. Stejně jako v Londýně, ani v Bathu se nestane nikdy nic pěkného. Na milost ho Austenová vezme až v posledním dokončeném románu *Anna Elliotová*, neboť tam dojde v Bathu ke šťastnému rozuzlení.

213 RC, s. 7. “*And what possible claim could the Miss Dashwoods, who were related to him only by half blood, which she considered as no relationship at all, have on his generosity to so large an amount. It was very well known that no affection was ever supposed to exist between the children of any man by different marriages; and why was he to ruin himself, and their poor little Harry, by giving away all his money to his half sisters?*” SS, chap. II.

*nich tedy samozřejmě očekávat, že se vůči vám budou chovat ohleduplně a zdvořile a vyvinou snahu, aby se vám za daných okolností dobře dařilo.*²¹⁴

Dámy Dashwoodovy tedy od chvíle smrti otce disponují pouze výnosem z jeho desíti tisíc liber, což je asi sedm set liber ročně, a výše zmíněným dědictvím po prastrýci. Rodina se nakonec o dámy postará, třebaže se jedná o rodinu vzdálenou, a poskytne jim nový domov. Dashwoodovi se přestěhují do menšího domu, zároveň prodají koně i kočár a ponechají si pouze tři sloužící.

Další vdovou v románě je paní Jenningsová, matka lady Middletonové a paní Palmerové, která, ač zámožná s vlastním domem v Londýně, „trávívala větší část roku u svých dcer a přátel.“²¹⁵ Nečiní tak z finančních důvodů, rodina tedy není nucena se o ni postarat. Odpovídá to spíše její družné povaze a také dobrým rodinným vztahům.

4.4.7 Sňatková politika

Dvě starší dcery paní Dashwoodové, sedmnáctiletá Marianna a devatenáctiletá Elinor, se sice nestanou předmětem sňatkové politiky své matky, ale o jejich šťastný a vhodný svazek se v knize jedná především. Mladší Marianna je nejprve zklamána v nadějích na sňatek z lásky s Johnem Willoughbym, aby se na konci románu provdala za plukovníka Brandona, který ji miluje téměř od prvního setkání bez sebemenšího povzbuzení z její strany. Jeho hlavním nedostatkem je věk. Je mu třicet pět let a Marianna jej považuje za příliš starého na manželství, s čímž Elinor nesouhlasí: „Možná že by v pětatřiceti neměl pomýšlet na manželství se sedmnáctiletou. Ale kdyby mu přišla do cesty žena, která je v šestadvaceti nebo sedmadvaceti ještě svobodná, nevím, proč by si ji plukovník nemohl vzít.“²¹⁶ Takový svazek by však romantická Marianna považovala za „svazek z praktických důvodů a lidé by to spokojeně přijali. Podle mne by to nebylo žádné manželství, ale to nic neznamená. Já bych to považovala za pouhou obchodní dohodu, při níž se každá strana snaží získat výhody na úkor té druhé.“²¹⁷ Pan Willoughby, který zde reprezentuje pro austenovské novely typickou postavu svůdce, marnotratníka a zhýčkaného sobce, si naopak získá Marianninu přízeň okamžitě. Ruku v ruce jde samozřejmě seznámení s celou rodinou, bez toho by se mladí lidé

214 RC, s. 162. “But so it ought to be; they are people of large fortune, they are related to you, and every civility and accommodation that can serve to make your situation pleasant might be reasonably expected.” SS, chap. XXXIII.

215 RC, s. 111. “...was in the habit of spending a large portion of the year at the houses of her children and friends.” SS, chap. XXV.

216 RC, s. 28. “Perhaps thirty-five and seventeen had better not have any thing to do with matrimony together. But if there should by any chance happen to be a woman who is single at seven and twenty, I should not think Colonel Brandon's being thirty-five any objection to his marrying her.” SS, chap. VIII.

217 RC, s. 28 an. “It would be a compact of convenience, and the world would be satisfied. In my eyes it would be no marriage at all, but that would be nothing. To me it would seem only a commercial exchange, in which each wished to be benefited at the expense of the other.” SS, chap. VIII.

sotva mohli stýkat. Ani on ale není zcela nezávislý, neboť doufá v dědictví po své tetě, která vlastní panství blízko Bartonu, kromě toho disponuje pouze malými pozemky v jiném hrabství. Nutno podotknout, že v souladu se svou povahou žije výrazně nad poměry. Během děje vyjde najevo, že je silně zadlužený, což spolu s dalšími okolnostmi vede k tomu, že se rozhodne oženit se pro peníze a zklamat tak Marianniny vyhlídky. Urážka, kterou tím dívce ušetří, se vztahuje na celou rodinu, neboť je klamal všechny v tom smyslu, že všechny doufaly, že se Marianna výhodně a s lásky provdá. Willoughby se ožení s děvčetem s padesáti tisíci liber věna.

Postavení Elinor na sňatkovém trhu je vinou majetkové situace stejně nevýhodné jako Mariannino. Ačkoliv jsou to dcery gentlemana a majitele panství, jejich současná finanční situace je společensky snižuje. Elinor sice zaujme Edwarda Ferrarse, dědice rodinných peněz, avšak ten je jednak závislý na matčině přízni, ale hlavně je již čtyři roky tajně zasnouben s Lucy Steelovou, kterou potkal u jejího strýce, když mu pomáhal v obchodě. Tento motiv používá Austenová často jako ne právě následovánímhodný příklad mladické nerozvážnosti. Věk Edwarda a Lucy v době zasnoubení byl devatenáct a osmnáct let a Edward sám je zdůvodňuje takto: „*Ale namísto abych se něčím zaměstnával, namísto aby mi vybrali nějaké povolání nebo mi dovolili, abych si je zvolil sám, vrátil jsem se domů lelkovat a první rok jsem neměl vůbec žádné povinnosti, jako bych měl na univerzitě, protože mne do Oxfordu poslali až v devatenácti. Neměl jsem tedy čím zabíjet čas než myšlenkami na lásku.*“²¹⁸ V době děje se snoubenci vídají dvakrát do roka, což by jistě šlo připsat na vrub jejich závislému postavení a faktu, že zasnoubení je tajné. Oběma je jasné, že rodina by svazek neschválila a paní Ferrarová by okamžitě přepsala dědictví na mladšího syna Roberta, což se později skutečně stane. Pro Edwarda chystá nic netušící matka výhodný sňatek s urozenou dívkou s třicetitisícovým věnem. Když utajení vezme za své, paní Ferrarová svého syna zatratí a vyloučí z rodiny. Edward přijde o dědictví i o domov. Východisko mu nabídne plukovník Brandon, Edward se může usadit na faře na jeho panství ihned, jakmile bude vysvěcen. Výnos z prebendy však nestačí uživit rodinu, takže se sňatkem musí ještě počkat. Právě finanční okolnosti a fakt, že láska v tomto vztahu je již dlouho spíše pomyslná než skutečná, vede mazanou Lucy k zaměnění jedno bratra za druhého, na kterého bylo navíc připsáno dědictví onoho velkého ferrarovského majetku. Získá si Roberta a vezmou se, opět bez vědomí a účasti rodiny, čímž si Robert taktéž vyslouží dočasné zatracení.

²¹⁸ RC, s. 266. “*But instead of having any thing to do, instead of having any profession chosen for me, or being allowed to choose any myself, I returned home to be completely idle; and for the first twelvemonth afterwards I had not even the nominal employment, which belonging to the university would have given me; for I was not entered at Oxford till I was nineteen. I had therefore nothing in the world to do, but to fancy myself in love.*” SS, chap. XLIX.

Edward se nakonec s Elinor zasnoubí a vezmou se poté, co vyřeší otázku živobytí. Výnos z fary a úroky z peněz, které mají oba připsány, by na životní úroveň jejich společenského postavení nestačily. Naštěstí je Edward po určité době opět přivítán do rodiny Ferrarsů: „*Paní Ferrarsová se nejprve patřičně zdráhala a vytrvale rozčilovala, aby ji snad nikdo nemohl nařknout z toho, čeho se vždy střežila, totiž z přehnané blahovůle, ale pak svolila, že ji Edward smí na oči, a uznala ho opět za svého syna. Počet členů její rodiny poslední dobou povážlivě kolísal. Po mnoho let měla dva syny, pak ji Edwardův zločin a trest před několika týdny o jednoho připravil, stejný trest Robertův ji zůstavil na čtrnáct dní bez synů, a nyní, když byl Edward vzkříšen z nebytí, opět jednoho získala.*“²¹⁹ Kromě souhlasu se sňatkem mu paní Ferrarsová připíše deset tisíc liber, což je dost na to, aby se Elinor s Edwardem vzali s vidinou slušné životní úrovně.

John Dashwood je v novele tím, kdo provádí sňatkovou politiku par excellence. Ví přesně, kdo si má koho vzít, aby udělal dobrou partii, a kdo je pro koho z hlediska majetku naopak naprosto nevhodný. Samozřejmě se ve svých pletichách často zcela mýlí, například když dává dohromady Elinor a plukovníka Brandona, a už vůbec se nestane, že by se jeho přičiněním některý sňatek fakticky uskutečnil: „*Nechci tvrdit, že jsem zklamán, drahá sestřičko,*“ pravil John, když se spolu jednoho dne procházeli před delafordským sídlem, „*to bych zašel příliš daleko, protože jsi stejně udělala veliké štěstí, tak jak to je. Ale doznávám, že bych byl vřele uvítal, kdybych mohl plukovníka Brandona zvat švagrem. Celý jeho majetek, to panství, to sídlo! Možná že Marianna není zrovna ten typ, který by ho upoutal – ale myslím, že bys ji měla často zvat, vidím, že plukovník pobývá většinou doma – a kdoví, co se může stát – když lidi náhoda svádí stále dohromady a žádná jiná společnost široko daleko – přece bys ji dokázala uvést v lichotivém světle – zkrátka a dobře, poskytnout jí příležitost – chápeš, jak to myslím.*“²²⁰ Komická na této promluvě je ta okolnost, že k ní dochází po svatbě Elinor a Edwarda, tedy v době, kdy plukovník Brandon miluje Mariannu již více než rok.

219 RC, s. 274 an. “*After a proper resistance on the part of Mrs. Ferrars, just so violent and so steady as to preserve her from that reproach which she always seemed fearful of incurring, the reproach of being too amiable, Edward was admitted to her presence, and pronounced to be again her son. Her family had of late been exceedingly fluctuating. For many years of her life she had had two sons; but the crime and annihilation of Edward a few weeks ago, had robbed her of one; the similar annihilation of Robert had left her for a fortnight without any; and now, by the resuscitation of Edward, she had one again.*” SS, chap. L.

220 RC, s. 276. “*I will not say that I am disappointed, my dear sister,*” said John, as they were walking together one morning before the gates of Delaford House, “*that would be saying too much, for certainly you have been one of the most fortunate young women in the world, as it is. But, I confess, it would give me great pleasure to call Colonel Brandon brother. His property here, his place, his house! And though, perhaps, Marianne may not seem exactly the person to attract him, yet I think it would altogether be advisable for you to have them now frequently staying with you, for as Colonel Brandon seems a great deal at home, nobody can tell what may happen; for, when people are much thrown together, and see little of anybody else, —and it will always be in your power to set her off to advantage, and so forth. In short, you may as well give her a chance; You understand me.*” SS, chap. L.

4.4.8 Autorita rodičů

Autoritu „gotického otce“ představuje v románu paní Ferrarsová a to zejména vůči staršímu synovi. Edward Ferrars má sice malý soukromý majetek, jinak je ale finančně na matce zcela závislý. Nechce-li přijít o peníze, domov a příbuzné, musí se matce podřizovat, zvláště jde-li o volbu budoucí ženy.

Další osobou, která má moc nad soukromým životem svých příbuzných, je paní Smithová, Willoughbyho teta, po které má dědit. Jakmile se dozví o prohřešku svého synovce, odepře mu dědictví, v závěru novely se ale dozvídáme, že by mu odpustila, kdyby se oženil s dobrou dívkou a vedl příkladný život.

4.4.9 Rozdíl mezi venkovem a Londýnem, nechuť některých postav k Londýnu

Rozum a cit je jediným románem, jehož podstatná část se odehrává v Londýně. Neslyšíme o něm jen z vyprávění některé postavy, ve městě neproběhnou pouze krátké návštěvy, které autorka spíše odbude prostým konstatováním. Hlavní hrdinky zde pobudou několik měsíců a prožijí zásadní události. Mezi postavami se nevyskytuje žádná, která by Londýn odsuzovala jako semenišť nešvarů moderní doby. Paní Dashwoodová, když se dozví o pozvání jejích dcer paní Jenningsovou, naopak myslí na to, kolik pěkných zážitků na ně ve městě čeká. V podstatě ale proti Londýnu mluví celá anabáze tamějšího pobytu slečen Dashwoodových. Jako bychom v ostatních novelách pouze tušili, že s Londýnem je něco v nepořádku, a usuzovali na to z vykreslení rodin i jednotlivců, kteří odtamtud na venkov přicházejí, a také z událostí, které se v Londýně stanou a jsou lidem na venkově vylíčeny. Slečny Dashwoodovy jsou ale v *Rozumu a citu* zkoušeny natolik, že prosté prožívání zklamání na dálku nestačí, je nutné je do Londýna poslat a nechat trpět přímo v ohnisku dění.

4.5 Northangerské opatství

4.5.1 Rodiny

Třebaže je hlavní zápletkou románu souboj představ mladé hrdinky s realitou okolního světa, takže interakci rodin a tíhu příbuzenství zde najdeme v menší míře než v jiných austenovských novelách, přece v něm lze nalézt motivy zajímavé i pro tuto práci. Rodině hrdinky Catherine sice autorka věnuje dostačující popis, příbuzní však, kromě Catherinina bratra Jamese, nehrají v příběhu téměř žádnou podstatnou roli. Jmenují se Morlandovi a jsou vylíčení tak sympaticky a patřičně, bez podivností a směšností, jak jen je to u Jane Austenové možné: „*Otec, povoláním farář, nebyl ani přezíraný, ani chudý, ba naopak, těšil se všeobecné vážnosti, třebaže se křestním jménem jmenoval Richard a nikdy nebýval fešák. Měl slušné soukromé příjmy a nádavkem k tomu obročí ze dvou farností — a nejevil sebemeně sklony držet své dcery pod zámkem. Matka byla obdařena praktickým zdravým rozumem, přívětivou povahou, a co je zvlášť pozoruhodné, pevným zdravím. Měla tři syny, než přišla na svět Catherine, a místo aby vydechla naposledy, sotva jí darovala život, jak by se dalo čekat, žila si pořád dál — a ještě porodila dalších šest dětí, viděla je vyrůstat a sama přitom ani nezastonala.*“²²¹ Tento popis, kterým kniha začíná, se přesně shoduje s celkovým vyzněním díla, které má být především pravým opakem dobových gotických románů, jež zároveň jemně ironizuje.

Morlandovi mají tedy deset dětí. Naopak bezdětným párem jsou Allenovi, kterým patří panství Fullerton, kde je pan Morland farářem. Jsou blízkými přáteli posledně jmenovaných a po většinu románu nahrazují Catherine rodiče, neboť pod jejich ochranou dlí na několikaměsíčním pobytu v Bathu.

Při této návštěvě se Catherine blíže stýká se dvěma rodinami, reprezentovanými vždy bratrem a sestrou, které o její přízeň z různých důvodů bojují, a to neméně rozličnými prostředky. Zajímavé je, že i v tomto bodě je román určitou parodií na gotickou literaturu, neboť jeden ze sourozeneckých párů je záporný a druhý kladný. Catherinino dozrávání je

²²¹ Jane Austenová, *Opatství Northanger*, přel. Eva Kondrysová, Praha: Rozmluvy, 2009, s. 5. “*Her father was a clergyman, without being neglected, or poor, and a very respectable man, though his name was Richard—and he had never been handsome. He had a considerable independence besides two good livings—and he was not in the least addicted to locking up his daughters. Her mother was a woman of useful plain sense, with a good temper, and, what is more remarkable, with a good constitution. She had three sons before Catherine was born; and instead of dying in bringing the latter into the world, as anybody might expect, she still lived on—lived to have six children more—to see them growing up around her, and to enjoy excellent health herself.*” Austen, Jane, *Northanger Abbey*, The Project Gutenberg e-Book, <http://www.gutenberg.org/ebooks/121>, chap. I.

vedeno i skrze rozpoznání pravé tváře dotyčných párů, třebaže je již od začátku vybavena správnou intuicí.

Jako první se Catherine seznámí s Thorpovými. Paní Thorpová je vdova a má tři dcery a tři syny. Jeden z nich, John, studuje v Oxfordu společně s Catherininým starším bratrem Jamesem. Známost je natolik silná, že James stráví u Thorpových předešlé vánoční svátky. Finanční situace Thorpových není nikterak dobrá a celá rodina, dcery nevyjímaje, se musí velmi snažit, aby se uplatnila ve společnosti: „*Paní Thorpová byla vdova, a to nijak zvlášť zámožná; byla to veselá, dobromyslná osoba a k svým dětem neobyčejně shovívavá. Její nejstarší dcera byla obdařena velice přitažlivým zevnějškem, ty mladší předstíraly, že jsou stejně krásné jako sestra, napodobovaly její způsoby, podle ní se oblékaly, a tak i ony dobře obstály. Tento stručný popis rodiny zastoupí dlouhé a velice podrobné vyprávění paní Thorpové samé o jejích osudech a trápení, které by jinak zabralo tři čtyři následující kapitoly.*“²²² Ze tří dcer je pro děj důležitá nejstarší Isabella, která naváže s Catherine povrchně důvěrné přátelství.

Druhou rodinou jsou Tilneyovi, ovdovělý otec a tři děti. Catherine se stýká zejména s mladším synem Henrym a jeho sestrou Eleanor. Nejstarší syn, kapitán Frederick Tilney, představuje v knize rozmařilého svůdce. Tilneyovi jsou zámožní, hlava rodiny je povoláním voják s generálskou hodností, a obývají titulní Northangerské opatství, kam je Catherine pozvána na několikátýdenní návštěvu. Paní Tilneyová, ač již zesnulá, hraje v románu významnou roli, neboť odešla za zdánlivě podivných okolností, jež podněcují Catherininu představivost. Ta ji nakonec dovede k pokusu ztotožnit členy rodiny Tilneyových s postavami z gotických románů, jejichž četbě se plně oddává, a tím se jí podaří znemožnit se před Henrym.

Obě tyto rodiny tedy mezi sebou vedou boj o Catherininu přízeň, dívka sama však svádí nemenší souboj ve svém nitru mezi povinnou vděčností a skutečnými tužbami. Zatímco sourozenci Tilneyovi jednájí vždy přímo, Thorpovi se uchylují i k nečestným prostředkům, což je dáno povahou rodiny. Nejlépe to lze vidět při nedorozumění ohledně plánovaného výletu, kdy ji John Thorpe záměrně dezinformuje a ona nedodrží slibovanou účast na procházce s Tilneyovými: „*Tohle bych nedopustila ani za živý svět. Jistě jim to připadá ode mne divné, tak neomalené! A ještě kolem nich takhle beze slůvka projedu! Neumíte si*

²²² NO, s. 26 an. “Mrs. Thorpe was a widow, and not a very rich one; she was a good-humoured, well-meaning woman, and a very indulgent mother. Her eldest daughter had great personal beauty, and the younger ones, by pretending to be as handsome as their sister, imitating her air, and dressing in the same style, did very well. This brief account of the family is intended to supersede the necessity of a long and minute detail from Mrs. Thorpe herself, of her past adventures and sufferings, which might otherwise be expected to occupy the three or four following chapters.” NA, chap. IV.

*představit, jak mne to mrzí. — Vůbec mě netěší jet do Cliftonu ani kam jinam. Mnohem radši, tisíckrát radši bych ted' vystoupila a vrátila se k nim. Jak jste mi mohl tvrdit, že jste je viděl odjíždět ve faetonu?"*²²³ Nedorozumění se následně vysvětlí, avšak sourozenci Thorpovi i nadále jednají za Catherininými zády a mluví jejími ústy, takže dívka musí neustále uvádět věci na pravou míru.

4.5.2 Povolání

Duchovního zde zastupuje pan Tilney. Jelikož se jedná o hlavní kladnou postavu, jeho postoj k povolání je rovněž vykreslen kladně. James Morland, dosud studující v Oxfordu, se má stát také pastorem. U příležitosti jeho zasnoubení s Isabellou Thorpovou mu otec slíbí, že po něm převezme farnost ve Fullertonu, která vynáší asi čtyři sta liber ročně. Tento fakt má ovšem odložit sňatek o dva až tři roky.

Další příklady povolání nalézáme v osobách tří synů paní Thorpové. John, jak už bylo zmíněno, studuje v Oxfordu. Edward pracuje u velké mezinárodní firmy a poslední William je námořník. Máme zde tedy opět téměř všechny druhy zaměstnání typické pro vrstvu gentry.

Majitele panství představuje generál Tilney a pan Allen. O postoji pana Allena k povinnostem držitele majetku se mnoho nedozvíme, generál Tilney se naproti tomu dá několikrát slyšet, jak vážně se ke své roli majitele panství staví: „*Odpoledne nemohu nezajít do klubu, to by ode mne nebylo slušné. Nemohl bych pak na oči svým známým, kdybych se nedostavil: vědí, že jsem na venkově, a tak by se jich to nesmírně dotklo, a já se zásadně varuji vši nevůle mezi sousedy, slečno Morlandová, když to nevyžaduje nic než věnovat jim trochu času a zájmu.*“²²⁴

4.5.3 Dědictví

Neověřené interpretace dědictví Allenových jsou určující pro hlavní zápletku. Na základě mylných informací, které mu podá John Thorpe, je generál Tilney přesvědčen, že Catherine je budoucí dědičkou fullertonského panství, neboť Allenovi nemají děti a ona je s nimi v úzkých stycích. V závěru románu je odhaleno, že existuje právoplatný dědic. Navíc pan Thorpe zveličí samotné jmění manželů Allenových. Tento omyl způsobí nepatřičné chování generála vůči Catherine ve dvou ohledech. Zprvu je nepochopitelně dvorné, po prohlédnutí klamu zase přehnaně kruté.

²²³ NO, s. 84. “*I would not have had it happen so for the world. They must think it so strange, so rude of me! To go by them, too, without saying a word! You do not know how vexed I am; I shall have no pleasure at Clifton, nor in anything else. I had rather, ten thousand times rather, get out now, and walk back to them. How could you say you saw them driving out in a phaeton?*” NA, chap. XI.

²²⁴ NO, s. 211. “*I cannot in decency fail attending the club. I really could not face my acquaintance if I stayed away now; for, as I am known to be in the country, it would be taken exceedingly amiss; and it is a rule with me, Miss Morland, never to give offence to any of my neighbours, if a small sacrifice of time and attention can prevent it.*” NA, chap. XXVI.

4.5.4 Nepříbuzní členové rodiny, adopce

Tento jev je zde uplatněn sice pouze domněle, avšak i předpoklad může mluvit pro běžnou praxi. John Thorpe pouze na základě faktu, že Catherine bydlí v Bathu u bezdětných Allenových, usuzuje na její zvláštní postavení coby téměř adoptivní dcery a dědičky panství.

4.5.5 Natalita, dětská úmrtnost, mortalita

V novele se vyskytují rodiny s mnoha dětmi i ty bezdětné. O deseti dětech Morlandových, z nichž nejstaršímu je přes dvacet a nejmladšímu čtyři roky, byla již zmínka. Šest dospělých dětí má paní Thorpová, tři generál Tilney. V románu nedojde k žádnému úmrtí ani vážnějšímu onemocnění.

4.5.6 Sňatková politika

Zájem o Morlandovy ze strany Thorpových je zřejmý. Isabella si chce vzít Jamese a John Catherine. Oba jsou mylně informováni o příjmech pana Morlanda, i o Catherinině věnu. John Thorpe se navíc domnívá, že dívka bude dědit po Allenových.

Isabella se skutečně s Jamesem zasnoubí a nějaký čas pak čeká na souhlas jeho rodičů. Její touha po penězích je v těchto chvílích mistrně skrývaná za zdání skromnosti a nesobeckosti, což je autorkou mimořádně dobře a ironicky vykresleno: *„Já za sebe mohu prohlásit, že nemám neskromných přání a nejmizivější příjem mi postačí. Když se dva lidé upřímně milují, je chudoba sama o sobě bohatstvím; každá okázalost se mi přičí a v Londýně bych se neusadila ani za živý svět. Chaloupka v odlehlé vsi by mi vrchovatě stačila ke štěstí. Kolem Richmondu se najdou kouzelné vilky.“*²²⁵ Když pak sice rodiče souhlas dají, ale Isabella se dozví podmínky sňatku i budoucí životní úrovně, domnívá se, že pan Morland by je mohl zajistit lépe, kdyby chtěl, proti čemuž se Catherine ohradí. Isabella je natolik rozčarovaná, že se jí jen s vynaložením všech sil podaří setrvat v roli: *„Catherino, srdéčko moje zlaté, a ty mě přece znáš dost dobře, abys věděla, že by mi postačil i mnohem menší příjem. Jsem teď v první chvíli trochu rozčarovaná ne kvůli penězům, peníze já nenávidím, a kdybychom se mohli vzít teď hned a žít z padesáti liber, neměla bych si už co přát. Ano, drahá Catherino, odhalilas mne. Tohle mě trápí. Ty dlouhé, předlouhé dva tři roky, než tvůj bratr bude moci převzít tu farnost.“* „Ano ano, dceruško má nejdražší, vidíme ti až do duše,“ přispěchala jí na pomoc paní Thorpová. *„Ty neumiš nic zastírat. Chápeme dokonale, co tě tak trápí, a každý tě musí*

²²⁵NO, s. 120. *“For my own part, my wishes are so moderate that the smallest income in nature would be enough for me. Where people are really attached, poverty itself is wealth; grandeur I detest: I would not settle in London for the universe. A cottage in some retired village would be ecstasy. There are some charming little villas about Richmond.”* NA, chap. XV.

jen ještě víc milovat pro tu tvou nesobeckou, upřímnou lásku."²²⁶ Později dojde k roztržce mezi snoubenci, protože přelétavá Isabella se zaplete s Frederickem, nejstarším synem generála Tilneyho. Isabella, stejně jako Catherine, doufá, že si ji Frederick vezme, což velmi udiví sourozence Tilneyovy, kteří zřejmě znají jak bratrovu marnivou povahu, tak otcovu sňatkovou politiku, která se soustředí výhradně na peníze. Mají pochybnosti o vhodnosti sňatku, ještě více by je ale zaskočilo, kdyby k němu dal otec souhlas, ba dokonce kdyby se Frederick vůbec s Isabellou zasnoubit chtěl: „*Catherine pak vyběhla slečnu Tilneyovou, aby si ten dopis přečetla také, a ta, když rovněž dala najevo starost a nepříjemné překvapení, začala se vyptávat na příbuzenstvo slečny Thorpové a její majetkové poměry. „Její matka je moc slušná paní,” zněla Catherinina odpověď. „Čím byl její otec?” „Advokátem, myslím. — Bydlí v Putney.” „Je to zámožná rodina?” „Ne, moc ne. Myslím, že Isabella nemá vůbec žádné věno, ale to ve vaší rodině nic neznamená. Váš pan otec je tak nesmírně velkomyslný! Onehdy mi povídal, že penězům přikládá důležitost jen potud, pokud mu slouží k zabezpečení blaha jeho dětí.” Bratr se sestrou na sebe pohlédli.*”²²⁷ K zasnoubení ani nedojde, Frederick je typem svůdce, který se zaplétá jen pro radost z lovu. V tomto případě však není dívčina čest pošpiněna. K obnovení vztahu s Jamesem již nedojde, ačkoliv o to Isabella nějakou dobu usiluje.

Catherine Morlandová se stane předmětem sňatkové politiky bez vlastního přičinění a dokonce aniž by si toho všimla. Její náklonnost k Henrymu Tilneymu se rozvíjí od počátku naprosto samozřejmě a končí svatbou. Mezitím je však dosti nepřímochaře požádána o ruku panem Thorpem. Ten považuje záležitost za dohodnutou, dívka však ani netuší, že byla požádána. Pohnutky pana Thorpa jsou stejně jako v případě Isabelly vedeny touhou po bohatém sňatku. Thorpe však lže sám sobě: „*Kdykoli se s někým stýkal nebo hodlal stýkat, povýšil dotyčného v zájmu vlastního sebevědomí mezi společenské špičky, a jak se s novými známými sbližoval, rostlo úměrně i jejich jmění. Životní vyhlídky přítele Morlanda, od*

²²⁶ NO, s. 134 an. “My sweet Catherine, there cannot be a doubt, and you know me well enough to be sure that a much smaller income would satisfy me. It is not the want of more money that makes me just at present a little out of spirits; I hate money; and if our union could take place now upon only fifty pounds a year, I should not have a wish unsatisfied. Ah! my Catherine, you have found me out. There's the sting. The long, long, endless two years and half that are to pass before your brother can hold the living.” “Yes, yes, my darling Isabella,” said Mrs. Thorpe, “we perfectly see into your heart. You have no disguise. We perfectly understand the present vexation; and everybody must love you the better for such a noble honest affection.” NA, chap. XVI.

²²⁷ NO, s. 205 an. “Miss Tilney, at Catherine's invitation, now read the letter likewise, and, having expressed also her concern and surprise, began to inquire into Miss Thorpe's connections and fortune. “Her mother is a very good sort of woman,” was Catherine's answer. “What was her father?” “A lawyer, I believe. They live at Putney.” “Are they a wealthy family?” “No, not very. I do not believe Isabella has any fortune at all: but that will not signify in your family. Your father is so very liberal! He told me the other day that he only valued money as it allowed him to promote the happiness of his children.” The brother and sister looked at each other.” NA, chap. XXV.

prvopočátku přeceňované, od jeho seznámení s Isabellou postupně stoupaly, a když je v rámci přítomné velkolepé chvíle pouze zdvojnásobil, přičetl ještě jednou částku, na niž sám odhadl páně Morlandovy příjmy, přičaroval jim bohatou tetinku a odmyslel polovinu dětí, mohl celou rodinu představit generálu Tilneymu v lákavém světle.“²²⁸ Tímto vychloubáním John Thorpe zavíná, že se Catherine stává cenným zbožím, které hodlá generál Tilney získat pro Henryho. Jednání pana Thorpa je více než podivné. Je rozhodnut bohatě se oženit, ale finanční situaci své vyvolené si vyfabuluje sám bez skutečné znalosti věci. Stejně jako Isabella by byl nakonec rozčarován a pravděpodobně by se snažil závazků zbavit. Když pak ten samý Thorpe, roztrpčen z Catherinina odmítnutí a rozchodu Isabelly a Jamese Morlanda, opět promluví s generálem, nejenže naopak podcení finanční situaci Morlandů, ale rodinu zlomyslně pomluví: *„Jsou to ve skutečnosti nuzáci; navíc je rodina neuvěřitelně početná; mezi sousedy se netěší dobré pověsti, jak měl poslední dobou příležitost zjistit; snaží se žít na úrovni, které jejich prostředky zdaleka neodpovídají; hledí si polepšit nějakou tou výhodnou partií; drzá cháska je to, vychloubací poťouchlíci.*“²²⁹ Generál dá v tu chvíli průchod své „gotické“ autoritě, Catherine dosti krutě vykáže z Northangerského opatství a pošle ji bez doprovodu domů. Toto chování uspíší Henryho činorodost a přes roztržku s otcem se s Catherine zasnoubí. Výhodou pro něj je fakt, že je finančně nezávislý, vykonává své pastorské povolání a již nyní žije částečně ve vlastním domě. Catherine dostane věnem tři tisíce liber.

4.5.7 Autorita rodičů

Motiv „gotického otce“ je rozehrán v postavě generála Tilneyho, který se těší velké autoritě u svých dvou mladších dětí. Jeho přítomnost vyvolává stísněné pocity, které vycítí i Catherine. Její představivost živěná četbou gotických románů jej transformuje v lidskou zrůdu, jež úkladně zavraždila svou ženu, přičemž paní Tilneyová odešla sice náhle, avšak při plné péči manžela i dostupných lékařů. Tento omyl musí vyvrátit Henry Tilney, který Catherine otevře oči a pomůže jí tím duševně dozrát: *„Uvědomte si, v jaké zemi a v jaké době žijeme. Uvědomte si, že jsme Angličané a že jsme křesťané. Poradte se se svým vlastním rozumem,*

²²⁸ NO, s. 247. “With whomsoever he was, or was likely to be connected, his own consequence always required that theirs should be great, and as his intimacy with any acquaintance grew, so regularly grew their fortune. The expectations of his friend Morland, therefore, from the first overrated, had ever since his introduction to Isabella been gradually increasing; and by merely adding twice as much for the grandeur of the moment, by doubling what he chose to think the amount of Mr. Morland's preferment, trebling his private fortune, bestowing a rich aunt, and sinking half the children, he was able to represent the whole family to the general in a most respectable light.” NA, chap. XXX.

²²⁹ NO, s. 248 an. “They were, in fact, a necessitous family; numerous, too, almost beyond example; by no means respected in their own neighbourhood, as he had lately had particular opportunities of discovering; aiming at a style of life which their fortune could not warrant; seeking to better themselves by wealthy connections; a forward, bragging, scheming race.” NA, chap. XXX.

*uvažte, co je pravděpodobné, rozpomeňte se, co vidáte kolem sebe — Cožpak jsme vychováni k nějakým ukrutnostem? Cožpak je naše zákony trpí? Mohli bychom se jich potají dopouštět v zemi, jako je naše, kde panuje takové společenské a literární ovzduší, kde je každý člověk obklopen dobrovolnými špehy mezi svými sousedy, kde silnice a noviny odhalí cokoli před tváří veřejnosti?*²³⁰ Sám Henry Tilney se na konci vyprávění otci vzepře a proti jeho vůli se s Catherine zasnoubí. Ke sňatku však bez jeho souhlasu dojít nesmí, což schválí i Morlandovi. Tvrdé srdce tohoto „gotického otce“ obměkčí až po všech stránkách výhodný sňatek jeho dcery Eleanor s bohatým šlechticem: *„Měla toho pána ráda už delší dobu; on však nebyl v takovém postavení, aby si troufal veřejně se o ni ucházet. Nečekaně však zdědil titul a jmění, a tím skončily všechny nesnáze; a generál nikdy tolik nemiloval svou dceru za ta dlouhá léta, kdy ho bavila, byla mu užitečná a trpělivě ho snášela, jako když ji poprvé oslovil „komteso“!*²³¹ V závěru autorka sama doznává, že postava generála Tilneyho je vykreslena právě takovým způsobem proto, aby dodala zápletku na dramatickosti a výpravnosti. Snoubencům pak byla ku prospěchu tím, že jim umožnila lépe se poznat a posílit vzájemné pouto.

230 NO, s. 198. *“Remember the country and the age in which we live. Remember that we are English, that we are Christians. Consult your own understanding, your own sense of the probable, your own observation of what is passing around you. Does our education prepare us for such atrocities? Do our laws connive at them? Could they be perpetrated without being known, in a country like this, where social and literary intercourse is on such a footing, where every man is surrounded by a neighbourhood of voluntary spies, and where roads and newspapers lay everything open?”* NA, chap. XXIV.

231 NO, s. 253. *“Her partiality for this gentleman was not of recent origin; and he had been long withheld only by inferiority of situation from addressing her. His unexpected accession to title and fortune had removed all his difficulties; and never had the general loved his daughter so well in all her hours of companionship, utility, and patient endurance as when he first hailed her “Your Ladyship”!*” NA, chap. XXXI.

4.6 Anna Elliotová

4.6.1 Rodiny

Jestliže Elizabeth Bennetová trpí příslušností ke své rodině, protože je níže postavená než rodina pana Darcyho (*PP*), trápí Annu Elliotovou přesný opak. Hlavní zápletka vychází z kdysi dávno rozmluveného zasnoubení Anny a kapitána Wentworthe kvůli nerovnému původu a postavení. Elliotovi, sídlící v Kellynchi, patří k drobné šlechtě. Hlava rodu, baronet Walter, je na svůj původ mimořádně hrdý a nezdravě upnutý: „*Sir Walter Elliot, sídlem v Kellynchi v hrabství somersetském, nesáhl pro své potěšení po jiné knize než po seznamu baronetů; v ní nacházel pobavení, když měl dlouhou chvíli, a útěchu, když měl chvíli těžkou.*“²³² Sir Walter má tři dospělé dcery, nejstarší Elizabeth, jež cítí stejnou rodovou pýchu, mu vede domácnost. Prostřední Anna, hlavní hrdinka novely, nemá v rodině žádné pravomoci ani rozhodovací slovo. Blízký vztah má jedině se svou kmotrou lady Russelovou, jež sehrála rozhodující úlohu v překotném ukončení vztahu Anny a Wentworthe: „*...měla však rodové předsudky; oceňovala společenské postavení a význam, což ji činilo poněkud slepou k chybám těch, kdo toto postavení měli. Jsouc sama vdovou pouze po rytíři, chovala k hodnosti baroneta patřičnou úctu.*“²³³ Finanční tíseň, do které se baronet špatným hospodařením dostane, přinutí rodinu sídlo dlouhodobě pronajmout a odstěhovat se do Bathu. Tam s nimi odjíždí i paní Clayová, ojedinělý příklad manželky, která se po nezdařeném manželství vrátila i se dvěma dětmi k otci, právnímu zástupci sira Elliota. Naváže důvěrné přátelství s Elizabeth a zřejmě se touží znovu provdat za sira Waltera. Otázka nájemníků Kellynche leží Elliotům velmi na srdci, nelze se smířit s ledaským. Nakonec padne volba na admirála Crofta s chotí, která je shodou okolností (a nutností pro rozvoj zápletky) sestrou kapitána Wentworthe, jenž se tímto dostává znovu na scénu. Manželství Croftových odkazuje svou povahou na nově se utvářející ideu buržoazního manželství, založené na souladu povah a kamarádské atmosféře. Paní Croftová manžela všude doprovází a evidentně se rovnocenně podílí na životních rozhodnutích páru: „*Dost jsem toho zcestovala za těch patnáct let svého manželství, paní Musgrovová, i když se mnoho žen nacistovalo ještě víc. A ujišťuji vás, paní Musgrovová, že nic nepřekoná úroveň bydlení na válečné lodi; mluvím ovšem o vyšší třídě lodí. Když přijdete*

232 Jane Austenová, *Anna Elliotová*, přel. Eva Ruxová, Praha: Ottovo nakladatelství, 2008, s. 5. „*Sir Walter Elliot, of Kellynch Hall, in Somersetshire, was a man who, for his own amusement, never took up any book but the Baronetage; there he found occupation for an idle hour, and consolation in a distressed one.*” Austen, Jane, *Persuasion*, The Project Gutenberg e-Book, <http://www.gutenberg.org/ebooks/105>, chap. I.

233 AE, s. 16. „*...but she had prejudices on the side of ancestry; she had a value for rank and consequence, which blinded her a little to the faults of those who possessed them. Herself the widow of only a knight, she gave the dignity of a baronet all its due.*” P, chap. II.

na fregatu, jste samozřejmě víc stísněná –ačkoliv každá rozumná žena může být na ní dokonale šťastná; a mohu bezpečně říci, že jsem nejšťastnější část svého života prožila na lodi. Když jsme byli spolu, pak, víte, nebylo čeho se bát.“²³⁴

Nejmladší dcera Mary je vdaná za Charlese Musgrova a bydlí ve vesnici na sousedním panství Uppercross, které patří právě Musgrovovým, bohatým statkářům. Před odjezdem do Bathu je Anna nucena strávit dva měsíce na návštěvě u Mary a Charlese, což se ukáže jako šťastná náhoda, neboť nejenže se zde začne znovu stýkat s kapitánem Wentworthem, ale navíc se sblíží s celou rodinou Musgrovových, které nakonec považuje za svou rodinu více než sestru a otce v Bathu. Důvodem je respekt, jenž jí Musgrovovi prokazují, a pocit užitečnosti: „Z takové srdečnosti, vřelosti a upřímnosti těšila se Anna tím víc, čím víc je postrádala doma. Prosili ji, aby jim věnovala co nejvíc svého času, zvali ji na každý den a na celý den, nebo se jí spíš dožadovali jako člena rodiny; a ona na oplátku vrátila se k svým navyklým způsobům, k pozornosti a pomoci.“²³⁵ Musgrovovi žijí s dvěma dospělými dcerami, Louisou a Henriettou, mladší děti jsou v internátních školách.

4.6.2 Třída

V novele lze nalézt kromě příslušníků gentry i drobnější šlechtu. Patří k ní Elliotové, baroneti, a lady Russelová, vdova po rytíři. Jak už bylo řečeno, sir Walter i jeho nejstarší dcera velmi lpí na svém titulu i vznešenosti svého rodu. Toto vědomí vlastní výlučnosti ovlivňuje všechno jejich konání, jejich styky i záliby. Dokonce i volba nových nájemníků jejich rodinného sídla musí odpovídat jejich postavení: „*Jeho marnivost [sira Waltera] našla další uspokojení v admirálově společenském postavení, které bylo sice dost vysoké, ale zase ne nějak příliš.* „*Pronajal jsem dům admirálu Croftovi,*“ *to bude znít zvlášť pěkně; mnohem lépe než nějakému pouhému panu –; pan (vyjma asi půl tuctu jmen v celé zemi) potřebuje vždycky nějaké vysvětlení. Admirál, to už je někdo, ale přitom i baronet si vedle něho zachová svůj význam.*“²³⁶ Elliotovi jsou v románě středem společenské hierarchie. Základním rysem všech

234 AE, s. 87 an. “Pretty well, ma'am in the fifteen years of my marriage; though many women have done more. And I do assure you, ma'am, that nothing can exceed the accommodations of a man-of-war; I speak, you know, of the higher rates. When you come to a frigate, of course, you are more confined; though any reasonable woman may be perfectly happy in one of them; and I can safely say, that the happiest part of my life has been spent on board a ship. While we were together, you know, there was nothing to be feared.” P, chap. VIII.

235 AE, s. 268. “It was a heartiness, and a warmth, and a sincerity which Anne delighted in the more, from the sad want of such blessings at home. She was entreated to give them as much of her time as possible, invited for every day and all day long, or rather claimed as part of the family and, in return, she naturally fell into all her wonted ways of attention and assistance.” P, chap. XXII.

236 AE, s. 32 an. “His vanity supplied a little additional soothing, in the Admiral's situation in life, which was just high enough, and not too high. “I have let my house to Admiral Croft,” would sound extremely well; very much better than to any mere Mr--; a Mr (save, perhaps, some half dozen in the nation,) always needs a note of explanation. An admiral speaks his own consequence, and, at the same time, can never make a baronet look small.” P, chap. III.

ostatních rodin je to, zda jsou výše nebo níže postavení než Elliotovi. Projevuje se to i ve vztazích již provdané Mary s rodinou jejího manžela. Sídli velice blízko sebe a jsou zvyklí se denně navštěvovat, avšak zvláště Mary trvá na tom, aby jí prokazovali nejvyšší úctu jako bývalé slečně Elliotové, což nutně naráží na tutéž povinnost vůči starší paní Musgrovové: „*A jednoho dne, když se Anna procházela jen se slečnami Musgrovovými a hovořily o společenském postavení a o tom, jak jsou lidé na své společenské postavení žárliví, řekla jedna z nich: „S vámi mohu mluvit volně o tom, jak někteří lidé nesmyslně lpí na svých výsadách, protože o vás každý ví, jak jste v těch věcech povolná a lhostejná; přála bych si však, kdyby Mary někdo řekl, že by udělala mnohem lépe, kdyby nebyla tak neústupná; zvláště kdyby se tak nedrala o to, aby byla před maminkou. Nikdo o tom nepochybuje, že má právo mít přednost před maminkou, bylo by však od ní slušnější, kdyby na tom vždycky tak netrvala.*“²³⁷ Uppercrosská rodina zkrátka neupadá do vytržení, které by měla způsobovat přítomnost některého ze členů elliotovského rodu: „*Kdykoli tu předtím pobývala, vždycky ji to ohromovalo a přávala si, aby ostatní členové Elliotovy rodiny měli jako ona tu možnost vidět, jak záležitosti, které v Kellynchském domě byly považovány za hodny všeobecné pozornosti a širokého zájmu veřejnosti, byly tady neznámé nebo bezvýznamné; přes všechny tyto zkušenosti musila si teď přece jen doznat, že má zapotřebí další lekce v umění uvědomit si vlastní bezvýznamnost mimo svůj společenský okruh.*“²³⁸

V Bathu se Elliotovi dozvědí, že zde pobývají lady Dalrymplová s dcerou slečnou Carteretovou, jejich vzdálení příbuzní a příslušníci vyšší šlechty. Veškerá elliotovská pýcha je najednou ta tam: „*Vždycky stojí za to udržet si příbuzenské styky a vyhledávat dobrou společnost; lady Dalrymplová si pronajala na tři měsíce dům na Laurině náměstí a bude žít okázale. Je to velmi žádoucí, aby příbuzenské styky byly obnoveny, bude-li toho možno dosáhnout, aniž by tím utrpěla důstojnost Elliotových.*“²³⁹ Mary, rozená Elliotová, považuje rovněž znovunavázání styků se vznešenými příbuznými za nanejvýš důležité. Jako obvykle

237 AE, s. 58. “*And one day when Anne was walking with only the Musgroves, one of them after talking of rank, people of rank, and jealousy of rank, said, "I have no scruple of observing to you, how nonsensical some persons are about their place, because all the world knows how easy and indifferent you are about it; but I wish anybody could give Mary a hint that it would be a great deal better if she were not so very tenacious, especially if she would not be always putting herself forward to take place of mamma. Nobody doubts her right to have precedence of mamma, but it would be more becoming in her not to be always insisting on it.*” P, chap. VI.

238 AE, s. 53. “*She had never been staying there before, without being struck by it, or without wishing that other Elliots could have her advantage in seeing how unknown, or unconsidered there, were the affairs which at Kellynch Hall were treated as of such general publicity and pervading interest; yet, with all this experience, she believed she must now submit to feel that another lesson, in the art of knowing our own nothingness beyond our own circle, was become necessary for her.*” P, chap. VI.

239 AE, s. 178. “*Family connexions were always worth preserving, good company always worth seeking; Lady Dalrymple had taken a house, for three months, in Laura Place, and would be living in style. It was very desirable that the connexion should be renewed, if it could be done, without any compromise of propriety on the side of the Elliots.*” P, chap. XVI.

nevidí situaci reálně, na rozdíl od svého manžela, Charlese Musgrova: „Mezi námi a Dalrymplovými bylo vždycky velké přátelství. Ještě se u nás a u nich nic nestalo, abychom si to vzájemně hned neoznámili. Víš, jsme docela blízcí příbuzní; a pan Elliot také, s tím je obzvlášť třeba, abys byl seznámen! Panu Elliotovi se sluší prokázat každou pozornost. Uvaž, je to dědic mého otce – budoucí hlava rodu.“ „Nemluv mi o dědicích a hlavách rodu,“ zvolal Charles. „Já nejsem z těch, kdo zanedbávají vládnoucí moc, aby se klaněli vycházejícímu slunci. Kdybych nechtěl jít kvůli tvému otci, pokládal bych za hanebné chodit kvůli jeho dědici. Čímpak je mně pan Elliot?“²⁴⁰

4.6.3 Povolání

Největší pozornost věnuje v tomto díle autorka námořníkům. Vykresluje je až na jeden případ velice pozitivně, což znamená, že téměř všechny postavy o nich smýšlí dobře, a pouze ty, které jsou očividně považovány autorkou za směšné nebo záporné, se o nich vyjadřují s despektem, což je příklad i sira Waltera: „Za prvé se mi nelíbí jako prostředek, jímž se osobám nízkého původu dostane přílišného vyznamenání a jímž dosáhnou počt a hodností, o nichž se jejich otcům a praotcům ani nesnilo; za druhé proto, jaký neblahý účinek má na mužovo mládí a sílu; námořníci stárnou rychleji než všichni ostatní muži.“²⁴¹ Paní Clayová, která se snaží především vyzdvihnout životní styl sira Waltera a tak mu zalichotit, s ním naoko nesouhlasí: „Ale konečně, copak to neplatí o mnoha jiných povoláních a snad o většině? Vojáci v aktivní službě na tom nejsou o nic lépe; a i klidnější zaměstnání vyžadují práci a námahu duševní, ne-li tělesnou, jež málokdy ponechá mužův vzhled jen přirozenému vlivu času. Právnik se lopotí, celý ustaraný; lékař je buzen v kteroukoli hodinu a musí jít do každého počasí; a duchovní –, na okamžik umlkla uvažujíc, co by se hodilo na duchovního, „– a i duchovní, jak víte, je povinen chodit k lidem s nakažlivou nemocí a vystavovat své zdraví i vzhled nebezpečí otráveného ovzduší. Vskutku, jak jsem už dlouho přesvědčena, třebaže každé povolání je nutné a svou povahou čestné, jen tomu, kdo nemusí vykonávat žádné zaměstnání, kdo může vést pravidelný život, kdo je na venkově pánem svého času, jde

240 AE, s. 271 an. “There was always such a great connexion between the Dalrymples and ourselves. Nothing ever happened on either side that was not announced immediately. We are quite near relations, you know; and Mr Elliot too, whom you ought so particularly to be acquainted with! Every attention is due to Mr Elliot. Consider, my father's heir: the future representative of the family.” “Don't talk to me about heirs and representatives,” cried Charles. “I am not one of those who neglect the reigning power to bow to the rising sun. If I would not go for the sake of your father, I should think it scandalous to go for the sake of his heir. What is Mr Elliot to me?” P, chap. XXII.

241 AE, s. 26. “First, as being the means of bringing persons of obscure birth into undue distinction, and raising men to honours which their fathers and grandfathers never dreamt of; and secondly, as it cuts up a man's youth and vigour most horribly; a sailor grows old sooner than any other man.” P, chap. III.

*za svými zájmy, žije na svém statku a netrápí ho snaha dosáhnout víc, jen tomu, říkám, je souzeno to štěstí uchovat si zdravý a pěkný vzhled co nejdéle.*²⁴²

Námořníkem, konkrétně kontradmirálem britského námořnictva, je i nový nájemník Kellynche, admirál Croft. Není již ve službě aktivní, má však za sebou úspěšnou kariéru, během které nabyt slušného majetku, a může si tedy s manželkou dovolit život na panském sídle. Jeho choť je sestrou dvou bratrů Wentworthových, z nichž jeden je duchovní a druhý námořní kapitán.

Kapitán Wentworth dělá jako hlavní hrdina svému povolání čest. Je odvážný, podnikavý a věrný moři i anglickému králi, třebaže náplní jeho práce je válka a bohatství pochází často z kořisti: *„...nejdřív jsem občas zajal nějakou tu ozbrojenou obchodní loď, takže bylo co dělat, a pak jsem měl to štěstí, že příští podzim jsem na zpáteční cestě domů padl zrovna na francouzskou fregatu, kterou jsem chtěl dostat.*²⁴³

Mnohé ženské postavy jsou nadšeny i dalšími námořníky, které potkají. Kapitán Harville, přítel kapitána Wentworthe, již kvůli zranění nemůže vykonávat své povolání, ale to mu nebrání v tom, aby se věnoval kutilství a vylepšování domova: *„Chromá noha mu bránila podnikat velké procházky; avšak jeho praktičnost a vynalézavost skýtaly mu zřejmě stále zaměstnání uvnitř domu. Maloval, natíral, tesařil, klížil; vyráběl dětem hračky, dělal jehly na sítě a různá zlepšení veslových kolíků; a když už měl všechno ostatní uděláno, posadil se v rohu pokoje k velké rybářské síti.*²⁴⁴ S kapitánem Benwickem ho pojí tak pevné přátelství, že o něj po smrti jeho snoubenky starostlivě pečuje. Louisa Musgrovová to vyjadřuje přímo: *„...je přesvědčena, že námořníci mají větší cenu a víc citu než muži jakéhokoli jiného povolání v Anglii, že jen oni vědí, jak žít, a že jen oni si zaslouží úctu a lásku.*²⁴⁵

242 AE, s. 27 an. *“But then, is not it the same with many other professions, perhaps most other? Soldiers, in active service, are not at all better off: and even in the quieter professions, there is a toil and a labour of the mind, if not of the body, which seldom leaves a man's looks to the natural effect of time. The lawyer plods, quite care-worn; the physician is up at all hours, and travelling in all weather; and even the clergyman--" she stopt a moment to consider what might do for the clergyman;--"and even the clergyman, you know is obliged to go into infected rooms, and expose his health and looks to all the injury of a poisonous atmosphere. In fact, as I have long been convinced, though every profession is necessary and honourable in its turn, it is only the lot of those who are not obliged to follow any, who can live in a regular way, in the country, choosing their own hours, following their own pursuits, and living on their own property, without the torment of trying for more; it is only their lot, I say, to hold the blessings of health and a good appearance to the utmost.”* P, chap. III.

243 AE, s. 81. *“...and after taking privateers enough to be very entertaining, I had the good luck in my passage home the next autumn, to fall in with the very French frigate I wanted.”* P, chap. VIII.

244 AE, s. 121. *“His lameness prevented him from taking much exercise; but a mind of usefulness and ingenuity seemed to furnish him with constant employment within. He drew, he varnished, he carpentered, he glued; he made toys for the children; he fashioned new netting-needles and pins with improvements; and if everything else was done, sat down to his large fishing-net at one corner of the room.”* P, chap. XI.

245 AE, s. 121. *“...protesting that she was convinced of sailors having more worth and warmth than any other set of men in England; that they only knew how to live, and they only deserved to be respected and loved.”* P, chap. XI.

Ten jediný námořník, který je vykreslen negativně, je Richard Musgrove, na moři zesnulý syn manželů Musgrovových. Když tito rodiče zjistí, že kapitán Wentworth byl jistou dobu Richardovým nadřízeným, nevýslovně je vzpomínky na syna rozesmutní: „*Skutečným podkladem této žalostné rodinné historie bylo, že Musgrovovi měli to neštěstí a měli velmi nezvedeného, beznadějného syna; a štěstí, že ho ztratili, dřív než dosáhl dvacátého roku; že ho poslali na moře, protože na pevnině byl hloupý a nezkrotný; že celý čas o něho rodina pramálo stála a že si nic jiného nezasluhoval, že o něm bylo zřídka slyšet a že ho sotva postrádali, když před dvěma lety došla do Uppercrossu zpráva o jeho smrti v cizí zemi.*“²⁴⁶

Samozřejmě i v této novele se vyskytují majitelé panských domů, kteří nemají co na práci a ani se o to nesnaží, jako je například Charles Musgrove: „*Takhle se kromě sportu o nic příliš nezajímá; a marní čas bez užitku, jaký přinášejí knihy a jiné věci.*“²⁴⁷ Zato admirál Croft, ze kterého je nyní usedlý nóbl pán, se i novému úkolu věnuje svědomitě a nezanedbává ani péči o kellynchské chudé.

4.6.4 Nepříbuzní členové rodiny, adopce

V knize lze opět nalézt příklad nerodinného soužití. Představuje jej rodina kapitána Harvilla, přítele kapitána Wentworthe, který je již mimo službu a léčí si zranění v lázeňském městě Lyme. Jeho sestra si měla brát kapitána Benwicka, avšak zemřela předešlého léta, když byl na moři: „*Zajímavé na tomto příběhu bylo ještě to, že se přátelství mezi kapitánem Benwickem a Harvillem, možno-li, ještě utužilo touto událostí, která ukončila všechny jejich vyhlídky na příbuzenství, a kapitán Benwick teď s nimi trvale žil.*“²⁴⁸

4.6.5 Situace vdov

Zatímco lady Russelová je vdovou po rytíři a netrpí ani finanční nouzí, ani nedostatkem přátel, jiná vdova v novele je na tom podstatně hůř, ačkoliv se provdala stejně výhodně. Paní Smithová, bývalá spolužačka Anny Elliotové, se kterou v Bathu znovu naváže styky, je nyní, ve třiceti jedna letech, chudá, bezdětná a nemocná. Je vdovou dva roky a vinou revmatismu obtížně chodí. Elliotovi nejsou touto známostí příliš nadšeni, všechny výhody vidí

246 AE, s. 63an. “*The real circumstances of this pathetic piece of family history were, that the Musgroves had had the ill fortune of a very troublesome, hopeless son; and the good fortune to lose him before he reached his twentieth year; that he had been sent to sea because he was stupid and unmanageable on shore; that he had been very little cared for at any time by his family, though quite as much as he deserved; seldom heard of, and scarcely at all regretted, when the intelligence of his death abroad had worked its way to Uppercross, two years before.*” P, chap. VI.

247 AE, s. 55. “*As it was, he did nothing with much zeal, but sport; and his time was otherwise trifled away, without benefit from books or anything else.*” P, chap. VI.

248 AE, s. 119. “*To finish the interest of the story, the friendship between him and the Harvilles seemed, if possible, augmented by the event which closed all their views of alliance, and Captain Benwick was now living with them entirely.*” P, chap. XI.

samozřejmě na straně paní Smithové: „*K vdově paní Smithové bydlicí v domech u Západní brány! – Chudou vdovu, která se sotva užíví, ve věku mezi třiceti a čtyřiceti lety – pouhou paní Smithovou, všední paní Smithovou si ze všech lidí a jmen na světě vyvolí za přítelkyni slečna Anna Elliotová a dá jí přednost před příbuznými vlastní rodiny, kteří patří k vznešené šlechtě Anglie a Irska!*“²⁴⁹ Neštěstí paní Smithové spočívá hlavně v přátelství jejího manžela a pana Williama Elliota, vzdáleného příbuzného sira Waltera, který ho přiměl, aby se zadlužil, a tím uvrhl vdovu Smithovou do těžké situace, ze které jí navíc nebyl ochoten pomoci, neboť dokonce odmítl být vykonavatelem poslední vůle pana Smitha, ačkoliv jím byl ustanoven. Paní Smithová má naději znovu získat pozemky svého manžela v Západní Indii, avšak má svázané ruce: „*Pan Elliot nic dělat nechtěl a ona sama nic dělat nemohla, neboť pro tělesnou slabost nebyla schopna jednat sama a pro nedostatek peněz nemohla zjednat na to někoho jiného. Neměla vlastních příbuzných, kteří by jí pomohli aspoň radou, a nemohla si dovolit zaplatit si pomoc zákona.*“²⁵⁰ Paní Smithové pomohou nakonec manželé Wentworthovi, když za ni Frederick vyjedná vrácení indických pozemků a tím značně navýší její příjmy.

4.6.6 Sňatková politika

Sir Walter by byl rád, aby alespoň jedna z dcer uzavřela vhodný sňatek: „*Uzavření rovnocenného sňatku zůstávalo na Elizabeth; neboť Mary se jen spojila se starousedlou váženou a velmi zámožnou rodinou statkářů, a všechna pocta pocházela tedy od ní, ona sama poctěna nebyla; Elizabeth se jednoho dne provdá, jak se na ni sluší.*“²⁵¹ Velké naděje vkládali otec s dcerou před lety do právoplatného dědice Kellynche, Williama Waltera Elliota, vzdáleného příbuzného. William však tehdy nereflektoval na jejich snahy o sblížení a bohatě se oženil s jinou dívkou: „*Tato velmi trapná historie s panem Elliotem, přestože už uplynulo několik let, dosud vzbuzovala v Elizabeth hněv, neboť se jí líbil jako muž a ještě víc jako otcův dědic a její velká rodinná pýcha viděla jen v něm vhodnou partii pro nejstarší dceru sira Waltera Elliota. Od písmene A až po Zet nebylo baroneta, jehož by byla ve svých citech ochotněji uznala za sobě rovna.*“²⁵²

249 AE, s. 189. “A widow Mrs Smith lodging in Westgate Buildings! A poor widow barely able to live, between thirty and forty; a mere Mrs Smith, an every-day Mrs Smith, of all people and all names in the world, to be the chosen friend of Miss Anne Elliot, and to be preferred by her to her own family connections among the nobility of England and Ireland!” P, chap. XVII.

250 AE, s. 245. “Mr Elliot would do nothing, and she could do nothing herself, equally disabled from personal exertion by her state of bodily weakness, and from employing others by her want of money. She had no natural connexions to assist her even with their counsel, and she could not afford to purchase the assistance of the law.” P, chap. XXI.

251 AE, s. 9. “All equality of alliance must rest with Elizabeth, for Mary had merely connected herself with an old country family of respectability and large fortune, and had therefore given all the honour and received none: Elizabeth would, one day or other, marry suitably” P, chap. I.

252 AE, s. 12. “This very awkward history of Mr Elliot was still, after an interval of several years, felt with anger by Elizabeth, who had liked the man for himself, and still more for being her father's heir, and whose

O vhodném svazku pro prostřední Annu sir Elliot již ani neuvažuje. Při své marnivosti a důležitosti, kterou připisuje zevnějšku, považuje v sedmadvaceti Annu za předčasně zestárlou a nepůvabnou. Anna ve skutečnosti trpí již osm let trvající náklonností ke kapitánu Wentworthovi, se kterým byla tehdy krátce zasnoubená. Lady Russelová a sir Walter svazku nepřáli a viděli největší překážku v rozdílném společenském postavení a původu: „*Když byl sir Walter požádán o svolení, neodmítl je sice výslovně, ani neřekl, že k sňatku nikdy nesmí dojít, vyjádřil však své zamítnutí velikým údivem, chladem, mlčením a rozhodným prohlášením, že své dceři nic nedá. Považoval to spojení za velmi nedůstojné; i lady Russellová to přijala jako velké neštěstí, třebaže s pýchou mnohem mírnější a odpustitelnější.*“²⁵³ Kapitán Wentworth tehdy skutečně neměl žádné jmění ani kariéru, brzy však se domohl obojího, což ovšem nemohl nikdo tušit. V jiných románech dává autorka několik příkladů, kdy se dívka s dobré rodiny neuváženě vdá za sice energického a nadějného mladíka, avšak bez konexí a majetku. Svazky pak často končí chudobou nebo brzkým úmrtím jednoho z partnerů. Zde ale autorka jakoby popírá předešlé opakující se konstrukce a nabízí pravý opak. Anna se nicméně nechá přemluvit lady Russelovou, zasnoubení zruší a oba mladí lidé se rozejdou ve zlém. O tři roky později jí nabídne sňatek velkostatkářský syn Charles Musgrove ze sousedního panství. Odmítne ho a on se ožení s nejmladší slečnou Elliotovou, Mary. A právě na návštěvě u Mary a v prostředí domu Musgrovových se Anna opět začne stýkat s Wentworthem, neboť Uppercross naváže téměř okamžitě hojně styky s Kellynchem a jeho novými nájemníky. Pozadí, na kterém obnoví mladí lidé svou známost, je velmi důležité. Anna zde sice zůstává Elliotovou, ale mnohem více je příbuznou zcela jinak působících Musgrovových, z čehož nevědomky profituje.

Než se děj novely šťastně uzavře sňatkem Anny a Wentworthe, musí Anna čelit zájmu Williama Elliota, právoplatného dědice Kellynche, který po smrti své manželky vyhledá Elliotovy v Bathu s úmyslem spřátelit se a odčinit své chování v minulosti. Elliotovy si nakloní každý, kdo jim dává najevo náležitou úctu, takže pan Elliot brzy získá přístup do rodiny a začne se dvořit Anně: „*Objasnil všechno zdánlivé opomíjení ze své strany. Vzniklo jen a jen z nepochopení. Nikdy neměl v úmyslu se stranit; bál se, že oni se strani jeho, nevěděl však proč; a z jemnocitu mlčel. Narážka, že se vyjádřil neuctivě nebo lehkomyšlně o rodině a stavovském postavení, ho zcela rozhořčila. On, který se vždycky chlubil tím, že je Elliot, on,*

strong family pride could see only in him a proper match for Sir Walter Elliot's eldest daughter. There was not a baronet from A to Z whom her feelings could have so willingly acknowledged as an equal” P, chap. I. 253 AE, s. 34 an. “*Sir Walter, on being applied to, without actually withholding his consent, or saying it should never be, gave it all the negative of great astonishment, great coldness, great silence, and a professed resolution of doing nothing for his daughter. He thought it a very degrading alliance; and Lady Russell, though with more tempered and pardonable pride, received it as a most unfortunate one.*” P, chap. IV.

*jehož citění ve věci příbuzenských vztahů bylo vždycky příliš nesmlouvavé, než aby se přizpůsobilo nefeudálnímu tónu současné doby!*²⁵⁴ Pan Elliot zde představuje falešného hráče, lichotníka a oportunistu. Jeho cílem je získat šlechtický titul. Anna by se sňatkem rovněž stala lady Elliotovou, stejně jako byla její matka, a zdá se, že pouze tato okolnost ji přiměje uvažovat krátce o panu Elliotovi jako nápadníkovi. Nejen náklonnost k Wentworthovi, ale i skutečnosti z Elliotovy minulosti týkající se paní Smithové a jeho prvního manželství však způsobí, že se od pana Elliota zcela odvrátí. Pan Elliot se oženil pouze pro peníze s dcerou obchodníka s dobyt看em. Dal tenkrát přednost rychlému zbohatnutí před rodovým dědictvím a titulem. Nyní se mu vše jeví v lákavějším světle, zejména proto, že si je vědom nebezpečí skryté v úmyslech paní Clayové, která je stále v přítomnosti sira Waltera a nepochybně se chce stát lady Elliotovou. Celá záležitost skončí překvapivě. Oba neúspěšní intrikáni se spojí a žijí pak spolu v Londýně.

Opětovnému vzplanutí citů mezi Annou a Wentworthem nestojí nic příliš v cestě. Ani jeden z nich se tentokrát nehodlá nechat ovlivnit svým okolím a na finanční ani společenské aspekty nemusejí brát zřetel. Anně však přesto záleží na tom, aby její rodina Wentworthe přijala: „...a když se kapitán Wentworth chladně uklonil, pochopila, že otec mu kývnutím přiznal právo známosti, a podařilo se jí ještě zachytit koutkem oka lehkou úklonu samotné Elizabeth. Ta, třebaže opožděná, zdráhavá a nemilostivá, byla přece jen lepší nežli nic, a Annina nálada se zlepšila.“²⁵⁵ Jak už bylo řečeno na začátku kapitoly, Anna, stejně jako Elizabeth Bennetová z *Pýchy a předsudku*, trpí pro svou příbuznost k rodině, které si nemůže vážit. Její rodina ji nepotřebuje, a přesto jí brání odejít a založit rodinu vlastní, drží ji v osamocené vznešenosti. Anna se tak musí opřít o Musgrovy, aby cítila, že patří do komunity, která podporuje její životní rozhodnutí, včetně zasnoubení s Wentworthem: „Anně, již se ve velmi krátkém čase dostalo uspokojení, že lady Russellová se snaží mít ráda kapitána Wentworthe, jak se patří, nekalilo nic její šťastné vyhlídky než vědomí, že ho nemůže obdařit žádným příbuzenstvem, jakého by si rozumný muž mohl cenit. Tady cítila ostře svou vlastní nedostatečnost. Rozdíl v

254 AE, s. 165. “He had explained away all the appearance of neglect on his own side. It had originated in misapprehension entirely. He had never had an idea of throwing himself off; he had feared that he was thrown off, but knew not why, and delicacy had kept him silent. Upon the hint of having spoken disrespectfully or carelessly of the family and the family honours, he was quite indignant. He, who had ever boasted of being an Elliot, and whose feelings, as to connection, were only too strict to suit the unfeudal tone of the present day.” P, chap. XV.

255 AE, s. 219. “...and on Captain Wentworth's making a distant bow, she comprehended that her father had judged so well as to give him that simple acknowledgement of acquaintance, and she was just in time by a side glance to see a slight curtsy from Elizabeth herself. This, though late, and reluctant, and ungracious, was yet better than nothing, and her spirits improved.” P, chap. XX.

jejich jmění nebyl ničím; nevzbudil v ní ani na chvíli lítost; nemít však rodinu, která by ho náležitě přijala a ocenila...“²⁵⁶

4.6.7 Sňatky příbuzných

Kapitán Wentworth na krátkou chvíli upoutá pozornost obou sester Musgrovových. Henrietta ovšem již nápadníka má, je to pan Hayter, nejstarší z jejich bratranců, sídlících v blízkém sousedství. Charles Hayter je pouhým zástupcem faráře, takže může nadále bydlet v otcovském domě, ten samý fakt mu ale z finančních důvodů brání v dosažení sňatku. Navíc se s Henriettou liší i co do postavení: „Pan Hayter měl nějaké své vlastní pozemky, ale ve srovnání s páně Musgrovovými byly nepatrné; a zatímco Musgrovovi patřili v kraji k nejlepší společnosti, mladí Hayterovi by byli, vzhledem k bezvýznamnému způsobu života v ústraní a bez společenského lesku, jaký vedli jejich rodiče, a vzhledem k vlastnímu nedokonalému vychování, nepatřili vůbec k žádné společenské vrstvě, nebýt jejich spojení s Uppercrossem.“²⁵⁷ Možný sňatek je proti srsti pouze Mary, která nahlíží na Hayterovy povýšeně a pouze z tohoto důvodu by viděla Henriettu raději po boku Wentworthe: „Nemohu ho [Charlese Haytera] vůbec pokládat za vhodnou partii pro Henriettu; už kvůli svazkům, které Musgrovovi uzavřeli, nemá Henrietta právo se zahodit. Podle mého mínění žádná mladá žena nemá právo volit tak, aby to bylo nepříjemné a nemilé hlavní části rodiny, a dát nevhodné příbuzenstvo těm, kdo na ně nejsou zvyklí.“²⁵⁸ Její manžel posuzuje věc objektivněji: „Charles má velmi dobré vyhlídky, že během jednoho nebo dvou let dostane úřad od biskupa protekcí Spicerových; a laskavě si pamatuj, že je nejstarší syn; až strýc zemře, zdědí velmi pěkný majetek. Velkostatek ve Winthropu nemá míň než sto hektarů, kromě toho je tu statek u Tauntonu, kde je nejlepší půda v kraji.“²⁵⁹ Henrietta a Charles Hayter se zasnoubí a přestože jsou smířeni s odkladem sňatku, nakonec se mohou vzít brzy, protože

Hayter dostane vlastní úřad v nedaleké farnosti: „A je to velmi dobrá fara, jenom dvacet pět

256 AE, s. 306. “Anne, satisfied at a very early period of Lady Russell's meaning to love Captain Wentworth as she ought, had no other alloy to the happiness of her prospects than what arose from the consciousness of having no relations to bestow on him which a man of sense could value. There she felt her own inferiority very keenly. The disproportion in their fortune was nothing; it did not give her a moment's regret; but to have no family to receive and estimate him properly...” P, chap. XXIV.

257 AE, s. 91. “Mr Hayter had some property of his own, but it was insignificant compared with Mr Musgrove's; and while the Musgroves were in the first class of society in the country, the young Hayters would, from their parents' inferior, retired, and unpolished way of living, and their own defective education, have been hardly in any class at all, but for their connexion with Uppercross.” P, chap. IX.

258 AE, s. 93. “I cannot think him at all a fit match for Henrietta; and considering the alliances which the Musgroves have made, she has no right to throw herself away. I do not think any young woman has a right to make a choice that may be disagreeable and inconvenient to the principal part of her family, and be giving bad connections to those who have not been used to them.” P, chap. IX.

259 AE, s. 94. “Charles has a very fair chance, through the Spicers, of getting something from the Bishop in the course of a year or two; and you will please to remember, that he is the eldest son; whenever my uncle dies, he steps into very pretty property. The estate at Winthrop is not less than two hundred and fifty acres, besides the farm near Taunton, which is some of the best land in the country.” P, chap. IX.

*mil od Uppercrossu a ve velmi hezké krajině – v pěkném dorsetshirském kraji. Vprostřed jedné z nejlepších obor v království, s třemi velkostatkáři kolem, z nichž jeden je ochotnější než druhý a hledí se vzájemně předstihovat; a aspoň na dva z nich může Charles Hayter dostat zvláštní doporučení.*²⁶⁰

4.6.8 Autorita rodičů

Domácnost Elliotových drží ve svých rukou jak sir Walter, tak nejstarší dcera Elizabeth, zastupující matku. Tito dva se ještě občas poradí s lady Russelovou, avšak sama Anna, ač vylíčena jako rozumná a rozvážná bytost, nesmí ani ve svých sedmadvaceti letech mluvit téměř do žádných záležitostí, byť se jí velice dotýkají. Nepodílí se na rozhodnutí ohledně finančního hospodaření, budoucího domova, ani toho, koho bude navštěvovat.²⁶¹

260 AE, s. 264. *“And a very good living it was, only five-and-twenty miles from Uppercross, and in a very fine country: fine part of Dorsetshire. In the centre of some of the best preserves in the kingdom, surrounded by three great proprietors, each more careful and jealous than the other; and to two of the three at least, Charles Hayter might get a special recommendation.”* P, chap. XXII.

261 V tomto bodě Anna velmi připomíná samotnou Jane Austenovou, která jako stará panna bydlící s matkou a sestrou nemohla rozhodovat o místě bydliště ani o okruhu svých známých.

5. Srovnání vybraných demografických jevů v rodině Austenových a v novelách s daty historickodemografického výzkumu pro Anglii přelomu 18. a 19. století

Závěrečná kapitola se pokusí srovnat poznatky zjištěná z předešlých analýz s daty, která pro dané období v Anglii rekonstruovali britští historičtí demografové. Hlavní oporou pro hledání odpovídajících informací byly obsáhlé studie Wrigleyho a Schofielda, doplněné několika dalšími odbornými publikacemi z různých oborů. Pořadí jednotlivých kategorií je i v této kapitole zachováno.

5.1.1 Rodiny

Jak už bylo napsáno ve druhé kapitole, Anglie patřila do tzv. západního modelu starého demografického režimu. Ve zkratce to znamenalo, že zde převažovaly jednoduché nebo rozšířené domácnosti²⁶² a docházelo k výraznému neolokalismu.

V rodině Austenových se většinou vyskytovaly jednoduché rodinné domácnosti. Pokud některý z bratrů ovdověl, zanedlouho se opět oženil. Nakrátko se rodina stala rozšířenou, když Austenovi přijali pod svou střechu osiřelého synovce s neteří. Sestry Cassandra a Jane žily i po smrti otce s matkou, i nadále tedy tvořily jednoduchou rodinnou domácnost, obohacenou ovšem o soužití s nepřibuznou osobou.²⁶³

Ani v novelách nenalezneme žádnou komplexní domácnost a velmi málo rozšířených. Převažují jednoduché domácnosti, popřípadě domácnosti nerodinné. Z celkového počtu 51 domácností je nerodinných domácností 15, z toho čtyři obývají vdovci nebo vdovy, osm tvoří svobodní muži (svobodné ženy žádnou) a dvě korezidující sourozenci. Jeden případ je specifický a těžko zařaditelný. Jedná se o soužití paní a slečny Batesových z románu *Emma*. Domácnost by se mohla zařadit do kategorie vdovy s dětmi, slečna Batesová je ovšem již ve zralém věku a rozhodně nečeká na vdavky, proto bylo příhodnější definovat jejich domácnost jako „jinak příbuzné v nerodinné domácnosti“.

Rodinné domácnosti jasně převažují, náleží k nim 32 domácností. Nejčastějším typem (20 rodin) jsou manželské páry s dětmi, a to jak nedospělými, tak dospělými, ale ještě studujícími v případě mužů nebo čekajícími na sňatek v případě žen. Do této kategorie spadají i zvláštní případy soužití rodiny a nepřibuzného člena. V této situaci jsou Campbellovi a Jane Fairfaxová z *Emmy* a Harvillovi s kapitánem Benwickem z *Anny Elliotové*. Případ Franka

²⁶² Ucelený přehled typů domácností podle Petera Lasletta je uveden v Příloze 3.

²⁶³ Marthou Lloydovou, která si ovšem později vzala jednoho z bratrů.

Churchilla (*Emma* dále jen *E*²⁶⁴), který je sice synem pana Westona, ale žije u strýce s tetou, je klasifikován jako domácnost manželského páru s dětmi, neboť Frank je Churchillovými adoptován. Ve čtyřech domácnostech žijí bezdětní manželé, zbylých osm případů tvoří vdovci nebo vdovy s dětmi.

Rozšířené domácnosti nalezneme pouze ve čtyřech, resp. pěti případech. Všechny jsou těžko určitelné. V *Mansfieldském panství* se jedná o hlavní rodinu Bertramových, se kterými ale trvale žije neteř sira Williama Fanny Priceová (typ IV.b). Druhou rozšířenou domácností v tomto románě je soužití manželů Grantových s nevlastní sestrou paní domu, Mary Crawfordovou (typ IV.c). Také domov osiřelých slečen Steelových (*RC*) je nejasný, podle všeho žijí u svého strýce (typ IV.b). V *Anně Elliotové* je netradiční domácnost pana Sheperda, advokáta Elliotových, ke kterému se vrátí dcera s dětmi po nevydařeném manželství (zřejmě typ IV.b). Poslední případ rozšířené domácnosti sice vznikne až v závěru novely *Emma*, je však zajímavý v tom, že se domácnost vdovce s dcerou změní po svatbě na ascendentně rozšířenou domácnost manželského páru a ovdovělého rodiče poté, co se k Emmě nastěhuje pan Knightley (typ IV.a).

Ačkoliv v jednom z dopisů napsala Jane Austenová, že „*tři čtyři rodiny, to je to pravé*“, v jejích novelách se jich vyskytuje mnohem větší počet, který se však různí. Dalo by se říct, že nejlépe jejímu deklarovanému záměru odpovídá *Northangerské opatství*, kde mezi sebou interagují skutečně pouze čtyři rodiny. Nejvíce jich je pak v *Emmě* (12) a *Anně Elliotové* (11). Není ovšem pravidlem, že čím častěji hrdinky cestují, tím více rodin se v novele vyskytuje. *Emma* se odehrává na jednom místě, ale styky Emmy s početnou komunitou jsou hojné. Catherine Morlandová v *Northangerském opatství* je téměř stále na cestách, ale potkává pouze dvě rodiny.

I přes nezanedbatelný výskyt rodin s více jak třemi dětmi je průměrný počet členů v austenovských rodinách čtyři, pokud počítáme pouze rodinné domácnosti. V případě, že do průměru zahrneme i nerodinné domácnosti, dojdeme k číslu 3,2 členů na jednu domácnost. Jedním z důvodů je, pro Anglii obzvlášť platící, téměř výlučný neolokalismus. Všichni mladí manželé se ihned po svatbě odstěhují od rodičů, nezřídka do jiného hrabství. Výjimku tvoří opět *Emma* svou specifičností, ale ani tam to neplatí absolutně.

264 Názvy novel v závorkách jsou uvedeny ve zkratkách, seznam zkratek je součástí Přílohy 1.

5.1.2 Třída

Společenská vrstva, kterou ve svých novelách využívá Austenová nejčastěji, je třída *gentry*, která stála nejasně ohraničena někde mezi aristokracií a měšťanstvem. Jak bylo výše uvedeno, patřili k ní kromě pozemkových vlastníků, *landed gentry* či *country gentry*, také duchovní, právníci²⁶⁵, vojáci a námořníci. V případě *landed gentry* šlo o osoby, které vlastní půdu, na níž nemusejí sami pracovat a mohou ji pronajímat farmářům.

K této vrstvě tedy náleželi i sami Austenovi a to nejen díky faktu, že pan Austen byl farář, ale zejména pro úzké příbuzenské vazby s majiteli panství Knightovými.

Drtivá většina rodin v románech, celkem 36, náleží k *gentry*. Některé rodiny užívají šlechtického titulu, což dle dobového diktátu bylo možné i ve vrstvě *gentry*, avšak pouze do výše baroneta nebo rytíře.²⁶⁶ Dle narativního vzorce je téměř vždy přítomna rodina z řad aristokracie (*peer*). Zdá se však, že jejím úkolem je svou povýšeností vytvářet protipól níže postavené rodině hlavní hrdinky a klást překážky jejím záměrům. Jediným případem vstřícného postoje autorky je pan Darcy (*PP*), který do této kategorie spadá majetkem a příbuzenstvím z matčiny strany, avšak jeho povahové založení a kladný vztah k venkovskému sídlu v Pemberly mluví spíše pro jeho příslušnost k movité *landed gentry* whigovského typu, podobně jako v případě pana Knightleyho (*E*). Směrem dolů, tedy k vrstvě měšťanstva či venkovských statkářů, se Austenová obrací ještě méně, alespoň co se týče důležitějších postav. Celkem se těchto rodin objevuje šest. V *Emmě* se čtenář seznámí s pro děj důležitou rodinou statkářů Martinových, ale jinak je tato vrstva zastoupena jen epizodickými postavami, nezbytnými samozřejmě pro venkovský i městský život. Jediný případ skutečně chudé a politováníhodné rodiny tvoří Priceovi (*MP*). Tato výjimka je dána zřejmě dvěma důvody. Za prvé bylo nutné pro vývoj hrdinky srovnat odlišnost Mansfieldského zámku a hlučné domácnosti Priceových. Za druhé hlavní téma novely je do jisté míry podmíněno kontrastem mezi prostředím, ze kterého Fanny přichází, a tím, ve kterém dospívá.

Převaha společenského okruhu *gentry* odpovídá úmyslům autorky zobrazovat důvěrně známé prostředí, neodráží tedy v žádném případě reálné sociální rozvrstvení anglické populace, kde bylo nejvíce zastoupeno venkovské a městské obyvatelstvo nižších vrstev.²⁶⁷ Svou neostrou ohraničeností a širokým majetkovým rozptylem však tato vrstva zároveň umožňuje vykreslit rozmanité prostředí a rozehrát dramatické zápletky, aniž by musela Austenová do děje

²⁶⁵ Tato povolání spadala pod označení *professional classes*. Cannadine David, *The Decline and Fall of the British Aristocracy*, US: Vintage Books, 1999, s. 183.

²⁶⁶ Cannadine, 1999, s. 181.

²⁶⁷ Livi-Bacci, Masimo, *Populace v evropské historii*, Praha: Lidové noviny, 2003, s. 113.

zahrnout sociální skupiny na obou krajích společenského spektra, které neměla možnost podrobně poznat.

5.1.3 Povolání

Muži z rodiny Jane Austenové volili všechna možná povolání ze škály odpovídající době a společenskému postavení. Totožná zaměstnání najdeme i v jejích novelách, kde defilují zástupy duchovních, vojáků, námořníků a budoucích či stávajících majitelů panství.

Ve svých dílech Austenová líčí mužská povolání na základě rozdílu v tom, jak muži z vrstvy gentry k této potřebě přistupují. Mladší bratři přijímají starý systém primogenitury a stávají se téměř pravidelně duchovními či vojáky, ať už na moři či na souši. Avšak jak v případě těchto hrdinů, tak v případě prvorozených budoucích či stávajících držitelů rodových majetků, si Austenová všímá toho, jaký postoj k pojmu „povolání“ zaujímají. Zda v obou případech projevují sociální odpovědnost či je pro ně představa duchovní anebo vojenské kariéry, v druhém případě představa zděděného majetku, pouze prostředkem k zahálčivému, neplodnému životu a formálnímu plnění povinností. Opět platí, že hlavní postavy jsou, zcela v souladu se svými povahovými rysy, nakloněni prvnímu z možných přístupů. Charaktery, které jsou pro potřeby zápletky vykresleny jako svůdcové, licoměrníci, pokrytci či povaleči, vykazují stejné sklony i při výkonu svého povolání, včetně těch, kteří žádné povolání nemají. Posledně jmenovaní jsou téměř vždy majiteli zmíněných vlastností, s jednou výjimkou, která porušuje navyklá narativní klišé, a tou je Edward Ferrars, který je naopak nešťastný, protože si z titulu nejstaršího syna nesmí žádné povolání zvolit (RC). Hlavní hrdinka si každopádně nikdy nevezme muže, který nezná nebo ignoruje své správné místo ve světě, byť jím může být nakrátko okouzlena. Je to tedy tento aspekt, za kterým lze tušit postoj samotné Jane Austenové k mužské pracovní morálce, nikoli za pomyslnou preferencí některého z povolání. Přístupy postav k určitému zaměstnání jsou tedy rozmanité jako jejich charaktery. Z devíti případů vojáků v novelách jsou tři vyliční negativně, dva neutrálně a čtyři pozitivně. Majitelů panství je celkem 19, jejich rozložení na ose odpovědnosti za držené území je naprosto rovnoměrné. Co se týče často skloňovaných námořníků, ani zde nelze říci, že by se autorka z osobních důvodů bránila jejich negativnímu vykreslení. Prostor jim dopřává ve dvou románech a pouze v jednom, nejpozději napsaném, nechává své hrdinky nekriticky zbožňovat toto povolání (AE). Pro představu lze uvést počty mužů, kteří byli vyňati ze sčítání obyvatelstva Anglie z důvodu výkonu povolání v armádě, u námořnictva a u obchodního loďstva. Při sčítání v roce 1801 to bylo 245 181 mužů, v roce 1811 pak 269 954.²⁶⁸ Množství

²⁶⁸ Wrigley, Schofield, *The Population History of England 1541-1871. A reconstruction.*, Cambridge University Press, 1993, s. 592.

těchto mužů bylo odlišné v dobách války a v dobách míru. Uvedená čísla jsou v porovnání s následujícími desetiletími takřka dvojnásobná.

Rozmanitost lze nalézt i u postav duchovních. Najdeme jich v novelách jedenáct, a opět oscilují od kladných hlavních hrdinů, kteří, ať už se pro dráhu duchovního rozhodnou z vlastního přesvědčení anebo jsou k ní z rodinných důvodů odsouzeni, jsou osobnosti se sociální odpovědností a pevným charakterem, až po groteskní a směšné vedlejší postavy, jako je například skvostně vykreslený pan Collins (*PP*).²⁶⁹ Všudypřítomnost pastorů souvisí podle Milese s obecným venkovským konzervatismem a náboženským obrozením, které nastalo po revolučních devadesátých letech 18. století a bylo příznačné pro velkou část anglického venkova.²⁷⁰

Jiných povolání rodící se střední vrstvy, tedy gentry, najdeme v románech u hlavních a vedlejších postav poskrovnu. Je zajímavé, že jsou většinou vykonávána v Londýně. Starší bratr pana Knightleyho, John, pracuje ve městě jako právník (*E*). Bratr paní Bennetové je tamtéž obchodníkem, což vrhá na celou rodinu špatné světlo z pohledu urozenější (nebo spíše bohatší) rodiny Bingleyových a pana Darcyho. Tím spíš, že sestra paní Bennetové má za muže Merytonského, tedy venkovského, advokáta. Nepatřičné rodinné vazby, v nichž figurují naprosto nevyhovující povolání, v tomto případě zcela zastíňují charakterové kvality obou nejstarších sester Bennetových (*PP*). Pan Weston a Coleovi (*E*) jsou venkovští obchodníci, které vezme Emma na milost v prvním případě proto, že pan Weston s obchodem již skončil a stal se majitelem panství, které si zakoupil, v druhém případě z nutnosti a po poznání, že rodinu Coleových do společenské komunity Highbury přijímají i lidé z Emmina nejbližšího okruhu. Malé zastoupení advokátů, lékařů a podobných profesí je v souladu s reálným rozložením zaměstnání obyvatelstva, pokud se podíváme na data ze sčítání lidu v roce 1831. Největší procentuální zastoupení ve farnostech mimo Londýn reprezentují pracovníci v zemědělství, maloobchodě a řemeslné výrobě (28, resp. 23 procent). Naproti tomu odborné profese zahrnují pouze čtyři procenta.²⁷¹

Zbývá se ještě zmínit o ženských povoláních. Austenová jim nevěnuje mnoho pozornosti, snad jen v *Emmě*, kde figuruje soukromý penzionát, mající ředitelku a několik učitelek. Nelehký osud guvernantelek nastiňuje v postavě Jane Fairfaxové, která jako sirotek vyrůstá v rodině přítele svého zesnulého otce. Román *Emma* ji zachycuje v momentě, kdy se chystá nastoupit místo guvernanky, což je pro ostatní postavy katastrofa, jíž se všichni snaží zabránit. Naštěstí je Jane Fairfaxová „zachráněna“ sňatkem. Malé zastoupení výdělečných žen

269 Kladně je vylíčeno pět, neutrálně čtyři a negativně dva z jedenácti duchovních.

270 Miles, Robert, *Jane Austenová*, Brno, CKD: 2009, s. 150.

271 Wrigley, Schofield, 1993, s. 47.

ze střední vrstvy lze zdůvodnit odkazem k žánru a k podmínce šťastných konců, kdy se všechny dívky nakonec vdají a jsou tohoto osudu ušetřeny. Uvedený závěr je zajímavý tím spíše, že samotná Austenová i její sestra zůstaly neprovdány a nepochybně samy zvažovaly možnosti uplatnění a výdělků.

5.1.4 Dědictví

Západní model tradiční rodiny starého demografického režimu počítal s primogeniturou, tedy s dědickým nárokem prvorozeného syna a nedělitelností dědictví.²⁷²

V novelách je to často právě dědické ustanovení, které určuje hlavní zápletku. Ve dvou případech jsou postiženy hlavní hrdinky jakožto dcery, které nesmějí zdědit majetek svého otce a mohou přijít (nebo přicházejí) o střechu nad hlavou ve prospěch mužského dědice (*RC*, *PP*). Tento fakt poté výrazně ovlivňuje potřebu výhodného sňatku. Kromě toho nabízí Austenová vícero přístupů postav dědiců rodinného majetku k jejich údělu i odpovědnosti. Postoj v extrémních případech osciluje mezi lhostejností na straně jedné a přepjatou rodovou pýchou na straně druhé. Možnosti uplatnění mladších synů byly již probrány v části o povoláních. V románech jsou se svým osudem převážně smířeni, zvláště jedná-li se o bohaté rodiny, kde si ani mladší synové nemusejí nic odpírat. Jedinou nevýhodu tak všichni „nedědicové“ vidí ve větší nesvobodě zvolit si partnerku podle svého uvážení. Zbývá ještě uvést příklad, kdy majetek zdědí adoptovaný syn. Zde lze nalézt paralelu s rodinou Austenových. Druhorozený Edward Austen zdědil panství bezdětných manželů Knightových, stejně jako Frank Churchill zdědí majetek bezdětných manželů Churchillových (*E*).²⁷³

5.1.5 Nepříbuzní členové rodiny, adopce

Demografická data ohledně osob, které nejsou v příbuzenském vztahu k rodině, v níž žijí, nejsou příliš k dispozici. V anglickém prostředí se nevyskytoval fenomén podruhů jako třeba v českých zemích, proto by každý člen domácnosti jiného jména musel nutně ukazovat k té formě soužití, jehož příkladem jsou dámy Austenovy a Martha Lloydová, což může vést k domněnce, že taková situace nebyla neobvyklá. Rovněž s příkladem adopce vzdálenějšího příbuzného se lze setkat přímo u jednoho z Janiných bratrů. Když se tedy uváží reálný základ těchto jevů, je pochopitelné, že se vyskytují ve všech analyzovaných novelách, s výjimkou *Pýchy a předsudku*. Bertramovi si k sobě nastěhují malou Fanny Priceovou (*MP*), Campbellovi Jane Fairfaxovou a Churchillovi zase Franka, roz. Westona (*E*). Kapitán Harville žije s Benwickovými (*AE*) a plukovník Brandon pečuje o dceru své první lásky (*RC*). Přijetí

272 O'Donovan, Katherine, *Family Law Matters*, 1. vydání, London: Pluto Press, 1993, s. 43.

273 Pan Knight byl bratrancem pana Austena. Pan Churchill byl strýcem Franka Churchilla.

malého dítěte, ať už příbuzného nebo nikoli, na vychování a případnou pozdější adopci, se děje výhradně se záměrem poskytnout mu lepší podmínky k rozvoji a nadějnější vyhlídky do budoucna. Austenová však pracuje hlavně s tím, do jaké míry dlouhodobé působení od útlého věku překoná zděděné a doposud vštěpované postoje, a dítě se stává spíše představitelem hodnot nové rodiny namísto své původní.

5.1.6 Nemanželské děti

Co se týče fenoménu nemanželských dětí, jejich existence se v Anglii v letech 1600 až 1800 pohybovala kolem dvou až čtyř procent, což není zanedbatelný počet.²⁷⁴ Austenová se nevyhýbá ani tomuto jevu. Kromě epizodních zmínek se postavení nemanželského dítěte věnuje podrobněji u postavy Harriet Smithové (*E*). Potencionální ženiši se netají odmítavým postojem k takové nevěstě především kvůli jejímu nesolidnímu původu, který však vůbec nevádí titulní hrdince v tom, aby Harriet neučinila důvěrnou přítelkyní, ačkoliv Emma sama je jednak vysoce postavená a za druhé citlivě vnímá společenskou hierarchii a otázku rodinného zázemí každého jednotlivce. Zdá se, že Harriet zde působí spíše jako prostředek, skrze který Emma dozrává, než že by Austenová chtěla kritizovat předsudky vůči nemanželským dětem.

5.1.7 Natalita, dětská úmrtnost, mortalita

Způsob, jakým nakládá Austenová s tímto demografickým jevem, je nejzásadnější pro vymezení žánru a autorského záměru. Nejprve je potřeba se seznámit s některými statistickými daty, platnými pro uvedené období. V 18. století se populace Anglie nadále prudce rozrůstala, ze 4,9 mil. v roce 1700 se zvětšila na 8,6 mil. obyvatel v roce 1800.²⁷⁵ Jedním z důvodů byla i vyšší plodnost. Teoretický počet dětí u žen provdaných ve dvaceti letech byl necelých 7,4 dětí a u žen provdaných ve dvaceti pěti letech 5,3 dětí na jednu ženu.²⁷⁶ Pro srovnání natality a mortality uveďme, že v roce 1800 se v Anglii narodilo 315 010 dětí a zemřelo 229 891 obyvatel.²⁷⁷ V dalších desetiletích narozených přibývalo, zatímco mortalita se držela zhruba na stejných hodnotách. Austenovi sami jsou příkladem rodiny, kde se dožilo dospělosti všech osm dětí, které pak zakládali vlastní domácnosti opět s velkým počtem odolných potomků. Konkrétně se v první a druhé generaci narodilo 42 dětí, přičemž průměrný meziporodní interval činil v nejbližší rodině 1,8 roků.

Rodiny figurující v novelách mají také většinou více dětí, a to i ty, kde přesný počet není uveden. Hovoří se zkrátka o „dětech“, což předpokládá minimálně dvě. Celkem se v novelách

²⁷⁴ Livi-Bacci, 2003, s. 133.

²⁷⁵ Livi-Bacci, 2003, s. 14.

²⁷⁶ Livi-Bacci, 2003, s. 135.

²⁷⁷ Wrigley, Schofield, 1993, s. 500.

objevuje 38 dětí do 18-ti let a průměrný meziporodní interval je 2,4 roku.²⁷⁸ Vyskytují se ale i bezdětné páry. Velmi málo dětí se během vyprávění narodí. V polovině analyzovaných románů se nedočkáme ani jednoho. Nejpravděpodobnější vysvětlení tkví ve volbě zápletek, které se točí kolem vdavek a nikoli prvních let manželství. Toto odůvodnění lze použít i pro téma dětské úmrtnosti, kterému se Austenová prakticky vyhýbá. Je zmíněno pouze jednou a velmi stručně (MP), ačkoliv v její rodině víme o čtyřech případech a demografická data jsou v tomto bodě velice skličující. Největší dětská úmrtnost postihovala kojence do 1 roku života (165 promile) a děti do pěti let (104 promile).²⁷⁹ Pokud by Austenová pouze popisovala prostou realitu své doby, nutně by musela do vyprávění zahrnout dětskou úmrtnost častěji. Jak už bylo naznačeno, svou roli zde zřejmě sehrál autorský záměr. Jemná ironie, komické charaktery, milostné zápletky i lpění na šťastných koncích, to vše ji patrně vedlo k programovému potlačení určitých aspektů její nelehké doby. Ostatně se k tomu prostřednictvím svého díla vyjadřuje sama: „*Nechť se jiní rozepisují o vině a neštěstí. Já opouštím taková nepříjemná témata co nejrychleji, netrpělivě snovám každému, kdo se příliš neprohřešil, spokojený osud, a ostatních se koukám zbavit.*“²⁸⁰ Ani úmrtí dospělých osob autorka do svých vyprávění nezahrnuje, pokud to není nezbytně nutné pro posun v ději, což je případ pouze paní Churchillové v závěru *Emmy*.

5.1.8 Situace vdov

Vdovy, tedy ženy, kterým zemřel manžel a už se znovu nevdaly, byly částečně pod ochranou zákonů. Mohl jim být odevzdán tzv. vdovský podíl, nejčastěji jedna třetina manželova majetku, pokud zde nebyl jiný dědic mužského pohlaví, např. z prvního manželství.²⁸¹ Bohaté vdovy mohly nadále vlastnit majetek a disponovat s ním, ty bez prostředků se ale musely spoléhat na ochranu a pomoc rodiny. Jejich situace na sňatkovém trhu nebyla nejlepší, zvláště pokud měly z prvního manželství děti. Vdovci uzavírali další sňatek častěji než vdovy. V těchto konturách se pohybují jak ovdovělá paní Austenová, tak vdovy z austenovských novel. První jmenovaná byla zcela odkázána na pomoc rodiny, ať už peněžní nebo věcnou, včetně poskytnutí obydlí. Vdovy v románech tvoří opět rozmanitou mozaiku postav. Ty zámožné buď mohou anebo nemusí rozhodovat skrze peníze o záležitostech celé rodiny, tedy zvláště o

278 Údaj je značně ovlivněn dvanáctiletým věkovým rozdílem mezi sourozenci Darcyovými, bez tohoto čísla by se interval zkrátil na 2,1 roku.

279 Údaje pro Anglii z let 1750-1799. Wrigley A.E., Schofield, R. S., English population history from family reconstruction, in: *Population studies*, XXXVII, 1983, s. 177.

280 MP, s. 475. „*Let other pens dwell on guilt and misery. I quit such odious subjects as soon as I can, impatient to restore everybody, not greatly in fault themselves, to tolerable comfort, and to have done with all the rest.*“ MP, chap. XLVIII.

281 Hill, Bridget, *Widows*, in: *Women, Work & Social Politics in Eighteenth-Century England*, London: Taylor & Francis e-Library, 2005, s. 242.

vhodných snatcích. Pokud rozhodují, objevují se jako “překážky na straně ženicha”. Je to například lady de Bourgh (*PP*), paní Ferrasová (*RC*), ale i lady Russelová (*AE*). K těm druhým patří třeba paní Jenningsová (*RC*). Chudé vdovy se mohou spolehnout na pomoc širší rodiny (nebo komunity), což se týká třeba paní Dashwoodové (*RC*), paní Batesové (*E*) či paní Norrisové (*MP*), anebo také mohou zůstat zcela bez přátel jako paní Smithová (*AE*). Každopádně se vyskytují v hojné míře, vdovci ostatně ale také. Rovnováze odpovídají i demografická data. Počet zemřelých mužů a žen v letech 1790 až 1810 se příliš neliší, poměr pohlaví činí 99,9 procent pro první desetiletí a 101,3 procent pro druhé desetiletí.²⁸²

5.1.9 Sňatková politika

V Anglii se během dvacetiletí 1790-1810 pohyboval počet sňatků kolem 70 000 ročně.²⁸³ Sňatkový věk byl u západního typu rodiny vyšší než u východního typu, což souviselo především s neolokalismem a potřebou finanční zajištěnosti. Během let 1795 až 1815 se sňatkový věk u žen pohyboval mezi 23,6 a 24 lety a u mužů byl 25,6 let s mírně klesající tendencí.²⁸⁴ Tato čísla se do jisté míry liší od údajů zjištěných z románů, i od těch, které platily pro Austenovy. Z osmi dětí manželů Austenových vstoupilo do manželství pět synů, čtyři z nich dvakrát. Synové se poprvé ženili průměrně ve 28,3 letech a průměrný věk jejich manželek při prvním vstupu do manželství byl totožný. Tuto anomálii lze vysvětlit vysokým věkem nevěsty Marthy Lloydové, druhé ženy admirála Francise Austena, jež měla při svatbě 63 let. Při vynechání této zvláštnosti se dostaneme k poměrně obvyklejšímu číslu 22,5 let. Pro mužské postavy v novelách nelze sňatkový věk určit s toutéž přesností, neboť autorka neposkytuje ve všech případech přesný údaj o věku. Přímo v ději proběhne 21 sňatků, zmíněno je patnáct, které se uskutečnily buď v nedaleké minulosti, případně o generaci dříve. Z tohoto počtu lze odvodit věk ženichů ve dvanácti případech, dojdeme pak k průměrnému číslu 27,9 let. U dívek je autorka pečlivější a čtenář zná jejich sňatkový věk bez výjimky. Dívky se vdávají průměrně ve 21,3 letech. Pokud je to možné určit, věkový rozdíl snoubenců činí maximálně osm let, pouze ve dvou případech je rozdíl šestnáct a osmnáct let (*RC*, *E*).²⁸⁵ Nižší věk nevěst v novelách a v rodině Austenů oproti anglickému průměru je dán opět společenskou vrstvou gentry, ve které se autorka pohybovala, a jejímž příslušníkům dovozovala lepší finanční situace neohlížet se příliš na věk dívky. Neplatilo to ovšem absolutně. V románech se vyskytuje více mladých mužů, kteří musejí se sňatkem počkat do

²⁸² Čísla se vztahují ke 100 procentům mužů. Wrigley, Schofield, 1993, s. 225.

²⁸³ Wrigley, Schofield, 1993, s. 500an.

²⁸⁴ Livi-Bacci, s. 129. Wrigley, Schofield, 1993, s. 255.

²⁸⁵ Výjimku tvoří ještě Westonovi (*E*), mezi kterými je rozdíl deset let, jsou však v okamžiku svatby již oba středního věku. Cílem výpočtu bylo upozornit na to, že ani v románech nebylo příliš obvyklé, aby sotva zletilá nevěsta vstupovala do manželství s třicátníkem.

doby, až budou mít dostatečný vlastní příjem, pokud se ho vůbec kdy dočkají, což vede mimo jiné i k vyššímu věku snoubenky v době svatby.

Sňatky jsou nepochybně hlavním předmětem zájmu mnoha austenovských postav a také nejvíce zastoupeným demografickým jevem v novelách. Vyprávění příběhů se točí kolem uzavírání manželství a touhy „*náležitě se vdát, která je tak silná, že se ani nedá snést.*“²⁸⁶ Sňatková politika se v Anglii tohoto období řídila aristokratickým vzorcem, který se opíral o systém primogenitury a upřednostňoval sňatky dohodnuté nebo alespoň schválené rodinou. Na druhé straně přistupuje Austenová k manželství novátorským způsobem, v němž podporuje buržoazní „kamarádské manželství“, jak je pojmenoval anglický historik Lawrence Stone.²⁸⁷ Tímto pojmem Stone vymezuje tyto svazky proti pragmatičnosti aristokratického i plebejského manželství důrazem na romantickou lásku, což znamenalo především dobrovolnost a skutečně svobodné rozhodnutí ke sňatku na základě spřízněnosti ducha. Stone ke svým závěrům dochází na základě četby románů, což nedokazuje, že se manželství skutečně změnila, přinejmenším to ale dokládá, že se změnil postoj k nim, a to vnímá i čtenář austenovských novel. Hlavní hrdinky se nakonec vdají správně, což znamená z lásky, po zralé úvaze a adekvátně ke své povaze i postavení. Nebezpečí a nešvary, které hrozily oběma pohlavím při vstupu na sňatkový trh přelomu 18. a 19. století, popisuje Austenová v příbězích vedlejších postav.

Téměř ve všech románech se problematizují svazky, vnímané jejich odpůrci jako společensky nerovné. Počet dívek, které si majetkově výrazně polepší, není přesný, protože mnohé sňatky jsou jen zmíněny bez důrazu na finanční situaci obou rodin, nicméně z dostupných informací lze tento jev doložit u dvanácti z třiceti šesti sňatků. Často se v novelách setkáme zejména se spojením segmentu gentry s upadajícím majetkem a segmentu, který kapitálem naopak disponuje.²⁸⁸ Tyto rozdíly se utvářejí v rámci jedné společenské vrstvy a jsou z vnějšího pohledu vlastně nepatrné. V mikrosvětě, ve kterém se postavy pohybují, jsou ale tyto rozdíly zásadní a zápletkotvorné. City dívek a mladých mužů jsou sice důležité, avšak především se zkoumá rodina a majetek, které za konkrétním člověkem stojí. Výraznější rozdíly v prostředí a majetku lze nalézt v *Mansfieldském panství* v rodině Priceových, kteří žijí na dohled doků v Portsmouthu. Fannyina matka se vdala sice z lásky, ale neadekvátně a bez rozumné úvahy. Důsledkem je chudoba a jakýsi předobraz dělnického života, kterého je Fanny sama ušetřena. Původ majetku jiných rodin je různého původu. Od zděděných pozemků, přes obchod,

286 Miles, 2009, s. 159.

287 Lawrence Stone, *Family, Sex and Marriage: The Family and Marriage in England, 1500-1800*, Harmondsworth: Penguin, 1985, s. 256.

288 Miles, 2009, s. 161.

darovaná obročí, až po kontroverzní vlastnictví plantáží s otroky či v té době schvalovaných příjmů z válečných kořistí. Austenová ale nepopisuje promíchávání tříd, které jsou si vlastně blízké, z důvodu sociálního důrazu. Činí tak proto, aby vynikl její postoj k manželství coby duševně rovnocenného spojení v souladu s historickým trendem výše zmíněného „zburžoaznění“. Hrdinky zde již nepůsobí jako předměty rodové směny nebo zboží na sňatkovém trhu. Pojetí Austenové z nich činí spíše duchovně rovnocenné bytosti, samozřejmě nikoli v absolutním smyslu chápání dnešní doby. Požadavek tohoto splynutí, ač vlastně propagován, je autorkou často ironizován v popisu „povinně zamilovaného ženicha“, jehož city jsou pouze pomyslné.

Zbývá ještě věnovat pár slov definitivnímu celibátu, tedy sumě lidí, kteří nikdy nevstoupí do manželství. Jistý počet takových osob existoval vždy. V Anglii v období mezi lety 1796 až 1816 čítala tato skupina ve věkové kategorii 40-44 let okolo 64 osob na 1000 obyvatel.²⁸⁹ K neprovdaným patřily i Cassandra a Jane Austenovy, které žily se svou ovdovělou matkou. Částečně k nim lze zařadit i Marthu Lloydovou, jež s nimi sdílela domácnost, její situace se ale změnila v 63 letech, kdy si vzala Francise Austena. Nízkému počtu odpovídají i romány, kde mnoho starých panen a mládenců nenajdeme, s výjimkou slečny Batesové (*E*). Některé postavy mají k tomuto stavu nakročeno. Movití pánové, kteří jdou do let, se s narážkami okolí vyrovnávají podstatně lépe, než i o několik let mladší ženy.

5.1.10 Sňatky příbuzných

V rodině Austenových se vyskytly dva případy svazku bratrance a sestřenice. Paralelu v novelách nalezneme ve dvou manželstvích.²⁹⁰ O dvou dalších sňatcích se uvažuje, ale neuskuteční se (*PP*). Podle *Table of Kindred and Affinity* anglikánské církve nejsou sňatky mezi bratrance a sestřenicemi zakázány, na rozdíl od ostatních blízkých příbuzenských vazeb.²⁹¹ V novelách se rodiny těchto snoubenců nad svazky nepozastávají, pouze v *Mansfieldském panství* projeví sir Thomas jakousi obavu, když do rodiny přijímá Fanny Priceovou, zdá se ale, že se spíše obává o společensky nerovný sňatek.

²⁸⁹ Wrigley, Schofield, 1993, s. 260.

²⁹⁰ Oba ženiši jsou duchovní (*MP*, *AE*).

²⁹¹ <https://www.churchofengland.org/prayer-and-worship/worship-texts-and-resources/book-common-prayer/table-kindred-and-affinity>. Cit. dne 4.2.2020. Tabulka vychází z *Book of Prayer* z roku 1662. Zákaz platí například pro předky a potomky v přímé linii, pro neteře a strýce, synovce a tety, ale i pro švagry a švagrové.

5.1.11 Autorita rodičů

Autorita otce (případně matky) se často projevuje v zápletkách jako motiv odporu proti vytouženému sňatku. Zvláště výrazně s ním Austenová pracuje v raných románech, v *Northangerském opatství* a *Rozumu a citu*. V prvním jmenovaném je to postava generála Tilneyho, který intrikuje nejprve pro a později proti sňatku ústřední dvojice. Ve druhém románu je to paní Ferrarsová, tvrdě zasahující do soukromých záležitostí svých dětí. Dobovému klišé se záměrně nevyhýbá ve vyprávění plukovníka Brandona o nešťastné Elize (RC). *Mansfieldské panství* skýtá sice postavě autoritativního otce, sira Thomase, velký prostor, není to ale postava plochá a tím komická, sir Thomas je nakloněn rozumovým argumentům a nakonec sňatek hlavní hrdinky schvaluje. Na rozdíl od *Pýchy a předsudku*, kde reprezentuje odpůrce sňatku lady Catherine de Bourgh, jejíž názory se nezmění.

Postavy tyranských rodičů jsou do jisté míry součástí narativních klišé té doby a byly užívány zvláště v gotických románech, které, jak je známo, Austenová zesměšňuje a snaží se podobným zápletkám vyhnout coby nevěrohodným.²⁹² Ve svých románech tedy otcovskou tyranii paroduje nebo převádí na matku, případně zcela vynechává. Například v *Emmě* je největší překážkou adekvátních sňatků sama hlavní hrdinka a otcova autorita zde vůbec nefunguje. Lhostejnost pana Benneta (*PP*) k dcerám je dokonce poškozující. Otec jakožto komická figura s nevalnou autoritou se objevuje i v *Anně Elliotové*.

O skutečné otcovské autoritě se z dostupných demografických dokumentů logicky nedozvíme téměř nic. Dle zákonů otec vystupoval navenek jako jediný jednatel rodiny a vrchnosti. Dával rovněž souhlas se sňatkem, matce se záležitost pouze oznámila, čehož si lze všimnout i v novelách. Aní o autoritě pana Austena toho mnoho nevíme, což může být vypovídající v tom smyslu, že se zřejmě nejednalo o extrém, který by bylo nutno zaznamenat.

²⁹² Na druhou stranu si vytváří vlastní narativní klišé, ve kterých se jisté nevěrohodnosti také nevyhne.

6. Závěr

Předmětem této práce bylo zkoumání šesti stěžejních novel Jane Austenové z hlediska způsobu, jakým pracovala s fenoménem rodiny a s demografickými jevy, které se k rodině váží.

Úvod předesílá témata práce, výzkumné otázky a z nich vyplývající strukturu práce. Byly rozebrány literárněvědné a historickodemografické metody, použité v předkládané práci. Dále byly uvedeny a kriticky zhodnoceny použité prameny a sekundární literatura. Autorka práce v úvodu taktéž zhodnotila vybraná díla, která se zabývají podobnými tématy a metodami. Na nich ilustrovala místo, které může tato studie zaujímat v dosavadním výzkumu, i vlastní přínos práce.

Druhá kapitola poskytla vhled do problematiky historické demografie jako svébytného oboru. Poskytla také stručný přehled vývoje rodiny od starověku po novověk, resp. do konce starého demografického režimu, ke kterému rodiny v austenovských novelách stále ještě náležejí.

Ve třetí kapitole autorka podrobně popsala rodinu Austenových, konkrétně Janiny rodiče, sourozence a jejich potomky, s důrazem na složení rodiny, počet členů a jejich životní data. Studovala též základní demografické jevy, jako je natalita, dětská úmrtnost a sňatečnost. Pozornost byla věnována i situaci Austenových po smrti reverenda Austena, kdy byla vdova odkázána na pomoc rodiny. Poznatky z této kapitoly pak byly využity při komparaci v páté kapitole.

Čtvrtá kapitola předesílala analýzy všech šesti hlavních románů Jane Austenové z hlediska vybraných demografických jevů, přičemž jednotlivé části byly strukturovány stejně jako předchozí kapitola podle zkoumaných aspektů. Zároveň byla však sledována druhá oblast bádání, jejíž téma souvisí s rodinou jako základním stavebním kamenem novel. Práce se pokusila odpovědět na otázku, do jaké míry rodinné zázemí, tedy sociální pozice v rámci vrstvy gentry, ekonomická situace a společenské vystupování, ovlivňuje postavení hrdiny či hrdinky na sňatkovém trhu a determinuje jeho/její šance uspět se svou životní strategií.

Z analýz vyplývá, že s touto determinací Austenová skutečně pracuje. Osobní identita hrdiny/ hrdinky je často potlačena ve prospěch identity rodinné, která často značně ztěžuje možnosti uplatnění. Tato identita přitom není daná pouze nukleární rodinou, ale zahrnuje veškeré, postavám známé, příbuzenstvo. „Prokletí“, které může přinést příslušnost k určité rodině, není vždy dáno nižším ekonomickým a sociálním postavením. Stejnou „službu“ může vykonat i postavení na opačné straně spektra. Záleží vždy na tom, jakou životní strategii si

hrdina/hrdinka zvolí a jaké překážky jí její příbuzenstvo klade, ať už záměrně nebo nevědomky. Nejedná se tu navíc pouze o sňatkovou politiku. Austenová často využívá motiv nepříznivé rodinné situace v případě ovdovění, které uvrhne vdovu (s dětmi nebo bez) do nečekaně podřízeného postavení. S tím souvisí v mnoha případech nešťastně nastavené dědické právo, jehož příklady lze nalézt téměř ve všech studovaných románech, a které rovněž ovlivňuje rodinné strategie. Nutno uvést, že v souladu s žánrem a s potřebou šťastných konců nakonec v každé z novel převládne osobní identita hrdiny/hrdinky a svatba se uskuteční přes nesouhlas rodiny nebo navzdory rodinné reputaci. Zápletky a typy rodin jsou v dílech Austenové velmi rozmanité, každá z knih disponuje v rámci mikrosvěta rodin svébytným ústředním tématem, které není po prvním přečtení patrné a už vůbec je nelze odvodit z názvu knihy.

Druhá otázka spadající do výše uvedené oblasti bádání se týkala míry spolupráce či soupeření rodin v příbězích. Austenová i v tomto směru dává důraz na rozmanitost. V případě *Northangerského opatství* spolu rodiny bojují o pozornost hlavní hrdinky, v *Pýše a předsudku* určité rodiny spolupracují či soupeří podle okolností. V *Rozumu a citu* stojí ústřední rodina vlastními příbuznými opuštěna a vydána všem ostatním rodinám napospas. Hlavní rodina *Mansfieldského panství* je dalšími rodinami narušena ve své izolaci a prodělává očistnou, i když bolestivou cestu ke znovunalezení rodinné identity. Zvláštní případ tvoří *Emma*, kde rodiny spolupracují do té míry, že vytvářejí semknutou komunitu, chránící jednotlivé klany proti problematickým rodinám zvenčí. A konečně v *Anně Elliotové* je hlavní klan v účelovém vztahu vůči všem přítomným rodinám, který je charakterizován buď náklonností nebo pohrdáním podle sociálního statutu oněch rodin.

Pátá kapitola srovnala poznatky, získané experimentální cestou z analýzy rodiny Jane Austenové a jejích novel, s daty z různých historickodemografických studií. Kapitola se pokusila zodpovědět otázku, zda a jakým způsobem přetváří fikce austenovského světa skutečný stav v Anglii přelomu 18. a 19. století, reprezentovaný i v poměrech rodiny spisovatelky. Autorka práce se snažila tam, kde to bylo možné, nalézt důvody tohoto zkreslení, které souvisí s žánrem díla a s autorskými záměry spisovatelky. Závěry jsou v mnohém překvapivé. V typologii domácností jsou všechny tři oblasti srovnatelné. Platí to pro zastoupení vdovců a vdov, rodinných i nerodinných domácností. V díle se odráží i doložený neolokalismus, typický pro Anglii starého demografického režimu, který je určující pro průměrný počet členů v domácnosti. Rozmanitost složení rodin včetně nepříbuzných vztahů či adopcí, jež rozehrává Austenová ve svých novelách, lze bez potíží nalézt i v okruhu jejích nejbližších příbuzných. Na více místech se dotkne i problematiky nemanželských dětí, což je

demografický jev s poměrně konstantním výskytem. Do mikrosvěta svých příběhů zahrnuje i osoby v definitivním celibátu, což je opět jev vyskytující se v určitém poměru po celou dobu trvání starého režimu, ostatně k těmto lidem náležela sama spisovatelka i její sestra.

Z komparace naopak vyplývá, že Austenová nezachycuje společnost v celé její šíři tam, kde důsledně dbá o to, aby popisovala převážně prostředí, které důvěrně znala. Nezobrazuje tudíž mnoho rodin mimo svou vlastní sociální vrstvu gentry, přičemž směrem k aristokracii se obrací přeci jen více, než směrem opačným. To samé by se dalo říci i v případě povolání, které zastávají hrdinové (a řidčeji hrdinky) románů. Nejvíce se od reálného stavu Austenová odklání v případě dětské a obecné úmrtnosti, které se ve svých knihách téměř úplně vyhýbá. Naopak v případě sňatečnosti se od skutečného stavu příliš neodchyluje, ačkoliv vzhledem k žánru by se dalo očekávat, že množství sňatků bude v románech nereálně navýšeno. Velký počet sňatků na malém prostoru souvisí spíše s konkrétním údobím života hlavních postav, jež Austenová vykresluje. Stejně odůvodnění lze vztáhnout i na zanedbatelné množství dětí, narozených během děje.

Analýzy a komparace skutečně dokázaly, že v mnohých jevech Austenová popisuje realitu velmi přesně, „kopíruje“ rozmanitost života, která ji obklopovala, ačkoliv se s určitými aspekty ve svém životě či u svých blízkých příbuzných nesešla. Na druhou stranu vynechává nebo razantně mírní některé jiné jevy, se kterými se jako dítě své doby setkat musela. Činí tak v zájmu autorského záměru, jenž určuje žánr a zápletky, v zájmu „šťastných konců“. Její zkušenosti a autorské směřování tedy ovlivnily to, jakým způsobem a do jaké míry si upravovala skutečnost, ukázalo se však, že ona míra a způsob je v mnohém odlišný od častých domněnek čtenářské obce, ať už se jedná o příznivce, kteří považují novely Jane Austenové téměř za dokument o dané době, nebo odpůrce, jež zařazují její díla k žánru krajně nereálně červené knihovny.

Přínosem práce je pohled na dílo Jane Austenové z nového úhlu pohledu a s použitím neobvyklých metod. Zvolené metody dle autorky práce přinesly kýžené výsledky, byť bylo nutno mít jejich limity neustále na zřeteli. Na v úvodu položené otázky bylo uspokojivě odpovězeno. Předkládaná práce si ovšem nečiní nároky na to, že nabídla v dané problematice vyčerpávající analýzu. Autorka práce si je vědoma rezerv, které tato oblast bádání nabízí. Mnoho zajímavých odpovědí by například přinesl rozbor práce Austenové s různými městy a vzdálenostmi mezi Londýnem a místy bydliště hlavních rodin. Otevřená zůstává i otázka, jak výběr žánru a zápletek, a tedy i pojetí rodin a zobrazení demografických jevů, ovlivnilo povahové založení spisovatelky, kterému se práce věnovala pouze okrajově. Přesto si autorka

dovoluje vyjádřit naději, že předkládaná práce poskytne zajímavé poznatky, a to nejen obdivovatelům a nadšeným čtenářům Jane Austenové.

7. Přílohy

7.1 Příloha 1: Seznam zkratk

AE – Anna Elliotová (ang. Persuasion,P), napsáno 1815, vydáno 1817 p.m.

E – Emma (ang. Emma, E), napsáno 1814, vydáno 1815.

MP – Mansfieldské panství (ang. Mansfield Park, MP), napsáno 1811, vydáno 1814.

NO – Northangerské opatství (ang. Northanger Abbey, NA), napsáno 1798, vydáno 1817 p.m.

PP – Pýcha a předsudek (ang. Pride and Prejudice, PP), psáno 1795-96, vydáno 1813.

RC – Rozum a cit (ang. Sense and Sensibility, SS), psáno 1795-1799, vydáno 1811.

7.2 Příloha 2: Jmenný rejstřík postav

Mansfieldské panství

Bertram, sir Thomas, MP

Bertramová lady, MP

Bertram Tom, MP

Bertram Edmund, MP

Bertramová Maria, MP

Bertramová Julia, MP

Crawford, admirál, MP

Crawford Henry, MP

Crawfordová Mary, MP

Grant, Grantová, MP

Norris, Norrisová, MP

Price, Priceová, MP

Priceová Fanny, MP

Price James, MP

Priceová Susan, MP

Rushworth, Rushworthová, MP

Yates, MP

Emma

Batesová, Hetty, E

Campbell, Campbellová, E

Cole, Coleová, E

Cox, E

Dixon, Dixonová, E

Elton Philip, E

Eltonová Augusta, roz. Hawkinsová, E

Fairfaxová Jane, E

Churchill, Churchillová, E

Churchill Frank, E

Knightley John, E

Knightleyová Isabella, roz. Woodhouseová, E

Knightley George, E
Martin Robert, E
Martinová, E
Smithová Harriet, E
Suckling, Sucklingová Selena, E
Weston, E
Westonová Anne, roz. Taylorová, E
Woodhouse Henry, E
Woodhouseová Emma, E

Pýcha a předsudek

Bennet, Bennetová, PP
Bennetová Jane, PP
Bennetová Elizabeth, PP
Bennetová Mary, PP
Bennetová Lydia, PP
Bennetová Kitty, PP
Bingley Charles, PP
Bingleyová Caroline, PP
de Bourgh, Catherine, PP
de Bourgh Anne, PP
Collins, Phillip, PP
Darcy Fitzwilliam, PP
Darcyová Georgiana, PP
Fitzwilliam, plk., PP
Gardiner Edward, Gardinerová, PP
Hurst, Hurstová Louisa, PP
Lucas, sir William, PP
Lucasová lady, PP
Lucasová Charlotta, PP
Lucasová Maria, PP
Philips, Philipsová, PP

Rozum a cit

Brandon, plk., RC

Dashwoodová, RC
Dashwoodová Elinor, RC
Dashwoodová Marianne, RC
Dashwoodová Margaret, RC
Dashwood John, RC
Dashwoodová Fanny, RC
Ferrarsová, RC
Ferrars Robert, RC
Ferrars Edward, RC
Jenningsová, RC
Middleton, sir John, RC
Middletonová, lady, RC
Palmer Thomas, Palmerová, RC
Pratt, RC
Steelová Lucy, RC
Steelová Nancy, RC

Northangerské opatství

Allen, Allenová, NO
Morland Richard, Morlandová, NO
Morland James, NO
Morlandová Catherine, NO
Thorpová, NO
Thorpe John, NO
Thorpová Isabella, NO
Thorpová Marie, NO
Thorpová Henrietta, NO
Tilney, gen., NO
Tilney Frederick, kpt., NO
Tilney Henry, NO
Tilneyová Eleanor, NO

Anna Elliotová

Benwick, kpt., AE
Clayová, AE

Croft, Croftová Sophy, AE
Elliot, sir Walter, AE
Elliotová Elizabeth, AE
Elliotová Anna, AE
Harville, kpt., AE
Hayter Charles. AE
Musgrove, Musgrovová, AE
Musgrovová Louisa, AE
Musgrovová Henrietta, AE
Musgrove Charles, AE
Musgrovová Mary, AE
Russelová, lady, AE
Wentworth Frederick, AE
Wentworth Edward, AE

7.3 Příloha 3: Typologie domácností dle Petera Lasletta

1. Nerodinná domácnost

I. Domácnosti jednotlivců

I.a Vdovci, vdovy

I.b Svobodní a neurčití

II. Vícečetné nerodinné domácnosti

II.a Korezidující sourozenci

II.b Jinak příbuzní

II.c Nepříbuzní

2. Rodinná domácnost

III. Jednoduchá domácnost (nukleární rodina)

III.a Manželský pár bez dětí

III.b Manželský pár s dětmi

III.c Vdovec s dětmi

III.d Vdova s dětmi

IV. Rozšířená domácnost

IV.a Ascendentně rozšířená domácnost

IV.b Descendentně rozšířená domácnost

IV.c Kolaterálně rozšířená domácnost

IV.d Kombinace IV.a a IV.c

V. Složená rodinná domácnost (komplexní rodina) - primární a sekundární rodinné jádro

V.a Ascendentně složená domácnost

V.b Descendentně složená domácnost

V.c Kolaterálně složená domácnost

V.d Frêreche – smluvní princip dvou ženatých bratrů

V.e Kombinace a ostatní

VI. Neurčité domácnosti se stopami příbuzenských vazeb

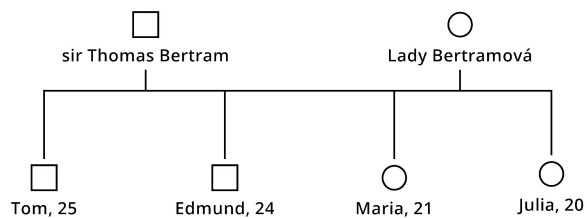
7.4 Příloha 4: Nákresy hlavních rodin v jednotlivých novelách

Význam piktogramů

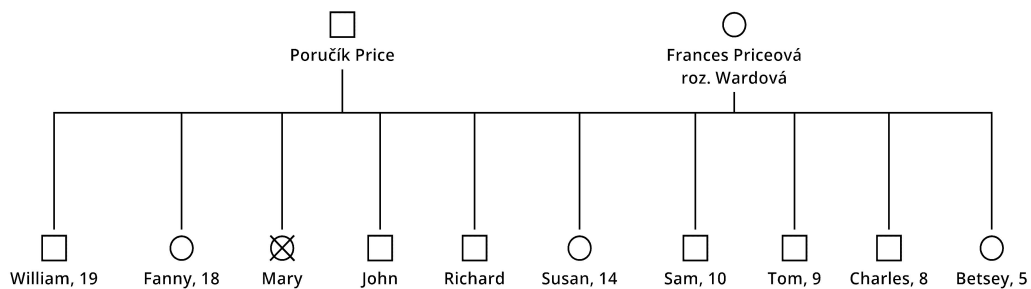
- muž
- žena
- zemřela
- zemřel
- dítě neznámého pohlaví

Mansfieldské panství

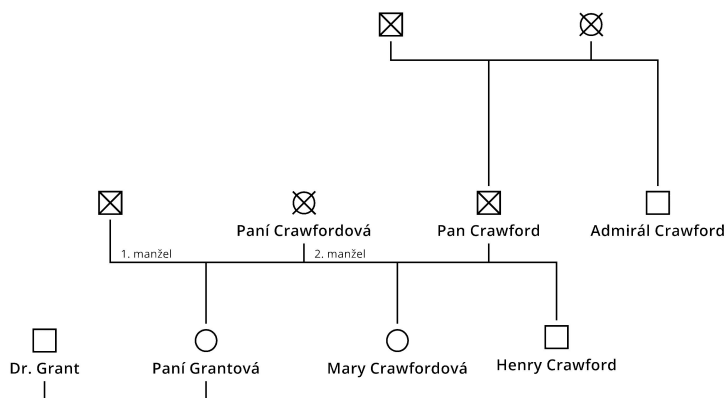
Bertramovi

Priceovi

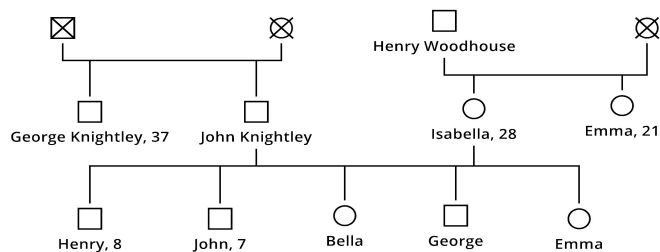

Crawfordovi, Grantovi

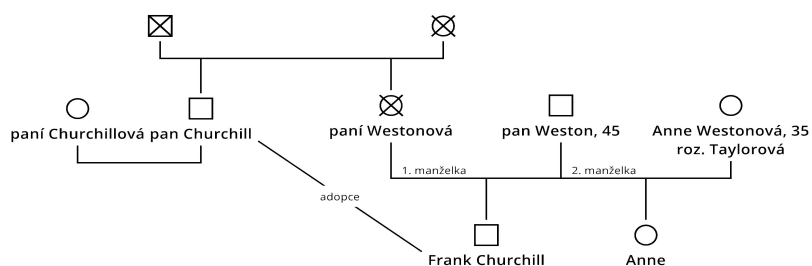

Emma

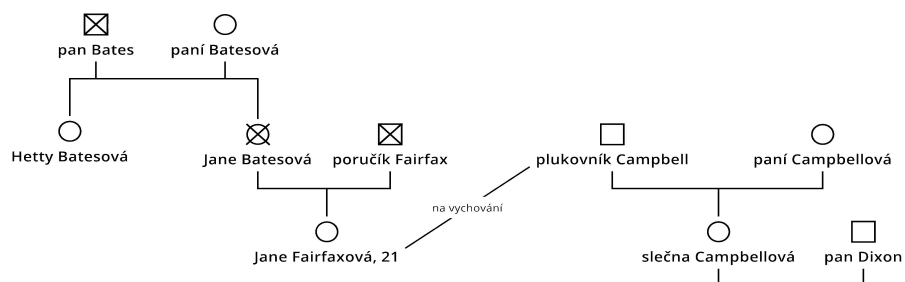
Woodhouseovi, Knightleyovi

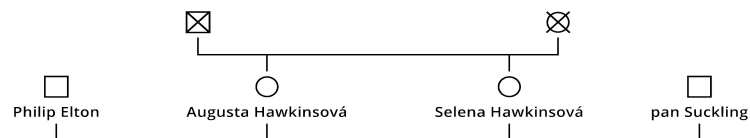
Westonovi, Churchillovi

Batesovi, Campbellovi

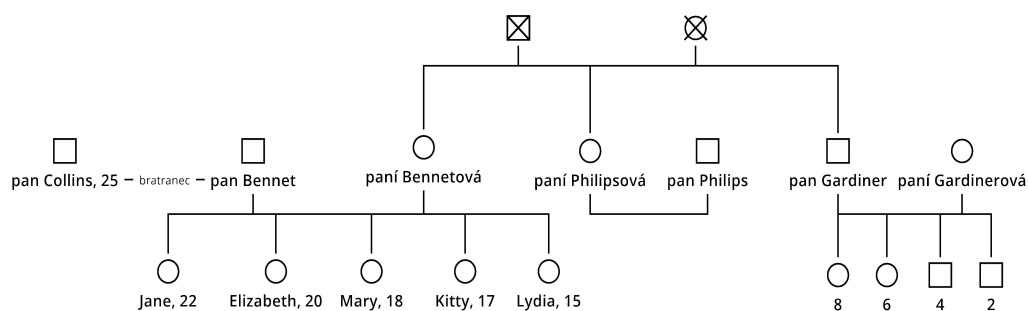

Elton, Hawkinsovi

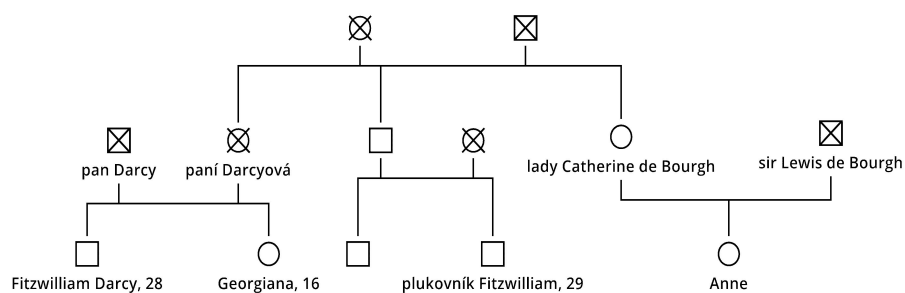

Pýcha a předsudek

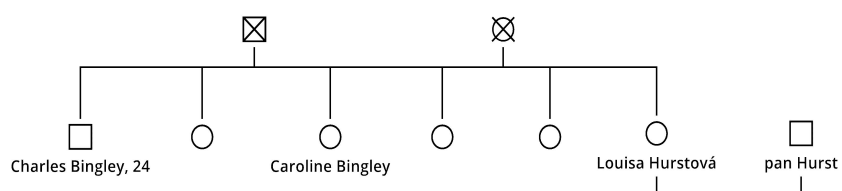
Bennetovi, Philipsovi, Gardinerovi

Darcyovi, de Bourghovi

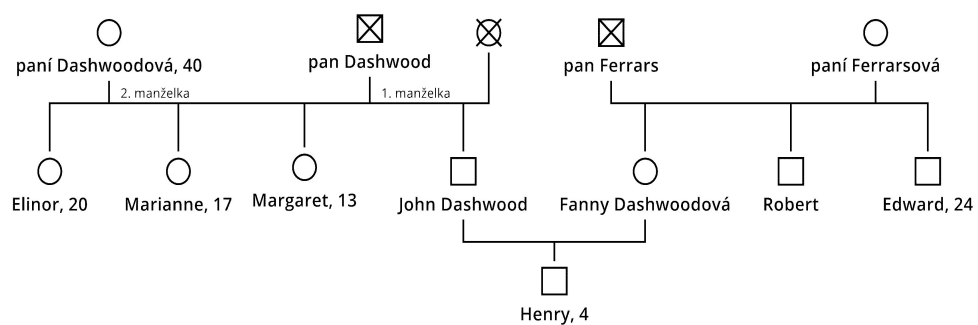

Bingleyovi, Hurstovi

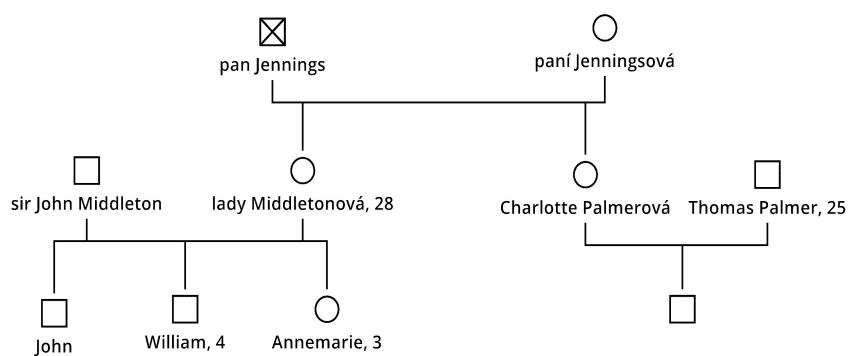

Rozum a cit

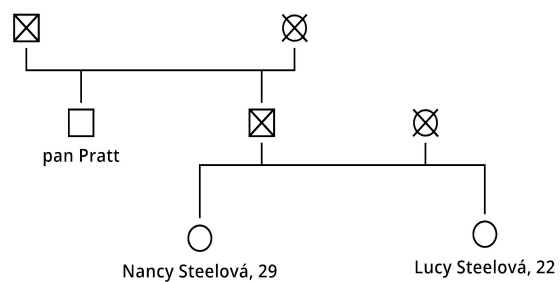
Dashwoodovi, Ferrarsovi

Middletonovi, Jenningsovi

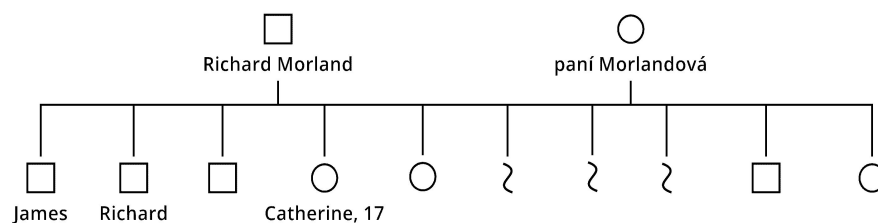

Steelovi, Pratt

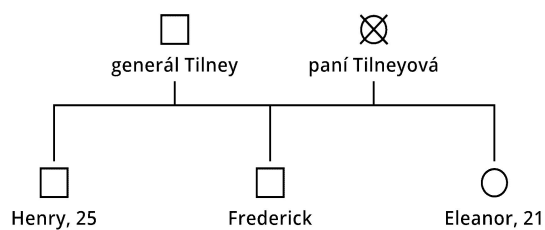

Northangerské opatství

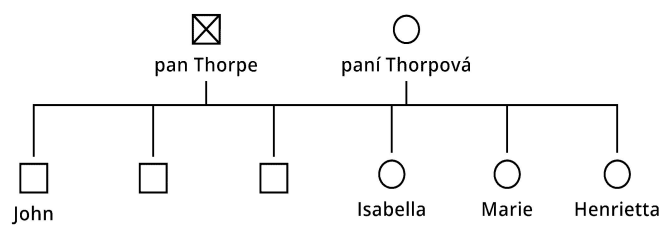
Morlandovi

Tilneyovi

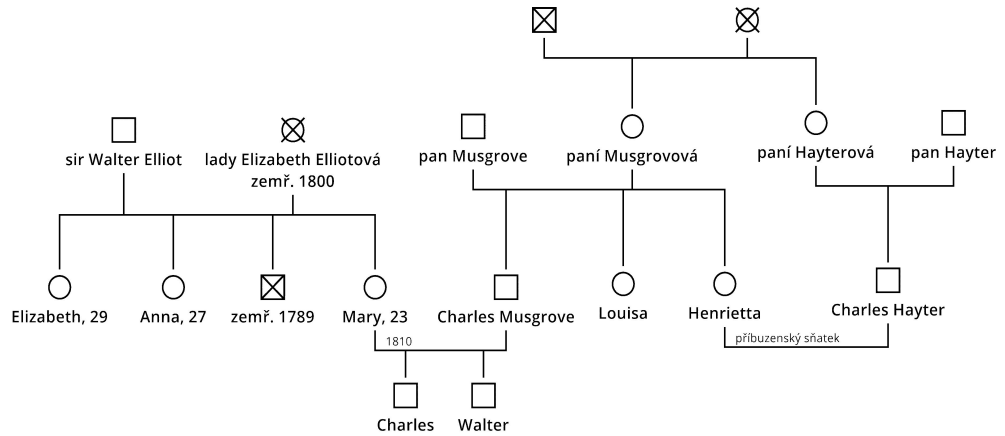

Thorpovi

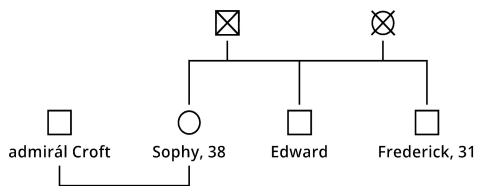

Anna Elliotová

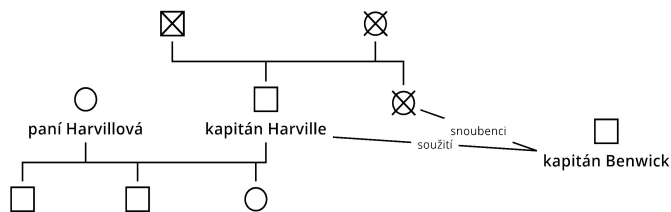
Elliotovi, Musgrovovi, Hayterovi

Croftovi, Wentworthovi

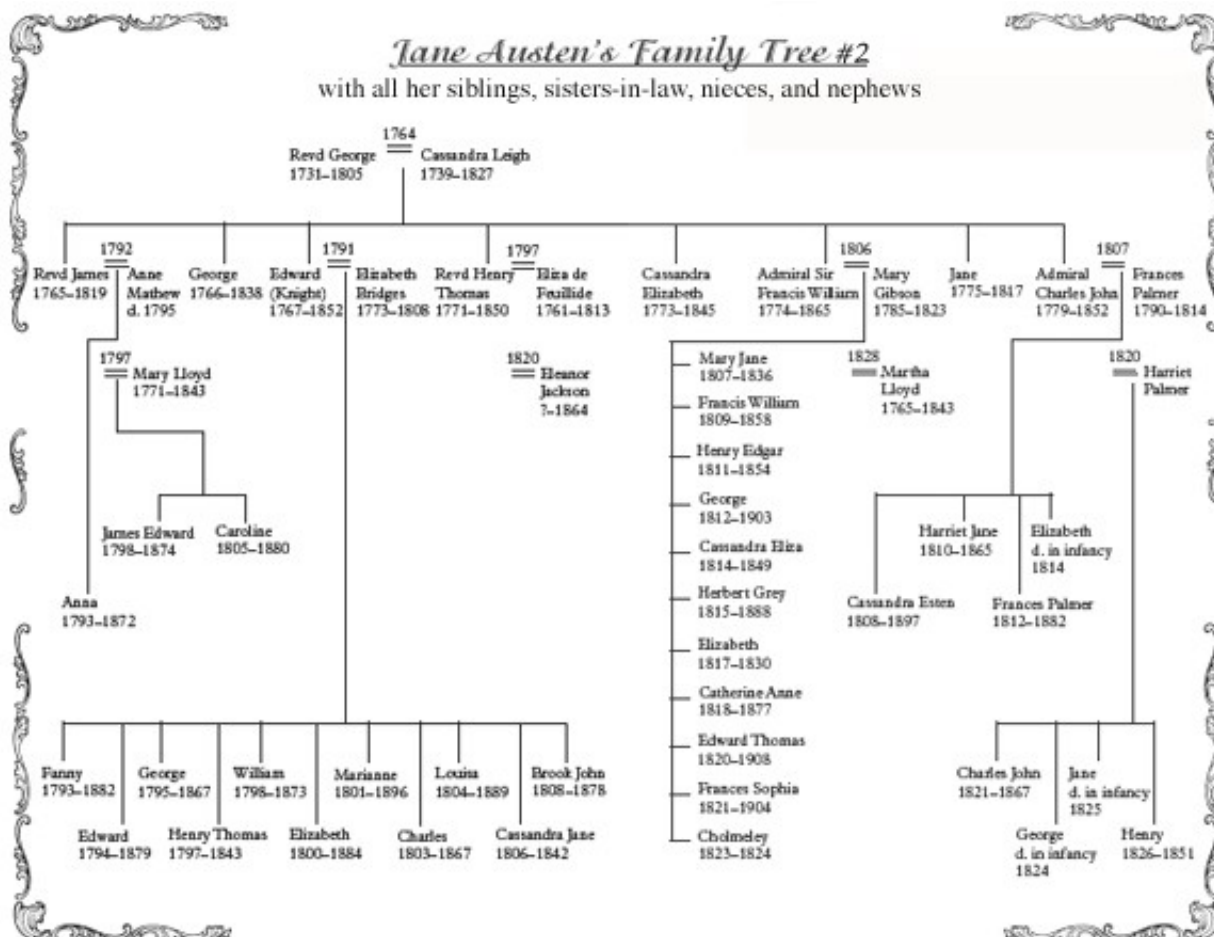

Harvillovi, Benwick

7.5 Příloha 5: Genealogická tabulka Austenových

Zdroj: <http://www.syriejames.com/austen-familytree.php>, cit. dne 22. 5. 2020.

8. Seznam použitých pramenů a literatury

Vydané prameny

Austenová, Jane, *Anna Elliotová*, přel. Eva Ruxová, Praha: Ottovo nakladatelství, 2008.

Austenová, Jane, *Emma*, přel. Eva Kondrysová, Praha: Svoboda, 1982.

Austenová, Jane, *Northangerské opatství*, přel. Eva Kondrysová, Praha: Rozmluvy, 2009.

Austenová, Jane, *Mansfieldské panství*, přel. Eva Kondrysová, Praha: Rozmluvy, 2007.

Austenová, Jane, *Pýcha a předsudek*, přel. Eva Kondrysová, Praha: Academia, 2003.

Austenová, Jane, *Rozum a cit*, přel. Eva Kondrysová, Praha: Academia, 2006.

Jane Austen's Letters. Collected and edited by Deirdre Le Faye, Oxford University Press, 2011.

Prameny dostupné on-line, e-knihy

Austen, Jane, *Emma*, The Project Gutenberg e-Book, <http://www.gutenberg.org/ebooks/158>.

Austen, Jane, *Mansfield Park*, The Project Gutenberg e-Book, <http://www.gutenberg.org/ebooks/141>.

Austen, Jane, *Northanger Abbey*, The Project Gutenberg e-Book, <http://www.gutenberg.org/ebooks/121>.

Austen, Jane, *Persuasion*, The Project Gutenberg e-Book, <http://www.gutenberg.org/ebooks/105>.

Austen, Jane, *Pride and Prejudice*, The Project Gutenberg e-Book, <http://www.gutenberg.org/ebooks/1342>.

Austen, Jane, *Sense and Sensibility*, The Project Gutenberg e-Book, <http://www.gutenberg.org/ebooks/21839>.

Austen-Leigh, James Edward, *Memoir of Jane Austen*, 1870, The Project Gutenberg e-Book, <https://www.gutenberg.org/files/17797/17797-h/17797-h.htm> , cit. den 13.4.2020.

Encyklopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers, Volume VI, Paris, 1756, <http://enccre.academie-sciences.fr/encyclopedie/article/v6-525-1/>.

Sekundární literatura

Cannadine David, *The Decline and Fall of the British Aristocracy*, US: Vintage Books, 1999.

Hill, Bridget, Widows, in: *Women, Work & Social Politics in Eighteenth-Century England*, London: Taylor & Francis e-Library, 2005.

Horská, Pavla, Kučera, Milan, Maur, Eduard, Stloukal, Milan, *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, Praha: Panorama světových dějin, 1990.

Horský, Jan, Seligová, Markéta, *Rodina našich předků*, Praha: Lidové noviny, 1997.

Kalibová, Pavlík, Vodáková, *Demografie (nejen) pro demografy. Sociologické pojmosloví*, Praha: SLON, 2009.

Kusch, Celena, *Literary Analysis, the Basics*, New York: Routledge, 2016.

Livi-Bacci, Masimo, *Populace v evropské historii*, Praha: Lidové noviny, 2003.

Longo, Mariano, *Fiction and Social Reality: Literature and Narrative as Sociological Resources (Classical and Contemporary Social Theory)*, Routledge, 2016.

Maletzke, Elsemarie, *Jane Austenová: životopis*, Jinočany: H&H Vyšehradská, 2009.

Maur, Eduard, *Základy historické demografie*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

Miles, Robert, *Jane Austenová*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009.

Možný, Ivo, *Moderní rodina. Mýty a skutečnosti*, Brno: Blok, 1990.

O'Donovan, Katherine, *Family Law Matters*, 1. vydání, London: Pluto Press, 1993.

Pasco, Allan H., *Literature as Historical Archive*, in: *New Literary History*, Vol. 35, No. 3, The Johns Hopkins University Press, 2004, s. 373-394.

Stone, Lawrence, *Family, Sex and Marriage: The Family and Marriage in England, 1500-1800*, Harmondsworth: Penguin, 1985.

Wrigley E.A., Schofield, R. S., *The Population History of England 1541-1871. A reconstruction.*, Cambridge University Press, 1993.

Wrigley E. A., Schofield, R. S., English population history from family reconstruction, in: *Population studies*, XXXVII, 1983.

Elektronické zdroje

<https://www.churchofengland.org/prayer-and-worship/worship-texts-and-resources/book-common-prayer/table-kindred-and-affinity>. Cit. dne 4.2.2020.

Burton Skårdal, Dorothy, “*Hard*” Facts and “*Soft*” Sources: *Literature as Historical Source Material?*, 1984, <https://rauli.cbs.dk/index.php/assc/article/view/2728/2764>.